

העין השביעית

גיליון מס' 17. נובמבר 1998

ידיעות אחרונות מציג:

התחקירים

הספר

מצביעים ברגליים

טובי העיתונאים והשדרים בערוץ הראשון נודדים לערוץ השני (ולמקומות עבודה אחרים) – ותנועת האוכלוסין הזו מתקבלת בשוויון נפש גדול מדי. השידור הציבורי נמצא באחד מרגעיו הקשים יותר, ומעטים האנשים שנותנים את דעתם על המצב. הנה אפוא ניסיון נוסף לקרוא קריאת אזהרה.

לשידור הציבורי תפקיד של קביעת סדר-היום של החברה, של הנחת המצע לדיון הלאומי ללא שיקולי רייטינג, של יצירת המכנה המשותף לכלל הציבור. מלכתחילה, בעידן של תחרות נמרצת על שימת לבו של הצופה, שבה מעורבים אינטרסים מסחריים עזים, נמצא השידור הציבורי בנחיתות. במידה רבה איבדה רשות-השידור את היכולת להגשים את היומרות שתלו בה בטרם היות הערוץ השני, הכבלים ושידורי הלוויין, ובכל זאת, הנה הערוץ הראשון ממעמד ומיוקרה שנבעו מהמסורת המקצועית שהתגבשה בו בשנות פעולתו ומטון שידור שנוהר מלגלוש לתהומות שבהן נמצאות לא מעט מתוכניות הערוצים המסחריים.

המעמד המיוחס שהיה לערוץ 1 התכרסם והלך עוד בתקופתו של המנכ"ל מוטי קירשנבאום, בגלל אובדן צופים שביכרו את הרוח הקלילה של ערוץ 2, ומפני שבתחרותו על אחוזי צפייה נגרר אחרי האופי ורמת השידורים של הערוצים המתחרים. התהליך הזה קיבל תאוצה גבוהה בעקבות כניסתו של אורי פורת לתפקיד המנכ"ל. התנהגותו של פורת גורמת לעובדי הרשות – בערוץ 1 ובקול-ישראל – להתלונן על אווירת טרור שמקיפה אותם ועל סירוס כוח היצירה שלהם. החזקים והמבוקשים שבהם מיהרו להסיק את המסקנות – והצביעו ברגליים.

יש החושדים בפורת שסגנון הניהול שהוא מנהיג וטיב ההחלטות שהוא מקבל נועדו לאלף את עובדי ערוץ 1 להיות ממושמצים, לציית לרצון השלטון, ואולי גם לגרום באופן מכוון לסגירתו. פורת מכחיש את הטענות האלו. ויש הטוענים שפורת מיישם ברשות-השידור את מושגיו האישיים, שאינם מעודכנים, על טיבו ומהותו של שידור שידור ממלכתי.

בין כך ובין כך, מינויו של פורת למנכ"ל רשות-השידור מזכיר את הניסיון למנות את עו"ד רוני בר-און ליועץ המשפטי לממשלה (זכויות היוצרים על ההשוואה הזו הן של פרופ' מרדכי קרמניצר): בשני המקרים היה ברור שהבכירים ובעלי הכבוד העצמי מבין העובדים לא יכירו בסמכותם המקצועית של הממונים החדשים, ויפרשו. במשרד המשפטים סוכל המינוי ונמנעה התקלה; ברשות-השידור המינוי יצא אל הפועל והתגובה השלילית אכן מגיעה.

ערוץ 1 מאבד את בכירי עובדיו, השידור הציבורי רי מאבד את צביונו, והתקשורת הישראלית אינה מתרגשת. ■

עוזי בנוימן

6	איחן רבין נגד "הארץ": נסיבות החקירה ושיחה עם חנוך מרמרי - נחום ברנע
9	תקופת המעבר: מה רשאי עיתונאי לקחת עמו למקום עבודה חדש - רוני דגן
15	איפה טעינו: אהרון אבו-חצירא שמר על שלווחו - יעקב אחימאיר
16	רק מה או גם איך: טעויות לשוניות - שולמית הראבן
18	פניו הכפולים של דרעי: "ידעו את אחרונות" נקלע לסחירה - ענת באלוינט
22	להפחיד את עצמנו לדעת: כותרות מאיימות ומופרכות - עמנואל סיון
24	טילים נגד טילים: כך מטרפדים הצהרונים את חחקירי מתחריהם - ברוך קרא
29	מלחמת הנלדיאטורים: התקשורת האמריקאית בפרשת מוניקה - כרמית גיא
32	פרטים ממוחם הקודח: חיפופים בעובדות - עמוס כרמל
34	צווים לא קדושים: התמוטטות איסורי בית-המשפט על פרסום - אבנר הופשטיין
37	שמאלני זה יפה: המאמץ להשחיד את דמותה של העיתונות הליברלית - ירון אזרחי
38	מינוט אילם: יחס התקשורת לנכים - רבקה סנה
40	עין בינלאומית: מועצת עיתונות עולמית? - רפי מן
42	לנתק את הכבלים: הערוצים הייעודיים מיוחרים - ארנון צוקרמן
44	הסתה, לא המרדה: זיכוי בנימין כהנא מאשמת נזענות - מרדכי קרמניצר
46	קורא מן השורה - עמוס נוי
49	כחב חוץ: מידע ללא גבולות - כריס סלייני
50	עלייתו ונפילתו של "על המשמר" - אריה פלגי
51	לשון הרע: דיבה נגד בעל מועדון - איתן להמן
52	מסיבת עיתונאים: מדור תגובות
55	אירוועי תקשורת

איור העשר: ANONYMOUSDESIGN

"העין השביעית"

בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה

ת.ד. 4702 ירושלים 91040

טלפון: 02-5618244-5618244 שולוחה 206 פקס: 02-5635319

עורך: עוזי בנוימן

מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן

יועץ: פרופ' ירון אזרחי, פרופ' אפרים צדקה,

פרופ' מרדכי קרמניצר

עריכה גראפית: ANONYMOUSDESIGN

עריכה לשונית: מיכל רוזנטל

מזכיר המערכת: ארנון לוי

דפוס: דפוס העיר העתיקה

כתובתנו באינטרנט: <http://www.idi.org.il>

דואר אלקטרוני: arnon@idi.org.il

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE
An Israel-Diaspora Enterprise

איתן רבין נגד "הארץ"

**נחום ברנע מאיר את נסיבות החקירה שמונהלת המשטרה
נגד "הארץ". לאחר שיחה עם חנוך מרמרי,
הוא מגיע למסקנה שהפרשה היא כולה תוצרת "הארץ"**

נבון, אמין וסולידי, אוכל את הדייסה שבישל. טעמה יעמוד בגרונו עוד שנים רבות. מרמרי נאות להשיב לשאלותי בפרשה הזאת. שוחחו איתי גם אחדים מעמיתיו של רבין בתא הכתבים הצבאיים וב"הארץ". רבין סירב. הוא הפנה אותי אל כתב-התביעה שהגיש בבית-הדין לעבודה. "עובדות מקרה זה", פותח כתב-התביעה, "הן יוצאות דופן, עד כי קשה להאמין כי הדברים אירעו כאן, בישראל, בעיתון 'הארץ'. מדובר במקרה של ניצול מתפיר של עובד מצטיין, בכיר ביותר, אשר היה מוכן להקריב את חייו האישיים, את משפחתו, את עתידו ואת כל אשר יש לו למען הנתבעת, 'הארץ'. במשימה זו נחל התובע הצלחות כבירות, שמו הלך לפניו בעולם העיתונות, ובבתי-ספר לתקשורת נלמד פועלו". לא פחות.

סיביות שמאמצים עיתונאים כדי להשיג חומר בחוץ כשרות לשימוש גם בפנים; מאיזה מאגר אנושי ידוג העיתון את כתביו - מבין אלה שיכלו להיות חוקרים, או שופטים, או לוחמים, או מבין משתתפים-בכות במופעי רסטלינג. 17 שנה עבד איתן רבין ב"הארץ". היה כתב באילת, כתב בדרום ובמשך שבע שנים הכתב הצבאי. בנובמבר 97' פוטר, בפקס לאקוני. מאז סוגר רבין חשבונות: הוא הגיש נגד מעבידיו לשעבר שבע תלונות פליליות, שנחקרות עכשיו במשטרה; הוא גם הגיש נגדם תביעה לבית-הדין לעבודה, שסכומה מגיע ל-3,285,055 ש"ח, או, במלים, שלושה מיליון, מאתיים שמונים וחמישה אלף וחמיי שים וחמישה ש"ח. עורך "הארץ" חנוך מרמרי קידם את רבין, נהנה משירותיו, גם השירותים הבעייתיים, נלחם למענו ופיטר אותו. מרמרי, איש מקצוע

עיתונים מתפרנסים, בדרך-כלל, מצרות של אחרים. את הצרות הפנימיות שלהם, הרעל, הלכלוך, ההרס העצמי, הם יודעים לייצר לבד, במו ידיהם. "הארץ", הוותיק והסולידי בעיתוני ישראל, נתון בחודשים האחרונים לחקירה פלילית של המשטרה, שכולה תוצרת עצמית, תוצרת "הארץ". סעיפי החוק שהחקירה מתבססת עליהם חמורים. אחד אחד מוזמנים בכירי העיתון, מהמו"ל והעורך הראשי ומטה, למשרדי יאח"ה בבתי-ים, ונחקרים תחת אזהרה. החוקרים עושים את מה שהם יודעים לעשות: הם לוקי חים פינצטה, ותולשים אחת אחת את שערותיו של העיתון: כל החלטה, כל אמירה, כל רכילות בפרוודור המערכת. הכל נבחן על רקע פלילי. הפרשה מעלה שאלות שהן נשמת אפו של כל אמצעי תקשורת: מה מידת האמון הנדרש בין כתב לעורכי, ומהי בגידה; האם שיטות אגרי-

נפתחה בदन שומרון ונסתיימה באהוד ברק. בסופה צה"ל נכנע. איתן רבין קיבל את האמנה שלו.

בכתב-התביעה שלו מצטייר רבין כקורבן במלחמה לא-לו. "הנתבעת ("הארץ") הנחתה את התובע להילחם בכל כוחו ברשויות הצבא ובככיריו. הוא ידע כי מלחמה זו עלולה לטרפד לו מקומות עבודה ומינויים בעתיד... אבל היה מוכן לעשות למענה הכל".

איתן רבין היה העיתונאי עם הטייפ, עמיתו מספרים עליו שהקליט הכל: בגלוי או בסתר, שיחות לפרסום ושיחות לא לפרסום. ההתמכרות לטייפ מקורה במגבלה טכנית: רבין התקשה לרשום. הוא היה מביא לעיתון מסמכים כתובים או סרטי-הקלטה. כך גם הרגייע את החששות שלהם מפרסומים לא מבוססים: הכל, או כמעט הכל, היה מתועד.

על-פי החוק הישראלי, מי שמשתתף בשיחה

התפקיד את יכולת האיסוף שלו, ואחרים בעיתון ינתחו, ויתארו, ויפרשנו. זאב שיף, בכיר הפרשנים הצבאיים, הסכים להיות החונך שלו.

כתבים צבאיים מקבלים שירותי מידע מצה"ל רק לאחר שהצבא בודק את הרקע שלהם, ונותן להם "אמנה". האישור של רבין התעכב. הצבא נמנע מלמסור לעיתון הסבר רשמי, מסודר, לסירוב. היו רק לחישות, מסרים עקיפים, רמיזות בחצי פה על נושאים אחדים, אישיים, ועל שיחות מיותרות שניהל רבין עם הקונסול המצרי באילת, כשהיה כתב שם.

מרמרי לא השתכנע. הוא חשד ברמטכ"ל ובאלופים, שהם מגסים לסלק מהדרך כתב שאיננו שפוט שלהם. "הארץ" החליט להילחם עד הסוף. צה"ל הציע להעביר את העניין לבורר - מיצחק זמיר ועד חיים צדוק. העייתון סירב. המלחמה נמשכה שלוש שנים,

ההחלטה לקדם את רבין לתפקיד הכתב הצבאי היתה אחת הראשונות שקיבל מרמרי כעורך "הארץ". זאת היתה החלטה שנויה במחלוקת. מרמרי ידע שהצבא, וחלק מהעיתונאים, לא יראו אותה בעין יפה. תא הכתבים הצבאיים נחשב בסוף שנות השמונים ל"פול". הכתבים מיעטו להתקוטט עם צה"ל, והעדיפו לחלק ביניהם את המידע שהצבא נתן. מרמרי ניהל מו"מ עם אבי בניהו, או הכתב הצבאי של "על המשמר", שנסתיים בלא כלום. הוא החליט להמר על רבין.

מרמרי רצה לשבור את ה"פול", ורבין נראה האיש המתאים. הוא היה חיצוני למערכת הצבאית, אוטוטיידר: לא היו מאחוריו עבר צבאי מפואר או קשרים מהיביים עם גנרלים. קרבת השררה לא שיתקה אותו. בתפקידו בדרום סיקר בעיקר את עוזה. הוא הצטיין באיסוף. ההנחה היתה שרבין יביא אל

רשאי להקליט אותה בסתר. זאת להבדיל מהחוק האמריקאי, שמחייב אדם לבקש רשות מבן-שיחו לפני שהוא פותח מכשיר (ליגדה טריפ, למשל, מחוללת פרשת לוויןסקי, עברה על חוקי מדינת מריילנד כאשר הקליטה את שיחותיה עם מוניקה מבלי ליידע אותה. למזלה, קיבלה הסיגות מהחוקר המיוחד, קנת סטאר).

הפרשה מעלה שאלות שהן נשמת אפו של כל אמצעי תקשורת: מה מידת האמון הנדרשת בין כתב לעורכו, ומהי בגידה

רבין הקליט, ואת הקלטותיו השמיע לעורכו כיו ב"הארץ". זה התחיל מהצורך לוודא עובדות, והפך למציצנות לשמה, העורכים, שספוגים בדרך-כלל במשרדיהם, רחוק מ"השטח", נהנו הנאה גדולה כאשר שמעו את האלוף, שמתחנף לרמטכ"ל בגלוי, מקלל את האמא שלו בסתר. כל הרכילות המטכ"לית גונבה לאוזניהם, מכלי ראשון. רבין היה לגייבור מערכת "הארץ".

גם מי שמצדיק את חוק האזנות-הסתר כפי שהוא, יתקשה להתלהב מהחיווין הקולי הזה. מקור, שנפגש עם עיתונאי לשיחה בארבע אוזניים, רשאי לצפות שהדברים שהוא אומר יישארו בארבע אוזניים. "הארץ", עיתון עם דימוי חנוני, בחר להתפרע במקום הלא-נכון. ואכן, הרשמקול לא נעצר במחנה מטכ"ל: הוא הופעל על-ידי רבין בחשאי בפגישות עבודה במערכת "הארץ". כך, מכל מקום, השתכנעו עמיתיו ועורכיו. ההקלטות היו הסיבה המכרעת לפיטוריו, והן עומדות עכשיו ברקע חקירת המשטרה. צאו וראו מה טייפ מנהלים קטן, עם קסטות מיני, יכול לעשות. חלק ממה שליקט רבין בחריצותו הגיע אל דפי העיתון: מסמכים, ציטוטים, הערכות. תקוותו של מרמרי, לספק לקורא מידע שזה"ל לא שש לפרסם, התמלאה. כלי תקשורת אחרים הלכו בעקבות "הארץ": חיפשו בקיעים בחומות הצבאיות; יזמו כתבות בנושאים לא נוחים. "רבין", אומר מרמרי, "היה גורם מדרבן בעיתון. היתה לו השפעה סביבתית טובה. הרושם היה, שאין דבר שקורה במערכת הביטחון שהוא לא יודע".

•••

לפני שמונה איתן רבין לכתב צבאי, ביקש מרמרי מרן כסלו, המשנה לעורך לשעבר, לבדוק טענות שהועלו נגדו בתחום האישי. כסלו בדק, והגיע למסקנה שאין בטענות כדי לעצור את המינוי.

אבל הבעיות האישיות של רבין רק העצימו. הוא צבר עוד ועוד חובות, למוסדות ולפרטים, ולא הצליח לשלם. עיתונאי, איש טלוויזיה, שחתם לרבין על ערבות, מספר שיום אחד הופיעו בביתו המעקלים, להכין רשימת רכוש. למזלו, את החוב הזה רבין שילם. בכתב-התביעה שלו לבית-הדין לעבודה הוא מאשים בהסתבכות את החלטת "הארץ" למנות אותו לכתב צבאי. "המעבר מבאר-שבע לתל-אביב הכניס את משפחת התובע לסחרור כספי, שאין לתובע כל מוצא ממנו". רבין הוכנס בעיתון ל"תוכנית הבראה". הוא לא הצליח לעמוד בה. הנהלת החשבונות בעיתון התייצבה נגדו. הסקופים, שפעם חילצו אותו מהסתבכויות אישיות, הפכו לנדיירים. חומה של אי-אמון קמה בינו לבין עורכיו.

מרמרי חשב על שינוי. כתב לענייני משטרה? רה? אי אפשר, בגלל הסיוע שהגיש רבין למשפחת אלפרון. אולי כתב בצפון? הוא בנוי להיות שריף מקומי, כמו שהיה באילת ובבאר-שבע. החיים בצפון זולים, יחסית לתל-אביב. אולי ישתקם.

רבין סירב. יום אחד שמע מרמרי שרבין מאשים אותו שניצל ושיקר אותו ושיש לו הקלטות, כביכול. הוא שיגר לרבין מכתב פיטורין. "נודע לנו", כתב, "שאתה מציע ברבים מידע המתבסס - לטענתך - על שיחות מוקלטות שקיימת איתי בעניינך".

בכתב-התביעה שלו אומר רבין שעזרתו לאלפרון היתה "פעילות הומניטרית". חובות כספיים כבדים, הוא מציין, יש גם לעיתונאים אחרים. מרמרי, הוא קובע, הבטיח לי שאשמש כתב צבאי כל עוד הוא מכהן כעורך. הפיטורים הם הפרת הבטחה.

•••

חקירת המשטרה מתמקדת בשלוש מתלוננותיו של רבין, האחת מעלה חשד, שהעיתון ניסה לסחוט ממערכת הביטחון מודעות; השנייה עניינה דברים שהקליט רבין מפי תא"ל גיורא ענבר, מפקד יחידת הקישור לבנון, בעת מבצע "ענבי זעם". ענבר הוא גיסו של מרמרי. החשד הוא שבהוראת מרמרי נעשה ניסיון לטפל בסרט, כדי לרכך את דברי ענבר. התלווה השלישית נוגעת לניסיון של "הארץ" לחשוף את פרטי מחלת הסרטן של אמנון ליפקין-שחק, כאשר כיהן כסגן רמטכ"ל.

"הארץ" ידוע בהקפדה שלו על הפרדה בין מערכת למודעות. קשה להניח שהחוקרים ימצאו שם חומר להיאחז בו. אשר לענבר, שניים מהכתבים שנוכחו בתדריך מספרים שרק רבין הקליט, בטייפ הועיר שלו. ההקלטה היתה גרועה. קשה מאוד היה ללמוד ממנה, מה בדיוק אמר ענבר - ש"אנחנו לא מרשים" לפרס להפסיק את המבצע, או ש"אנחנו לא מרגישים" שפרס מפסיק את המבצע. כל הכתבים היו במטולה, לרגל המבצע.

כרמלה מנשה, הכתבת הצבאית של קול-ישראלי, אל, הלכה עם הסרט לאולפן שלה, במלון "שלג לבנון", העבירה אותו לסרט גדול ושידרה. "לא היה מה לבשל", היא אומרת. אחר-כך דרש ממנה רבין את הסרט שלה. היא סירבה. הוא מונח עכשיו בארכיון הרדיו.

התלונה שמתקשרת בבירור לעורך "הארץ" נוגעת לחקירה במחלתו של ליפקין-שחק. במדינה רווחו שמועות על מחלת הסרטן של שחק. מרמרי החליט שיש עניין לציבור במצבו הבריאותי של סגן הרמטכ"ל. הוא ביקש מכתביו לבדוק. על-פי החשד, אשת כתב בכיר בעיתון, שעובדת במרכז רפואי גדול, גנבה למען "הארץ" את תיקו הרפואי של שחק. "פעלנו ללא דופי", טוען מרמרי. "אני לא צדקן ולא מגלגל עיניים. צריך היה לעשות את העבודה, ולא תמיד אנשים סטריליים יודעים לעשות אותה הכי טוב".

לטענתו, כאשר התברר לעיתון שהמחלה אינה תמורה, שאין בה תופעות לוואי ושפרטיה ידועים לכל מקבלי ההחלטות, החליט לא לפרסם בינתיים דבר. שנה אחר-כך נודע לשחק ש"הארץ" חקר במחלתו, והוא החליט לחשוף את הפרטים בעצמו, בראיון לרון בן-ישי ב"ידיעות אחרונות".

שחק זועם עד היום ועם רב על "הארץ". לפני חודשים אחדים הוא נפגש עם איתן רבין, שפירט באוזניו מה שפירט במשטרה. שחק האמין לרבין.

החקירה הטביעה את חותמה על קומת-המערכת ב"הארץ". עובדים שעזבו נחקרו. כל מריבה, כל מינוי, כל פרישה, כל הסדר כספי, נידונים לפרטיהם. "מעריב", עיתונו החדש של רבין, שש לפרסם בעמודי החדשות שלו את תצלומי בכירי "הארץ", בכניסה המוכרת כל-כך אל תחנת המשטרה. הדימוי של העיתון נפגע. אנשים ניוקו. שמו של רבין אולי הולך לפניו, אבל נקמתו הלכה אחריו.

רבין הקליט את מקורותיו בצבא, ואת הקלטותיו השמיע לעורכו ב"הארץ". זה התחיל מהצורך לוודא עובדות, והפך למציצנות לשמה

מה הלקח שלך, שאלתי את מרמרי. "הלקח שלי", אמר, "הוא שאנחנו צריכים להיות יותר סולידיים במיון הכתבים. קוראי העיתון יפסיקו, דו, אולי. תגיע אליהם פחות אינפורמציה. אבל התהליך יהיה יותר מבוקר. סף לקיחת הסיכונים צריך לעלות". ■

סיום: סוכר בונד

תקופת המעבר

ניידות בין עיתונים מעוררת שאלה מה רשאי העיתונאי לקחת עמו למקום עבודתו החדש ומה הוא בבחינת "סוד מקצועי" של העיתון שבו עבד

"ידיעות אחרונות" טענו בתגובה, ש"השי" קול לפרסם או לא לפרסם כתבה הינו בסמך כותו הבלעדית של עורך העיתון, ולא תמיד החלטתו יכולה להיות מקובלת על דעת כל הנוגעים בדבר. שאול פרץ לא ביקש כלל לשמוע, טרם התפטרותו, מה היו השיקולים שלא לפרסם את שתי הכתבות האחרונות שהגיש ובהן במקום זאת לנקוט לשון בלתי מקובלת כלפי הממונים עליו... לא התפלאנו לגלות, תוך זמן קצר, כי 'מעריב' ושאל פרץ מצאו את הדרך להתחברות זה עם זה." משה ורדי, או עורך "ידיעות אחרונות", הוסיף ש"פרץ הוא בוסר מוחלט בעיתונות, והיה צורך להשגיח בשבע עיניים על פעילותו... עצם העובדה שפרץ פרש ממקום עבודתו ועוסק עתה בהשמעת דברי בלע והלשנות על המקום ממנו בא, מדברת בעד עצמה, הן לגביו, והן לגבי האכסניה הנוכחית שלו, עיתון 'מעריב'."

לא רק מתוך "ידיעות אחרונות" ביקרו את פרץ. הגישה אליו היתה כמו למרגל שחצה את הקווים ומסכן את גפשו במלחמה לא לו - המלחמה הגדולה בין "ידיעות אחרונות" ל"מעריב". גם ב"מעריב" לא כולם היו שלמים עם פרסום הכתבה. היא היוותה מעין שלב חדש, קפיצת מדרגה במלחמה: מעבר משימוש בכדורי גומי לשימוש באש חיה. עם זאת, רוב האנשים שהיו בסוד הבאתו ל"מעריב" לא מאמינים שהמהלך הותנה בפרסום סיפורים אפלים על המתרחש ב"ידיעות אחרונות".

פרץ מודע לטענה שמטחים בו: אם מדובר בכללך גורא כל-כך שמסתיר "ידיעות אחרונות" כל השנים, מדוע הוא, שאול פרץ, שתק כל הזמן? פרץ אומר בתגובה, שפעל כשהר-גיש שכבר לא נותרה לו ברירה אחרת.

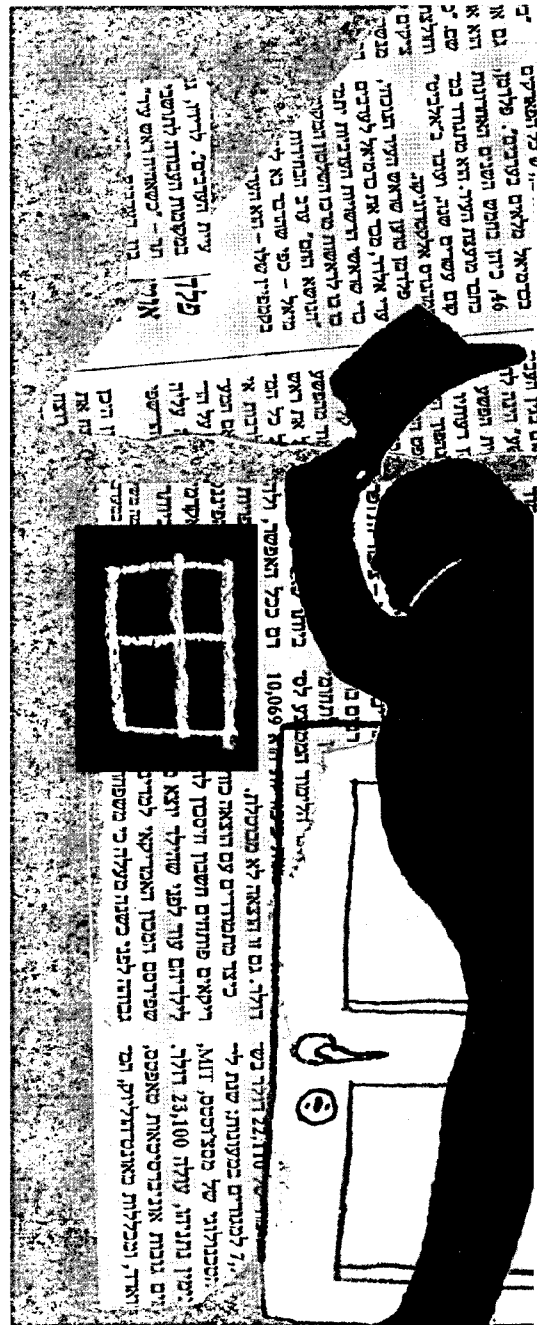
שאל פרץ מסרב לדבר על האכסניה הנוכחית שלו, אבל הוא לא מכחיש: עויבת "ידיעות אחרונות", פרסום הכתבה האמורה ב"מעריב" והתגובות שקיבל הם עדיין בבחינת פצע פתוח. "היה לי חשוב להגיד למה התפטרתי מ'ידיעות'. לא הייתי עובר ל'מעריב' סתם ככה, חשבתי שלפחות המערכת העיתונאית תגבה אותי, אולי תעשה 'פולו-אפ' על חלק מהדברים שפרסמתי באותה כתבה ב'מעריב'. במקום זה, כולם קראו לי בוגד".

אתה לא חושב שהיית נאיבי?
 חשבתי שכללי המשחק הם אחרים: שאם אתה טוב במקום אחד, ייקחו אותך גם למקום אחר. היום אני מבין שגשרפתי בעולם העיתונות. אני חלוק עם עצמי: מצד אחד, אני גאה שהלכתי עד הסוף עם ההחלטה שלי, ומצד שני, יכול להיות שבאמת הייתי נאיבי. יכול להיות שניצלנו אותך, שהפכת לכלי במשחק שגדול עליך בכמה מידות?
 למראית עין זה נראה ככה. אבל אני רציתי לפרסם את הכתבה לא פחות מ"מעריב",

מעברים של עיתונאים מכלי תקשורת אחד למשנהו הם תופעה של השנים האחרונות. המוביליות הזו לא היתה מקובלת בעבר: פעם, ברוב המקרים, העיתון שבו היה עיתונאי אי מתחיל ככתב זוטר הוא גם העיתון שבו היה מסיים את הקריירה שלו ככתב או כעורך בכיר. התחרות בין כלי התקשורת, שהופכת עזה יותר ויותר, המעבר מחזוים קיבוציים לחזוים אישיים, והמגוון הקטן יחסית של עיתונים ארציים, גורמים ליותר ויותר עיתונאים לחשוב על שינוי מקום העבודה מסיבות כלכליות. יש גם מניעים אחרים למעבר ויש עיתונאים שעושים יותר מאשר לארוו את תכולת המגירות שלהם בעיתון בארגו, ולהעביר את הארגו לעיתון אחר. לפעמים, בעל כורחם, הופכים העיתונאים, מעצם המעבר, לנשק במאבק לא להם, מלחמה על רייטינג ועל כסף בין העיתונים, שנראית לפעמים ממש כמו התגוששות בבוקר: לא רק שאינה אלגנטית, אלא שגם אף אחד, כולל העיתונאי, לא יוצא ממנה נקי.

ארו רותם ושאל פרץ הם דוגמה למעברים רועשים במיוחד. רותם עבר מ"מעריב" ל"ידיעות אחרונות", ושאל פרץ עשה את הדרך בכיוון השני. אף אחד מהם לא אוהב במיוחד את ההשוואה לשני. פרץ מזכיר, כי בניגוד לרותם, שפוטר מ"מעריב", הוא התפטר על דעת עצמו מ"ידיעות אחרונות". רותם, בניגוד לפרץ, מאז שעזב את "מעריב", לא כתב על נושאים שקשורים למקום ההעסקה הקודם שלו. אבל נראה שבמבט לאחור, אף אחד מהם לא בטוח שהיום היה נוהג באותו אופן.

שאל פרץ היה תחקירן בכיר ב"ידיעות אחרונות" במשך חמש שנים. למעלה מארבעים כתבות תחקיר פרסם בעיתון עד תחילת '97. המעבר שלו ל"מעריב" לא היה זוכה לתשומת לב מיוחדת, אלמלא התפרסמה ב"סופשבוע" בפברואר '97 כתבה שזכתה לכותרת "זכות הציבור לדעת", ועניינה - "כך בולמים ב'ידיעות אחרונות' תחקירים נגד בכירים ומיוחסים... שאל פרץ חושף לראשונה בפומבי את המתרחש מאחורי הקלעים של 'ידיעות אחרונות'". בכתבה מספר פרץ על עשרה תחקירים שעבד עליהם, ושלטענתו לא פורסמו מסיבות שאינן ענייניות. בין התחקירים שהוזכרו - על הרב כדורי ועל "בכיר במשטרה" שחזיר אחרי תלמידת תיכון (שמו של הבכיר לא הוזכר בכתבה, אך בעקבות הפרסום קיבלה הפרשה את הכינוי "פרשת טרנר-שחל"). פרץ סיים את הכתבה במלים הבאות: "הרגשתי שנפשי נקעה מהפסילות ומהצנזורים הבלתי פוסקים. הבנתי שבעיתון כזה אני לא רוצה ולא מסוגל לעבוד. הגשתי את התפטרותי".

ארו רותם טען שפוטר מ"מעריב" ועבר ל"ידיעות אחרונות" רק לאחר שפנה לפרקליטת המדינה בעניין מעורבותו לכאורה של נמרוד בפרשת בר-און

אולי אפילו יותר. לא היתה לי ברירה אלא לפרסם אותה ב"מעריב", כי רוב כלי התקשורת קשורים ל"ידיעות" באיזשהו אופן. שלא תביני לא נכון - "מעריב" היו מאוד דקדקנים לגבי הכתבה, כל מה שפרסמתי עבר בדיקה. היו דברים שעידנו. עובדה ש"ידיעות" לא תבעו דיבה.

גם אם לא הוגשה תביעת דיבה, נשאלת השאלה מה המשמעות האתית של הכתבה שפרסם פרץ? משה רונן, איש "ידיעות אחרות" נות", העוסק באתיקה עיתונאית, מאמין שאין בעיה אתית עם מעשהו של פרץ, שכן העיתונות מעודדת אנשים לגלות לה מידע פנימי על מעשים בלתי כשרים המתרחשים במקום עבודתם, וגילויים אלה הם נשמת אפה של העיתונות. כך גם אם המקור הוא העיתונאי עצמו. גם פרץ מצדיק בכך את עצמו: "אנחנו מדרבנים את המקורות שלנו לא לשתוק, לספר לנו על שחיתויות. במה אנחנו, העיתונאים, שונים מהם? אבל כשמישהו מאיתנו מוציא את הכביסה מלונככת החוצה, אז הוא מלשן ובוגד. זהו מוסר כפול".

ארו רותם צמח ב"מעריב" וראה בו את ביתו, כפי ששאל פרץ ראה ב"ידיעות אחרות" את ביתו. רותם התקדם יפה במערכת החדשות של העיתון, תפקידו הראשון היה הכתב לענייני משפט - תפקיד מכובד לעיתונאי מתחיל. אחרי חמש שנים, ברעש גדול, הוא פוטר. בפברואר '97 פנה לפרקליטת המדינה, עדנה ארבל, וביקש למסור לה מידע בפרשת מינוי היועץ המשפטי לממשלה. הוא טען כי יש בידו מידע המצביע לכאורה על כוונתו של עופר נמרודי לפעול למינויו של עורך-הדין דן אבי-יצחק, סניגורו של נמרודי בפרשת האונות הסתר, לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה. רותם אף העיד במשטרה בעניין זה. על עיתוי הפיטורים קיים ויכוח: ב"מעריב" טענו כי רותם פוטר לפני שפנה לפרקליטת המדינה, וכי "במערכת 'מעריב' הובעה כבר תקופה ארוכה אי שביעות רצון מתפקודו של רותם... פיטוריו עשויים להסביר את המניע שלו להפיץ סיפורי כזב". רותם טען, בכתב-ההגנה שהגיש לבית-המשפט, שפוטר רק לאחר שפנה לפרקליטת המדינה: "לא היה לי ספק שאחרי שהייתי אצל פרקליטת המדינה, לא אוכל להמשיך להיות עובד 'מעריב'". בכתב-ההגנה ובתצהיר שהגיש לבית-הדין לעבודה הוא טוען שתאריך הפיטורים שלו הוא לאחר הפנייה לארבל, ושהיו לו שיחות עם רכז הכתבים של העיתון גם אחרי התאריך שבו טענו ב"מעריב" שכבר היה מפוטר.

ההשערה הרווחת ב"מעריב" היא ש"ידיעות אחרות" לקח את רותם כחלק מהמאבק נגד "מעריב", והסיכום היה שהסיפור הפנימי שהיה בפיו על המו"ל שלו לא יפורסם ב"ידיעות אחרות" דווקא, אלא בערוץ השני וכפי

שבאמת קרה), ורק מאוחר יותר יפרסם "ידיעות אחרות" כתבת המשך בעניין זה. רותם טען באוזני חבריו שהחשדות האלו מגוחכים, כמו גם הטענות ש"ידיעות אחרות" שילמו לו בעבור חשיפת המידע שבידו. מכתב-ההגנה ומתצהיר שהגיש ניתן לראות, שעיקר טענותיו של רותם אל "מעריב" נוגעות לאופן המגמתי שבו טיפלו שם בכתבותיו על פרשת האונות הסתר. רותם טען שהתלבטותו החלה כבר אז, ולכן החליף את תחום הסיקור שלו והפך לכתב צבאי. אולם קו השבר היה, ככל הנראה, פרשת בר-און, ואז הגיעו ההתלבטויות לקצן. רותם הבין, כך סיפר לחבריו, שאינו יכול להיות חלק מ"מעריב". הוא שקל במשך תקופה אם לעזוב בשקט את העיתון, או להוציא החוצה את שידוע לו, ולאחר שהתייעץ עם חברים ובני משפחה, החליט להתייצב אצל פרקליטת המדינה.

ב"מעריב" אומרים היום שגם ב"ידיעות אחרות" לא רצו את רותם במערכת החדשות. אבי לן, עורך מוסף האקטואליה היומי ב"ידיעות אחרות", אומר שלפרשת עזיבתו של רותם את "מעריב" לא היתה השפעה על ההעסקה שלו במוסף. "יחסי האמון עם רותם נבנו במהלך העבודה, אלו הם יחסים נרכשים. אין לכך שום נגיעה לאופן עזיבתו את 'מעריב'".

"מעריב" הלכו עם רותם עד לבית-המשפט כדי למנוע ממנו לעבור ל"ידיעות אחרות". ב"מעריב" טענו שבחווה ההעסקה של רותם קיים סעיף המגביל אותו מלעבוד בעיתון המתחרה במשך שנה לאחר פקיעת החוזה. רותם טען כי מדובר בתביעה קטנונית. גם ב"מעריב" יש עיתונאים שחושבים שמדובר בהתנקמות בעיתונאי שירק לבאר שממנה שתה. בסופו של דבר הושגה פשרה, שלפיה לא יוכל רותם לסקר במשך חצי שנה את התחומים שעליהם כתב ב"מעריב".

פרשת פיטוריו של איתן רבין מ"הארץ" ומעברו ל"מעריב" מעוררת אף היא את תיזת שכיר-החבר. מה שאומרים על פרץ ב"ידיעות אחרות" ועל רותם ב"מעריב", אומרים גם על איתן רבין ב"הארץ". אלא שכאן עומד מו"ל העיתון, עמוס שוקן, מאחורי התיזה. בשתי הזדמנויות הביע שוקן את דעתו, כי רבין פועל כשכיר-חבר של נמרודי: בראיון אצל רוי ברקאי בימה בוער" ובראיון אצל דן מרגלית ב"ערב חדש", יום לאחר שנחקר במשטרה. שוקן לברקאי: "אתה יודע כמה זה חשוב לעופר נמרודי להראות ש'הארץ' מעורב בפרשיות פליליות? אתה יודע כמה זה שווה לזו? חבל שלבו לא כבד עליו שעשה את העבירה. רות האלה שאיתן רבין נשכר כדי להטיל בנו". רבין מוכן להגיב רק על ההאשמה הזו. השאר, הוא אומר, יתברר בבית-המשפט: "פוטרת מ'הארץ' ב-25 בנובמבר. לאחר מכן עבדתי בג'רוזולם פוסט' ולאחר מכן ב'מקור

שאל פרץ, שעבר מ"ידיעות אחרות" ל"מעריב": כשמישהו מאיתנו מוציא את הכביסה מלונככת החוצה, אז הוא נחשב למלשן ובוגד. זהו מוסר כפול

ראשון. רק חמישה חודשים אחרי שפוטרת מ'הארץ' התחלתי את עבודתי ב'מעריב'. אז קשה לטעון שמדובר כאן בקונספירציה. רבין הוא היום כתב לבתי-דין צבאיים ב'מעריב'. זו בהחלט ירידה לעיתונאי ותיק, שהיה כתב צבאי. מבחינתו זאת הוכחה נוספת שאין מדובר כאן במזימה מתוכננת מראש: "עובדה שב'מעריב' לא רצו אותי ככתב צבאי. אם היתה כאן קונספירציה, בטח הייתי מקבל תפקיד טוב יותר ב'מעריב'".

נשאלת שוב השאלה, שהופנתה לרותם ופרץ, ומופנית על אחת כמה וכמה לרבין, שהיה עובד בכיר וותיק ב'הארץ': מדוע רק אחרי 17 שנה הוא יוצא עם טענותיו? רבין ענה לרזי ברקאי בתוכניתו בגלי-צה"ל: "רק בשנתיים האחרונות הגעתי למסקנות האלו. כשאתה במקום עבודה אתה חי בעיוורון

איתן רבין, שעבר מ"הארץ" ל"מעריב": עובדה שב"מעריב" לא רצו אותי ככתב צבאי. אם היתה כאן קונספירציה, בטח הייתי מקבל תפקיד טוב יותר ב"מעריב"

מוחלט, אתה נאמן למקום העבודה שלך, אתה מחויב לפרנסה. אני אב לילדים, יש לי אשה שאני צריך לפרנס...".

שלא כמו המקרים הבולטים של רבין, פרץ ורותם, רוב העיתונאים מעוניינים במעבר לכלי תקשורת אחר כדי לשפר את מצבם הכלכלי. כזה הוא המעבר של ראובן שפירא, לשעבר הכתב לענייני פלילים ב'הארץ', והיום ב'מעריב'. אחת השאלות הנשאלות במעבר כזה היא מה יכול העיתונאי לקחת איתו למקום העבודה החדש, ומה הוא בבחי' נת "סוד מקצועי" של העיתון שבו עבד. שפי"א: "לי אין שום סודות עסקיים. אני מאמין שעיתונאי הוא בעל מקצוע. הוא מביא את עצמו, הוא אמנם רכש את הכל בזמן עבודתו, במקום מסוים, אבל הידע שייך לו, והמקורות שלו שייכים אך ורק לו. הקשרים והמעמד שרכשתי הם בזכות עצמי, לא בזכות העבודה שהייתי חלק מאכסניה מסוימת". המעבר של שפירא ל"מעריב" היה ענייני לחלוטין.

בתקופה שלפני כן סיקר את פרשת האונות הסתר בהרחבה ולא עשה הנחות לנמרודי. למרות זאת הוא עובד היום ב"מעריב". שפירא אומר שקודם כל החליט לעזוב את "הארץ", ורק לאחר מכן חיפש מקום עבודה אחר, והדבר נעשה בהבנה מלאה. הוא היה חתום על הסכם קיבוצי ולכן לא היה מחויב לתקופת צינון. הוא מתנגד לתקופות צינון של עיתונאים.

המעבר לכלי תקשורת אחר בעייתי הרבה יותר כשמדובר בחוזים חדשים, שרובם חוזים אישיים, המחייבים עיתונאים בתקופת צינון. כיום כמעט בכל עיתון מחייב החוזה האישי לתקופת צינון. זו נעה בין שלושה חודשים לשנה. עיתונאים רבים מוותרים על אפשרות המעבר לכלי תקשורת אחר מחשש שיהיה עליהם לשבות מעבודה במשך כמה חודשים. הרעיון שמאחורי תקופת הצינון הוא לכאורה למנוע מעבר של סודות עסקיים מעיתון לעיתון, ובעצם למנוע "בריחה" של עיתונאים לכל המרבה במחר. עורכת-הדין מלי ורוצלי-בסקי, היועצת המשפטית של אגודת העיתונאים, אומרת שכיום הפסיקה בדיני העבודה מכירה בסעיף הצינון לצורך שמירה על סודות מקצועיים ובשם חופש החוזים, וזאת למרות שחופש התעסוקה נקבע בחוק. לגבי עיתונאים הפסיקה מצומצמת, ובדרך-כלל מגיעים לפשרה. כך היה גם במקרה של ארז רותם, שהגיע לפשרה עם "מעריב".

"סודות עסקיים", תקופת צינון וכל החוקים הנוקשים האלה יפים אולי לעוסקים בתעשיית היי-טק, אומרים עיתונאים בתרעומת, אבל במקצוע העיתונות, לא רק שהמשכורות נמוכות, והמעברים לשיפור המצב האישי קשים, מה שרכשת כעיתונאי - הוא שלך, ואין לו קשר לעיתון שבו עבדת. על-פי ההנחה המקובלת, מסביר משה רונן, עיתונאי

לא צריך לגלות את מקורותיו, גם לא לעורך, והמשמעות היא, שהמקור שייך לעיתונאי.

במקרים רבים העיתונאים אינם תומכים בגישה זו ותובעים את העיתונאים העוזבים אותם בבית-הדין לעבודה. המקרה הראשון שבו נתבע עיתונאי לעמוד בתקופת צינון היה בשנת 93. יואב אפטוביצר, כתב לענייני חינוך ובריאות במקומון "ירושלים" של רשת "ידיעות תקשורת", קיבל הצעה לעבור לעיתון המתחרה, "כל העיר". הוא היה חתום על תקופת צינון של שלושה חודשים. אפטוביצר: "אתה צעיר ותמים, אתה כל-כך שמה שמציעים לך סוף-סוף לחתום על חוזה, שלא אכפת לך על מה אתה חותם. אחר-כך זה מתגסם בך". רשת "ידיעות תקשורת", לאחר ניסיון, שלא הצליח, לשכנע את אפטוביצר להישאר בעיתון בכל זאת, הגישה נגדו תביעה בבית-הדין לעבודה. ביכל העיר" דווקא חתרו לפסיקה עקרונית, אבל בסופו של דבר הגיעו עורכי-הדין לפשרה, בלי להגיע לעיקרון עצמו.

כך היה גם במקרה של גלית חמי, כתבת כלכלית ב'הארץ' שביקשה לעבור ל"ידיעות אחרונות". "הארץ" טען כי חמי הגיעה לעיתון חסרת ניסיון, ובמסגרת עבודתה נחשפה למקורות מידע של העיתון. חמי, בשיתוף עם אגודת העיתונאים שהצטרפה להליך המשפטי, טענה שמדובר בפגיעה בחופש הביטוי וחופש התעסוקה. בצורה מעשית, אומרת עורכת-הדין ורוצלבסקי, רצינו שהפסיקה תקבע שמקור עובד עם עיתונאי מסוים על בסיס של קשרים אישיים, ולא עם עיתון. "זה שעיתון החליט שהמקור שלו, לא אומר שזה במציאות ככה. בפועל זה לא פרקטי". בסופו של דבר, גם במקרה של גלית חמי, השאלה העקרונית לא הוכרעה משום שהושגה פשרה שקבעה לחמי תקופת צינון מינימלית.

עורך-הדין יוסי ארנון, שייצג את אפטוביצר צר במשפט, אומר כי מבחינה חוקית, כל מקרה נדון לגופו ואין על כך תשובה חד-משמעית, בגלל הניגוד בין חופש העיסוק למחויבויות שמקבל העיתונאי על עצמו בחוזה שעליו הוא חותם. "קשה לעצור מישהו שעובר מעיתונות כתובה לעיתונות אלקטרונית, גם אם חתם על חוזה המחייב אותו לתקופת צינון. השאלה היא, כמה אינפורמציה ציה של הלקוח לוקח עמו העיתונאי. העיתונאי אי לא יכול לקחת רכוש של מישהו ולעשות בו כרצונו, אם הוא חתום על הסכם. מצד שני, אי אפשר לחייב עיתונאי להעביר את מקורותיו למי שמחליף אותו. כמו כן, אי אפשר לפקח על עיתונאי, אם הוא משתמש או לא משתמש במקורות המידע שלו ממקום עבודתו הקודם". המצב היום, אומר ארנון, הוא נזיל, ולעיתונאי היום יש סיכוי להגיע לפשרה על צמצום תקופת הצינון. ■

רוני דגן היא בוגרת לימודי תקשורת

עורך הדין

גליון מס' 5 • ספטמבר 1987 בפגזמן לשכת עורכי הדין בישראל

גורד-הדין" מופץ לכ-20,000 גליון תא לחיוג 3
 לשכת עורכי הדין בישראל טובה
 התקשר לרשת "בן-ארי" 03-9660624
 הנשיאה בדיומוס חנה אבנור:
 הרפורמה הביא עלינו חניש' אספ' ליון על הלכות. עמ' 22

חברה
 נכבדה,
 מרים
 בן-צורה
 שוקלת בחיוב
 להצטרף
 ללשכה כחברה,
 לא מתכוונת
 לצאת לפנסיה.
 ראיון מיוחד,
 עמ' 13

איד
 מישל קישקה
 רואה את העומס
 בבתי המשפט
 בוכטר אמצע מיוחד ונתלש
 לכתיחת ענת המשפט
 החדשה. עמ' 34

רות גביזון • פנחס מרינסקי • דדי צוקר • חיים שפירא
 אורי שמרזמו • יראון פסטינגר • דו ארוו • אריה רדמיון

לו הייתי רוצה להשפיע ברמה הציבורי
הייתי מפרסם ב"העין-השביעית"

רוצה להשפיע? פרסם

א.פ. אבי

אבו-חצירא שמר על שלוותו

יעקב אחימאיר

ובכן היכן טעיתי? כך שואל אותי, ברמז מאוד עדין, עורכו של כתב-עת זה. לו רציתי להקל עליו את המענה על שאלה פולשנית זו, אין ספק שהיה עלי לשולחו אל כמה מעמיתי העיתונאים. אין ספק: הם כבר היו מציידים אותו בקטלוג עבה של משגים שעשיתי. הם היו שוקדים על חיבורה של יצירה זו בששון, בחדוות יצירה ממש. אלא שהרשימה המתבקשת ממני צריכה לשאת את שמו של המחבר הח"מ. אבו חזורים אפוא אל ערוגת המוצא.

אני מעריך כי עד כה לא רשומה לחובתי טעות בסדר-גודל של "סבירות נמוכה", נוסח אלוף (מיל') אלי זעירא. ובכלל טעויות של עיתונאים אינן הורגות, כטעויות אנוש של רופאים. טעות – היא לא רק משגה בתיאור עובדות, או בתחום ההערכות והפרשנויות בכתיבה עיתונאית. זה ברור, כמעט מובן מאליו. פחות מובנת היא הטעות שיכולה להיות באימוצו של סגנון עיתונאי, בכתיבה או בשידור. הלא באימוץ סגנון זה או אחר משודר או נכתב גם מסר. וכאן – בתקופה מסוימת, טעיתי.

לפני זמן רב היתה השתתפותי כמנחה או כמראיין טלוויזיה בערוץ היחיד תכופה למדי. בעיקר על שום תפקידים שמילאתי, כמו כתב מדיני, וכן מנחה ועורך של התוכנית "מוקד". עלייתו של מנחם בגין לשלטון עקב בחירות מאי '77 גיווטה אל אולפני הטלוויזיה ברוממה את המתח ימין-שמאל שעמד בחלל, וגם זמן מה, קצר אמנם, לאחר מכן עדיין נחשב בגין "מזרחר מלחמה", כלשון תעמולת הבחירות של המערך. הלוא יצחק בן-אהרון אמר, בתשובה על שאלתי, באולפן הבחירות, כי הוא אינו מכיר בהכרעתו הפורמלית של הבוחר (לימים, כשקיבל מאוניברסיטת תל-אביב עיטור על תרומתו לדמוקרטיה, צחקתי צחוק גדול בלבי). על כל פנים, מר בגין ושרים בממשלתו התבקשו, לפיכך, להשיב על שאלות משמעותיות מאוד לגבי העתיד: יסופחו יהודה ושומרון למדינת ישראל אם לאו, ושאלות דומות מן התחום של עתיד היחסים עם השכנים הקרובים והרחוקים.

ברור היה לי, כמי ששב משליחות עיתונאית בוורשינגטון, כי שום ממשל לא יניח לישראל להחיל את הריבונות, השאלות שהצגתי אז לבגין, ולימים גם לאישים אחרים מן השלטון, היו לפעמים מחוספסות, לעתים מחוצפות – עד כי מנחם בגין נתן לכך ביטוי במכתב ששיגר אלי. כבר אז רצו בעלי טורים,

גם מבקרי טלוויזיה, לחזות בדו-קרב מקיז דם בין מרואיין למראיינו. לא די היה להיות נוקב, חכם, מתוחכם ותקיף-אדיב בהצגת שאלות: על האורח היה לעזוב את אולפן הטלוויזיה שרוע מדמם על אלונקה. לא פחות.

אחד השיאים בראיונות אלה היה עם שר לא מדייני, שנימת דיבורו היתה תמיד שלוה, אדם שהשכיל לשמור על קור-רוחו חרף צרות משפטיות שהתרגשו עליו: שר הדתות, אהרון אבו-חצירא. השר אבו-חצירא היה אז איש המפד"ל. המתקפה שערכתי עליו אז, בתוכנית "מוקד", היתה מוחצת ומחוצפת. אבל, כדרכו הפוליטית-אישית מאז ומתמיד, לא יצא אהרון אבו-חצירא מן הכלים. הוא לא היה קורבן חסר-אונים.

יומיים לאחר ההסתערות הזאת נדפס ב"הארץ", בגיליון יום שישי הנכבד, מאמר מיוחד המוקדש לי. הכותב הסתפק בחתימה בראשי-תיבות של שמו: ג"ש. ובכן, לא פחות ולא יותר מאשר עורכו הראשי של העיתון, גרשום שוקן האימתני ז"ל, ייחד לי מאמר נדיר, שמקומו אולי במדור ביקורת הטלוויזיה של עיתונו, ובו ביסס את הנמקותיו נגד סגנון הראיין ון שאימץ לו הח"מ. במכתב ששלחתי לו הודיתי במקצת הביקורת שהטיח בי, שהייתה עניינית למדי. ועם זאת, הייתי מלא גאווה ששוקן מצא לנכון לטפל בי באופן אישי, שהרי הוא לא הרבה בכתיבה בעיתון שהיה עורכו הראשי. ביקורתו של שוקן עלי היתה אישית, מוחצת ואלגנטית גם יחד. אבל יש לציין כי את מאמרו של ג"ש הרווחתי ביושר.

אני יודע: עצביה של המדינה רופפים. יש הנושאים פים בעורפך ומן האוויר החם נפלטות המלים: "דם", "דם". כמו אחרים גם אני ראיתי את מיטב מראייני הטלוויזיה בעולם דובר האנגלית. איש מהם אינו מקיז את דמו של מרואיינו-אורחו. הם יטפלו בו בתקיפות אלגנטיות, יחדרו – ככל שניתן – אל תוך הסדקים ואל תוך נקודות עקב אכילס שלו, ואחר-כך יוכלו, אולי, ללחוץ ידיים, כידידים משכבר הימים. כך נוהג טים ראסרט, ראש משרד אן.בי.סי בווישינגטון ומארח "פגוש את העיתונות", זו גם שיטתו של טים סבסטיאן מן הבי.בי.סי, שאת ראיונותיו אפשר לראות גם בארץ, ובוודאי גם ענקים מימים עברו: סר רוברט דיי, או סר דייוויד פרוסט. גם ללא תואר אבירות, מתת המלכה, ניתן להתמודד עם נציג השלטון באבירות.

מובן לי כי מלים אלו נכתבות לריק. ממש כך: כי לרגע או שניים שכחתי שאני מתגורר במדינה שעל נבחריה אמר שר (החקלאות) לשעבר כי הם זקוקים לפסיכיאטר. או מה לי, המראיין לעת מצוא, כי אליו ואחלום במקצועי חלומות באספמיה. ■
הכותב הוא עורך "דואים עולם" בערוץ הראשון

וב הוויכוחים על התקשורת, וודאי בכתב-עת זה, מתנהלים על מה שנאמר או לא נאמר. מעט מאוד מוקדש ללשון שבה נאמרים הדברים, כאילו אין לדבר חשיבות של ממש. והרי שגיאה שקנתה לה אחיזה בתקשורת – ויש רבות מאוד – מטעה את הרבים, כי כל העם רואים את הקולות, וחושבים שאם כך נאמר בטלוויזיה, או נכתב בעיתון, סימן ש"כך צריך להגיד".

הטענה הנפוצה היא שהלשון המדוברת בפי העם היא הקובעת את רמת הלשון של התקשורת, ההולכת בעצם בעקבות המקובל בדיבור. חשוב מה אומרים ולא איך מדברים. גם לו היתה הטענה נכונה, אין בה כדי להצדיק, הטובים שבאמצעי התקשורת, כמו ה"טיימס", "לה מונדר", ה"ניו-יורק טיימס", שלא לדבר על הבי.בי.סי, מקפידים מאוד על הלשון ורואים עצמם מחוייבים לה; ומה שאפשרי שם, לא ברור מדוע אינו אפשרי אצלנו. על אחת כמה וכמה שהטענה אינה נכונה, מפני שאצלנו אפשר להצביע בבירור על שגיאות שאותן המציאה והנהיגה התקשורת עצמה, אם מתוך בורות, אם מתוך גנדור או הנחון שאינו במקומו.

ניקח לדוגמה את המלה "להותיר", שבתקשורת (ובה בלבד!) החליפה לגמרי את המלה "להשאיר", כאילו "להותיר" זה יותר מכובד, יותר לשון-של-שבת. ולא היא. בעברית, תמיד, להותיר – הכוונה להשאיר מעט מן ההרבה, כגון "ולא נותר מהם אחד", או "ואיוותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה", או "הנותר מבשר הובח" שבמקרא; או בלשון היום: "כל הפלוגה קיבלה זריקות חיסון, נותרו רק שני חיילים שיקבלו מתר". אבל בתקשורת שלנו איש לא נשאר בבית אלא נותר בבית, גם אם הוא גר לבדו, קלינטון נותר או לא נותר במקום הופשתו, הסופה הותירה את רוב בתי העיירה הרוסים, ואדם שהלך לעולמו הותיר אחריו אשה ועשרה ילדים. למה להותיר ולא להשאיר? אולי צריך, על-פי האופנה הזאת, לשנות את שם קצבת השארים לקצבת יתרים. מדוע לא להחזיר ללשון את המלה הישנה והמדויקת – להשאיר, כמו גם להישאר, כמו שאומרים רוב האנשים – להוציא עיתונאים?

דוגמה אחרת לגנדור המיותר הוא הצירוף "בת זוגתו", וזו כבר שגיאה שיש בה כדי להטעות ממש. זוגתו היא אשתו; בת זוגתו היא בת אשתו; ואם הוא יצא למסע עינוגים עם בת זוגתו, הרי שהוא אשמאי ומגלה עריות. מה הרע בבת זוגו, או סתם "זוגתו"?... לאותה קטיגוריה שייכת גם השגיאה הנפוצה "חברת-בת" ו"חברות-בת", במקום חברה-בת וחברות-בנות. הרי אנו מדברים על חברה שהיא בת לחברה גדולה יותר ולא על חברה השייכת לבת. כאן אי אפשר להאשים את התקשורת לבדה; ייתכן בהחלט שמדובר בהשפעת גומלין, והשגיאה התחילה דווקא בלשון תעשיינים וכלכלנים וממנה עברה לתקשורת.

גנדור מסוג אחר הוא השימוש במלה "מחלה" במקום שאין בה צורך, כגון "מחלת השחפת", או "מחלת השפעת". זו בפירוש המצאה של התקשורת, שהרי בפי העם אנו שומעים על שחפת או על שפעת, בלי "מחלת" (וכי מי אינו יודע שמדובר במחלה, ולא במחלתה של השחפת או מחלתה של השפעת?). האם אי אפשר לכתוב, פשוט, שח"כ פלוני התקוו עם ח"כ אחר, החולה בשפעת? במה שנוגע ללשון זכר ונקבה, כאן, כמדומה, נוטה התקשורת לשנות הרבה פחות מן העם. כנראה שהדברים הופנמו. נדיר למצוא בתקשורת את הצירוף "שלוש שקל", בעוד שהוא מקובל מאוד בשפת הרחוב. בצבא ההיפוץ הזה הוא כמעט חוק. באחת העדויות בוועדת שמגר, שחקרה את פרשת מערת המכפלה, העיד איש מג"ב ואמר: "או עמדו שם שתי חיילים...". השופט זועבי העיר לו ואמר: שני חיילים. המשיר העד: "כן, כבודו, תודה, כבודו, או עמדו שם שני חיילים, ואחר-כך באו עוד שלוש". בתקשורת שלנו, כאמור, קשה למצוא את ההיפוכים האלה, ושומעים אותם רק בדברי מרואיינים בטלוויזיה וברדיו, שם אי אפשר לתקן את דברי המרואיין בשידור. ומדובר גם בשרים ובפוליטיקאים בכירים.

לעומת זאת, קיימות שגיאות אופנתיות שבכתב, וכאן בוודאי ובוודאי שהאחריות היא על התקשורת הכתובה. נפוצה מאוד באחרונה, למשל, השגיאה "מן" כאשר הכוונה ל"מין", כלומר סוג של; יש מי שהחליט, כנראה, שהמלה "מין" שמורה לסקס בלבד, בדיוק כמו אותה מלצ"רית שלעולם לא תשאל "גמרתם?" בשל ההקשר המיני כביכול, ותמיד תשאל אם סיימנו. אבל מה לעשות, המלה היא "מין", כמו "מין עורך כזה", ולא "מן עורך כזה", כי שום דבר לא נלקח ממנו. שגיאה דומה אחרת הפורחת היום היא "ביננו" ו"ביניהם", במקום "בינינו" ו"ביניהם"; ואלה נפוצות בעיקר במוספי הנשים – לא ברור מדוע. או השגיאה המצחיקה "פאן". הכותב אינו מתכוון מן הסתם לאל היווני, או לפאן פולני, אלא פשוט לפן, יחיד של פנים, פן אחד

שולמית הראבן

רק "מה" או גם "איך"?

**האם רק את העובדות
אנו חייבים לבדוק, או
גם את הלשון שאנו
כותבים ומדברים בה**

לכאן ופן אחד לכאן. כאן השגיאות צמחו כל כולן בתקשורת הכתובה, שכן בהגיית המלים בעל-פה אין הבדל.

אבל מי אם לא כתבי הספורט הביאו עלינו את אופנת "המנצחים את המשחק" (תרגום מובהק מאנגלית), ומכאן נגררו הדברים עד "לנצח את הבהירות"? מנצחים את היריב, ולא את המשחק; מנצחים את המתחרה בבחירות, ולא להפך. פורטוגל ניצחה, לצערנו, את בית"ר ירושלים במשחק, היא לא "ניצחה את המשחק", כמו שאמרו ואומרים אצלנו. ומי אם לא התקשורת לימד אותנו שנשיא פלוני שיקר "תחת שבועה" (שוב תרגום מאנגלית), במקום "שיקר בשבועה"? מי אם לא התקשורת אומר "מצהיר תחת שבועה" במקום "מצהיר בשבועה"?

וכאשר מגיעים למלים הלועזיות - כאן באמת מתחילה התגייה. אצלנו, למשל, אבד כל הבדל בין סטריאוטיפ לבין סטיגמה. סטיגמה היא אות קין; סימן הטבוע בגופו של עבד או פושע. סטריאוטיפ הוא מוצר של חשיבה כוללנית המתעצלת לראות את הבדלים בין פרט לפרט. הסטיגמה תמיד שלילית; הסטריאוטיפ יכול להיות חיובי, או נייטרלי. "אמא פולנייה" הוא סטריאוטיפ, לא סטיגמה, כמו "כל הבלגרים נחמדים". אולי זה סטריאוטיפ גזעני אבל בוודאי לא סטיגמה. כמו שהתבדה רפיק חלבי: "מיינע דרווישע מאמע".

דבר דומה קרה ל"סימפטיה", sympathy באנגלית היא השתתפות ברגש, בצער, ללא כל קשר לחיבתו של אדם. וכבר קראנו בעיתון ש"המשטרה יכלה להציע לו רק סימפטיה". אולי

איור: יערה נשוח

היתה שם שוטרת סימפטית, אבל כוונת הכותב היתה שהמשטרה, באזלת ידה, יכלה להציע לו רק השתתפות בצער.

כנראה שעם ישראל אוהב במיוחד את האות צ', אחרת אין הסבר לשגיאה שכמעט אי אפשר לעוקרה, "קונצנזוס". כמדומה שרק העיתון "הארץ" הצליח לתקן, אחת ולתמיד, ל"קונסנזוס". לשאר העיתונים, לרדיו ולטלוויזיה, הדברים טרם הגיעו. המלה באה מן הלטינית, con sentire - לחוש יחד, להיות תמימי דעים. בלועזית כותבים אותה consensus. אז מניין הצ' ומניין הצ' ב"דיסקציה"? המלה היא dyslexia, כלומר דיסלקסיה בעברית, כמו מארקס או סקס. מניין החיבה שלנו לצ' - יודע רק אלוהי הדברים הקטנים.

אפשר, אם כי לא קל, ללמד כתבים ועורכים שהמלה "נוגשלנטי" נכתבת כמלה אחת, ו"סוב יודיצה" היא דווקא שתי מלים. מילא, לועזית שפה קשה. אבל מדוע מעטים כל-כך מבדילים בין קשות (ר' שוואית) לבין קשות (ר' קמוצה)? קשות, בקמץ, היא בדיוק כמו ראשות: לכן קשות השידור, קשות הדואר, הקשות הפלסטינית. אין לכך כל קשר להרשאה ומדוע כאשר אירע אסון המסוקים, רוב הכתבים אמרו "שאר יישוב", ולא "שאר ישוב", שמקורו בספר ישעיהו (כלומר, שארית העם תשוב)? התשובה אחת: לא בדקו.

האם רק את העובדות אנו חייבים לבדוק, או גם את הלשון שבה אנו כותבים ומדברים? ■

לכאורה, לא היה שום דבר חריג או מפתיע בפרסום הפרק על ילדותו של דרעי מתוך הביוגרפיה שכתב העיתונאי יואל ניר במוסף ראש השנה של "ידיעות אחרונות". הספר, ששמו הסופי יהיה כנראה "אריה דרעי - העלייה, המשבר, הכאב", עומד לצאת בהוצאת "ידיעות אחרונות", ואין דבר טבעי יותר מקידום יחסי הציבור של הספר דרך הבמה הביתית. עורכי המוסף שמחים תמיד להעניק לקוראיהם עוד מוצר "מיוחד", "בלעדי" ו"מרתק" לקראת החג, ומנהלי ההוצאה שואפים לקדם את מכירות הספרים החדשים לקראת החגים ובהלת הקניות.

אלא שכשחושבים על כך קצת, מגיעים למסקנה שהצירוף דרעי-"ידיעות אחרונות" לפרויקט ספרותי משותף הוא מפתיע למדי, בעצם כמעט בלתי מתקבל על הדעת. די להעלות את השם מוטי גילת, הכתב החוקר של "ידיעות אחרונות", ומיד אחריו את "פרשת דרעי" המזוהה כל-כך עם גילת, כדי להבין עד כמה פרסום פרק מהביוגרפיה של דרעי במוסף חגיגי של "ידיעות אחרונות", עם תמונתו של דרעי כתינוק בחיתולים והוריו בבגדים קצרים שוכבים על הדשא, מעורר סקרנות ושאלות.

בהוצאת "ידיעות אחרונות" תכננו להוציא את הספר בראש השנה או במהלך תקופת החגים, ובמקביל לפרסם קטעים ממנו במוסף פי החגים של העיתון, אלא שהוצאת הספר נדחתה, ורק פרק אחד, לא בעייתי ולא מעורר

מוטי גילת לא ידע במשך חודשים רבים כי הוצאת "ידיעות אחרונות" עומדת להוציא ביוגרפיה של דרעי. בעצם, לא היתה שום סיבה שיידע. הוצאת הספרים היא גוף נפרד ממערכת העיתון "ידיעות אחרונות" ובאופן רשמי, ולרוב גם מעשי, אין קשר בין עבודת שני הגופים, למעט הבעלות המשותפת עליהם. גילת שמע על הספר די במקרה, לפני כחצי שנה, מאחד מחברי-הכנסת ששמע את דרעי מדבר על הספר. גילת פנה אל ההוצאה ואמר בפעם הראשונה, אבל בהחלט לא האחרונה, כי לדעתו על הוצאת "ידיעות אחרונות" להימנע מלהוציא ספר מן הסוג הזה. באותו שלב כבר היה ברור שהספר שעומד לראות אור הוא, למעשה, גרסתו של אריה דרעי לסיפור חייו. זוהי גרסתו לדרך הארוכה שעשה ממקנס שבמרוקו, דרך כנסת ישראל וממשלת ישראל ועד לדוכן הנאשמים בבית-המשפט בירושלים. למוטי גילת יש חלק נכבד בקורות החיים האלה. הוא האיש שהביא לפתיחת החקירה והגשת כתב-האישום נגד דרעי, לאחר שפרסם, יחד עם מלי קמפנר, סדרה של תחקירים עיתונאיים רחבים על מעשי השחיתות והמרמה שדרעי ביצע לכאורה.

התנגדותו של גילת לפרסום הספר עלתה שוב לאחר שיואל ניר הגיש את כתב-היד. גילת דרש לראות את כתב-היד, אבל נענה בשלילה. עם זאת, התערבותו עוררה התלבטות בתוך המערכת. העמדה שהציג גילת אמרה בערך כך: אם "ידיעות אחרונות" מנהל במשך שמונה שנים קו עיתונאי עיקש ולוחמני נגד דרעי, כיצד ייתכן שחודשים ספורים

פניו הנפולים של דרעי

הוצאת "ידיעות אחרונות" מפרסמת ביוגרפיה של מנהיג ש"ס, שעומדת בניגוד מסוים לדיוקנו כפי שהוא מופיע מעל דפי העיתון. מיהו דרעי האמיתי - זה שמתאר מוטי גילת או זה שמשרטט יואל ניר?

לפני מתן פסק-הדין הוא נותן לו במה לפרסם את גרסתו, או לפחות גרסה שהוא סומך עליה את ידיו? האם אין בכך "התקפלות" של העיתון מההאשמות שהטית בו? האם "ידיעות אחרונות" אינו שומט בכך את הקרקע מתחת לרגלי עצמו?

זמן לא רב לפני הפרסום בגליון ראש השנה התכנסו ארבעה - עורך "ידיעות אחרונות"

מחלוקת, על ילדותו של דרעי, פורסם במוסף ראש השנה. מדוע לא פורסמו פרקים נוספים, בעייתיים יותר, במהלך החגים? על-פי גרסה אחת, הסיבה היתה שהעבודה על הספר לא הושלמה. על-פי גרסה אחרת, התנגדותו של מוטי גילת לספר, והמחלוקת שהתעוררה בעקבות כך בעיתון, הביאה לדחיית פרסום הפרקים הנוספים.

הספר
הרבה יותר טוב,
לדעתי.

אלון שליו, מנכ"ל הוצאת הספרים דב אייכנ" וולד, העיתונאי נחום ברנע והיועץ המשפטי של "ידיעות אחרונות", עורך-הדין מיבי מזור, כדי לקיים דיון בסוגיה שהעלה גילת. עמדתו של אייכנוולד היתה ידועה מראש: הוא יום את הספר, הוא חושב שימכור הרבה עותקים, הוא חושב שצריך לקדם את המכירות דרך העיתון. נחום ברנע תמך גם הוא בפרסום קטעים מהספר. ההחלטה על פרסום הפרקים היתה בסופו של דבר של אלון שליו, העורך. שליו החליט כי אין מגיעה לפרסם פרקים מהספר במוספי העיתון, ולמוטי גילת הובטח כי בצד הפרקים הבעייתיים ינתן לו מקום, רחב ככל שיבקש, להביא את תגובתו ועמדתו.

אייכנוולד: "הדיאלוגים שהתקיימו והשא" לות שעלו, כולם היו ברמה מאוד עקרונית וטהורה. הגורמים בוויכוח הזה לא עבדו על אינטרסים אישיים או על אגו טריפ. עלו כאן שאלות מאוד עמוקות - מה הגבולות, מה מותר ומה אסור. נחום העלה שאלות מוסריות וכבודות משקל כלפי מוטי. אלו שאלות אמיתיות. זו עיתונות במיטבה. זה שהספר יוצא לאור זה בסופו של דבר מאוד מאוד לזכות 'ידיעות אחרונות'. ישבה חבורה של אנשים והעלתה שאלות רציניות ביותר: מצד אחד, אז מה אם העיתון הוביל את הקמפיין נגד אריה דרעי, אז אסור לנו להגיד שום דבר אחר? ומצד שני, האם אנחנו, שעמדנו בתבי" עה נגד אריה דרעי, ניתן את הבמה לאריה דרעי להגיד את דברו?"

הדיון שקיימו בכירי "ידיעות אחרונות" שיקף שתי גישות עיתונאיות: האחת של "הע" תונות הלוחמת", שמייצג מוטי גילת, החותרת להיאבק עד תום במושאי סיקורה כשנקודת המוצא שלה היא שליוחמה לחשוף את שחיתותם. על-פי המוג של בעלי גישה זו, אין מקום לתת מעל דפי העיתון פתחון פה למוש" אי החקירה העיתונאית (לבד, כמוכן, מזכותם להגיב על הממצאים וההאשמות נגדם). הגישה השנייה, שאפשר להגדיר אותה גישת "העיתו" נות המוכרת", דוגלת בפרסום כל דבר שמע" ניין כמה שיותר אנשים. עיתונות כזו יכולה לפרסם תחקיר על הרגליה המזוירים של אשת ראש הממשלה ואחר-כך ראיין מתקתק עם הווג המלכותי לרגל החג, והיא יכולה לנהל מלחמת עולם נגד מי שהיה מנכ"ל משרד הפנים ולאחר מכן שר הפנים, ואחר-כך לפרסם את הסיפור הדרמטי שלפיו הוא נולד בליל סערה לאחר הבטחה שמימית לאמו כי הרך הנולד עומד להיות גדול ומאוד מיוחד. אלון שליו הכריע בעד הגישה השנייה. זו המדיניות של "ידיעות אחרונות" בדרך-כלל, וזו היתה ההכרעה גם הפעם, על אף התנגדותו של מוטי גילת. שליו הסביר בדיעבד של"ידיעות אחרונות" יש עניין שספרים בעלי עניין ציבורי רב ופוטנציאל מכירה טוב יפו" רסמו בהוצאתו, כשם שיש לו עניין שפרקים

מתוכו ותגובות עליהם יופיעו מעל דפי "ידי" עות אחרונות".

היוזמה לפרסם את הספר היתה של אייכנוו" לד, שמעיד על עצמו שהוא "מוציא לפועל כל רעיון שיש לו פוטנציאל של מכירה". הוא גם זה שיום את כתיבת הספר של אורי שגיא, ואף פנה בהצעה דומה למתן וילגאי.

לפני כשנתיים וחצי פנה אייכנוולד לרמי טל, איש העיתון "ידיעות אחרונות" ועורך בהוצאת הספרים, וביקש ממנו למצוא את האדם הנכון למשימה. טל ידע מיד למי כדאי לפנות. כשנה לפני כן ישב על כוס קפה עם ידידו יואל ניר, אז הכתב הפרלמנטרי של קול-ישראל, וזה סיפר לו על ביקור של קבוצת חברי-כנסת במרוקן שאליה התלווה כעיתונאי. גם אריה דרעי היה במשלחת. ניר: "רמי טל סיפר לי על ספר שהיה מעורב בכתיבתו, ואני אמרתי לו, 'אני מת לכתוב ספר על אריה דרעי'. הוא אמר לי, 'מה פתאום?', זה נראה לו אז מוזר לכתוב ספר על דרעי. עברה שנה, אולי קצת יותר, והוא התקשר אלי ואמר, 'אתה רוצה לכתוב ספר על אריה דרעי?'. ניר הרים את הכפפה מיד.

אלון שליו: ננהג באחריות

לגי עיתוי פרסום הספר

ותוכנו, בהתחשב במועד

שבו עומד להינתן פסק-הדין

בפרשת דרעי

מוטי גילת ויואל ניר מייצגים זנים שונים של עיתונות. גילת, מזה שנים, מתעמת ללא מורא, מעל דפי "ידיעות אחרונות", עם כל גוף, מוסד או אדם שעל-פי תחקיריו נמצאו מעורבים במעשי שחיתות ברמות שונות של חומרה. הוא עמל על כתבותיו שבועות ארו" כים, אוסף פרט לפרט, ומגיש בסופו מוצר עיתונאי ממוסמך ומפורט המזכיר יותר כתב-אישום מכתבה עיתונאית רגילה. גילת הוא עיתונאי חוקר. הוא לא רק מחפש עובדות - הוא מבקש למצוא ראיות.

כתבותיו של גילת אינן עומדות למבחן רק ביום פרסומן. הן גוררות אחריהן לא פעם מאבקים של שנים בבתי-המשפט ודורות גיבוי ממושך ואיתן של העיתון שבו הוא עובד. זיכוי של נשוא הכתבה כמוהו ככתב-אישום נגד עבודתו העיתונאית. הרשעה פירו" שה אות הצטיינות, נוסף לרבים שכבר קיבל. פרשת אריה דרעי היא ללא ספק ההישג העי" תונאי החשוב ביותר של גילת. הוא ומלי קמפנר פרסמו את התחקיר הראשון על דרעי בתחילת יוני '90 ואחריו המשיכו לפרסם סדרה של תחקירים וידיעות שחשפו עוד ועוד

פרטים על מעשי שחיתות שיוחסו לדרעי ולאנשיו. בעקבות התחקירים אימץ "ידיעות אחרונות" קו עיתונאי ברור, שתמך בקידום החקירה המשטרית והגשת כתב-אישום. בעיני רבים מתומכיו של דרעי, "ידיעות אחרונות" הוא העיתון שהחליט להרשיעו בכל מחיר. היריבות בין השניים הפכה לעניין מוכר וידוע והולידה פרשיות משנה, כמו פרשת ההאזנות לטלפון של מוטי גילת, ותביעת הדיבה שהגיש דרעי נגד העיתון בעקבות פרסום התחקירים (שממנה חזר בו בנימוק שעליו להתרכז בהגנה על האישומים הפלילי" ים שהוגשו נגדו).

יואל ניר היה כתב של קול-ישראל, מגיש יומני חדשות ועורך חדשות במשך שנים רבות. הוא היה במשך תקופה ארוכה הכתב בכנסת ועובד את התפקיד זמן קצר לאחר שהחל לעבוד על הספר על דרעי. ניר צבר שעות רבות במסדרונות הכנסת וחי עם הפו" ליטיקאים, כמו עמיתים אחרים שלו, בדו-קיום: מדווח על מעשיהם וניזון מהדלפותיהם. בשנות עבודתו בכנסת פיתח ידידות קרובה עם דרעי. בזמן הביקור במרוקן, דרעי אף הזמין את ניר להצטרף אליו ואל יפה אשתו כשנסעו למוגדיר להשתתף על קברו של אחד הצדיקים. שם, מספר ניר, ראה את דרעי ברגע אינטימי, כשהוא משתטח מלוא גובהו על הקבר ובעיניו, כך נדמה לו, היו דמעות.

לפחות פעמיים הביא הקשר ביניהם לדיון תקשורתי בשאלות של אתיקה מקצועית. בפעם הראשונה, במאי '93, פרסם ניר ידיעה בלעדית שמסר לו דרעי (כפי שהודה בעצמו), ולפיה התחייב רבין לערוך משאל עם על נסיגה מרמת-הגולן. במקום להיות מתוגמל על הסקופ שהביא, הושעה ניר מתפקידו, בעיקר בגלל מאבקי כוח פנימיים ברדיו. דרעי יצא להגנתו של ניר, התקומם נגד ההשעיה, ואף סיפר על כך לרבין. זמן קצר אחר-כך זומנו מנכ"ל רשות-השידור דאן, מוטי קירש" נבאום, מנהל הרדיו אמנון נב, וראש מערכת החדשות שלום קיטל לבידור בוועדת החינוך של הכנסת, ולמחרת הוחזר ניר לעבודתו. ניר מודה כי הפרשה הזאת, על אף שהיו שראו בה התערבות פוליטית לא ראוייה בעבודת הרדיו, "הידקה את היחסים בינינו. אלה לא היו יחסים של חברות, אבל אולי של ידידות".

בפעם השנייה, ביוני '95, גילה העיתונאי אמנון אברמוביץ' בערוץ הראשון, כי אריה דרעי אמר לכתב ירון דקל במהלך שיחה שמוטב שיסיר את מועמדותו לתפקיד הכתב הפוליטי של הרדיו, משום ש"יש לי איש משלי לתפקיד, יואל ניר". דרעי אמר בתגו" בה כי היה מדובר רק בבדיחה, אך חשיפת הסיפור עוררה הדים. ניר לא מונה בסופו של דבר לתפקיד הכתב הפוליטי ודקל הוא זה שזכה בתפקיד. בעקבות פרסום הפרשה, הודלף לתוכנית "תיק-תקשורת" שניר עבד

תקופה מסוימת בעבר ככתב הפוליטי של בטאון ש"ס "יום ליום", תחת הפסאודונים "יואל חן". ניר אמר בתגובה כי רק העביר שלוש ידיעות מהכנסת לעורך אברהם רותם, כטובה אישית. רותם אישר את הגרסה הזאת בכתבה שהתפרסמה בעיתון "ירושלים" ביוני '95, ואמר כי שופכים את דמו של ניר לריק. הפרשיות האלו עוררו בזמנן תהיות על מידת האתיקה שבידידות כה קרובה בין עיתונאי לפוליטיקאי, אך הן מוזכרות כאן בעיקר כדי להסביר מדוע הסכים דרעי, מכל העיתונאים המסקרים את פעילותו, לפתוח את הדלת דווקא בפני יואל ניר. הפנייה של ניר לא היתה הראשונה שקיבל דרעי. צבי יעקובסון, מזכיר סיעת ש"ס בכנסת, מספר כי מדי כמה שבועות היתה מגיעה בקשה של עיתונאי או הוצאת ספרים לכתוב ספר ביוגרפי על דרעי, אך הוא דחה את כולן מפני שלא ראה את עצמו כותב ביוגרפיה לפני גיל ארבעים. הגיעו גם הצעות מעסקנים חרדים שהציעו לממן את הוצאת הספר ולתת לדרעי זכות מלאה לצנזר את הכתוב, אך דרעי התמיד בסירובו. ליואל ניר הוא לא אמר לא. דרעי עצמו הסביר את הסכמתו לשתף פעולה עם יואל ניר בראיון שנתן בגליון סוכות של "יום ליום" (המראיין, אגב, היה צבי יעקובסון): "אני יסביר לך, כבר למעלה משנתיים שיואל ניר, עיתונאי מקול-ישראל, החליט לכתוב עלי ספר. הוא לא היחיד, אני לא הסכמתי לשתף פעולה עם אף אחד. אין לי זמן ואין לי עניין בכך. אני לא חושב שזה צריך לעניין את הציבור ספרים עלי. ישנם אנשים יותר חשובים שיכתבו עליהם. אבל יואל ניר קבע עובדה והחליט לכתוב ספר בין אם אשתף פעולה ובין אם לא. היות ואני מכיר אותו כעיתונאי הגון וישר – הוא אינו נמנה עם הקבוצה שאוהבת לאכול את ש"ס לתיאבון – הקדשתי לו קצת מומני. לא הרבה, את רוב רובו של הספר הוא עשה לבד, בעבודת תחקיר מאוד רצינית. אני בעצמי לא קראתי את רוב הספר עדיין. הוא החליט משי קולים שלו להוציא את הספר דרך הוצאת הספרים של 'ידיעות אחרונות'. זה עניינו ולא ענייני, אין לי שום קשר לידיעות אחרונות, אין לי שום הסכם איתם, וודאי שאני לא מקבל לא אחוזים ולא כסף, לא מהם ולא מיואל ניר. אני כעסתי מאוד על 'ידיעות אחרונות' שהם הציגו את הכתבה כסיפור חיי, או כפי שגם אתה התרשמת, ושוה נשמע שסיפרתי את סיפור חיי לידיעות אחרונות, דבר שלא נכון ומטעה את הציבור. אפילו איימתי לנקוט צעדים והבטיחו לי לתקן את הדבר ולהבהיר את האמת כפי שהסברתי לך".

ליואל ניר יש השלמה לגרסה שמסר דרעי ב"יום ליום": "נפגשתי עם דרעי. הוא לא אמר לא, אלא רצה לבדוק כמה שאלות. הסברתי לו שהספר ייכתב בכל מקרה. איתו

או בלעדיו. הוא אמר: אתה יודע שביני לבין 'ידיעות' היתה מלחמת עולם, איך אתה יודע שלא יעשו שינויים לפי דעתם? הרי העורך הוא השולט. הבטחתי לו להכניס סעיף בחוזה שבלי אישורי לא יכניסו שינויים בספר. הוא הסכים, לא בפה מלא, אבל אמר 'בסדר'. ניר חזר אל רמי טל, עורך הספר, וקיבל את הסכמתו לסעיף כזה ואחר-כך קיבל גם את אישורו של אייכנוולד. זה היה עוגן הביטחון של דרעי ועדות ברורה למידת האמון שהוא רוכש לניר.

ומה היא הגרסה הסופית של הספר? בהוצאה מודים כי הוא למעשה "הגרסה של דרעי" להתרחשויות שבהן היה מעורב, אבל ניר אינו אוהב את ההגדרה הזאת וכאמור, גם אריה דרעי דוחה אותה. בפרק היחיד שפורסם בינתיים ב"ידיעות אחרונות" נכתב כי "זהו פרק ראשון מן הספר, המביא את סיפור חייו של אריה דרעי כפי שכתב אותו העיתונאי יואל ניר". גם ניר וגם דרעי לא שמהו לקרוא את הניסוח הזה. ניר אומר כי הספר נכתב בעור-תו הצנועה של דרעי, אך לא הבלעדית, וכי לא מדובר בספר "מטעם". יש בספר, לדבריו,

דב אייכנוולד: ב"ידיעות

אחרונות" התקיים דיון

ענייני, עקרוני וטהור

בשאלה, אם יש סתירה

בין פרסום הספר למאבק

העיתונאי בדרעי

כמה גילויים חדשים על פרשיות שבהן היה מעורב דרעי וכמה דברים שנכתבו בניגוד לגרסה שדרעי הציג בפניו. ניר: "אני לא מקבל את גרסת דרעי בתרגיל המסרית. הוא טוען שהיה פסיבי. אני אומר שהוא חיבר את הקצוות בין רבין לפרס. אני עשיתי תחקיר משלי על פרשת בר-און, ויש פרטים בספר שדרעי בכלל לא הכיר, למשל מה היו המגעים עם בין ביבי לדן אבי-יצחק בקשר לתפקיד היועץ המשפטי, לפני המינוי של בר-און. הוא לא הכיר את פרטי השיחות ביניהם. בכלל, בספר אריה דרעי יוצא כאחד שעשה טעויות אדירות, במידה מסוימת טיפשיות, לפעמים לא באשמתו אלא בגלל עצות שקיבל מעורכי-דין או בגלל הנחיות של הרב עובדיה יוסף. למשל, זכות השתיקה. הוא שמר עליה לפי עצה של עורך-הדין ויינרוט. החושים שלו אמרו לו לא לשמור על זכות השתיקה כי הוא איש ציבור, אבל ויינרוט אמר: 'סימנו אותך קצינים בכירים, יהיה כתב-אישום בכל מקרה ולכן תשמור על זכות השתיקה'. היו ביניהם ויכוחים קשים בעניין הזה".

אריה דרעי ראה את כתב-היד של הספר?

אני לא רציתי להראות לו את הספר, אבל כיוון שיש שם הרבה סיפורים שבאים ממנו, ההוצאה דרשה ממני להראות לו את הספר, כדי שיוכל לתקן טעויות עובדתיות. הוא לא התערב בכלל במה שכתבתי. לגבי מה שכתבתי על התרגיל המסרית הוא אמר לי שאני טועה.

בהוצאה היתה התלבטות, משפטית בעיקר, כיצד להתייחס בספר לחלק מהפרשות שבהן מעורב דרעי ושעדיין לא הגיעו לסימון. במשרד לביילין-מזור, עורכי-הדין של "ידיעות אחרונות", עברו על הספר בקפדנות. בסופו של דבר, כך אומר ניר, בגרסה הסופית יובא סיפור פרשת דרעי על כל שלבי החקירה, כולל פרשת האזנות למוטי גילת, אך הוא יסתיים עם תחילת המשפט, מסיבות של טוב-יודייה, אלון שלי אומר כי עד להשלמת הספר יפורסמו פרקים נוספים ממנו במוסף "7 ימים".

יהיו כמה גורמים שייצאו נשכרים מהספר – העיתון וההוצאה של "ידיעות אחרונות", המחבר, אך בעיקר אריה דרעי. קשה להתעלם מהרווח התקשורתי שהוא יפיק מהעובדה שגרסתו מופיעה דווקא ב"ידיעות אחרונות" ודווקא זמן קצר לפני מתן פסק-הדין במשפטו. זוהי בלי ספק דרך יעילה לשפץ את תדמיתו הציבורית בעיתוי שהוא, מבחינתו, גורלי. מדיניות תקשורתית מכוונת? אולי סתם יד המקרה? "דרעי מנצל כאן את 'ידיעות', זה ברור", אומר אחד העורכים בעיתון, "הוא צריך לרכוש אהדה אצל חבר השופטים, גם באמצעות דעת קהל שלדעתו יכולה להיות לה השפעה על החלטת חבר השופטים. הוא מקבל תועלת הכשר מ'ידיעות אחרונות', המקום שהפיליל אותו. מה טוב מזה עברו? למה שילך ל'מעריב'?"

דב אייכנוולד, אולי בכלל דרעי מנצל את "ידיעות אחרונות" בפרסום הספר?

זו בפירוש שאלה קשה שעלתה. אני חושב שבכלל לא צריך לבחון את הדבר הזה. זה לא שיקול שצריך לעניין אותנו, בפירוש לא. זה ספר שעומד במבחן. אנחנו רק צריכים לבדוק אם נכתבה בו אמת, בגבול יכולת הבדיקה, ושאינו בו לשון הרע.

אלון שלי אומר כי ב"ידיעות אחרונות" ערים לעיתוי הוצאת הספר, אך כיוון שהסיי כומים במשפטו של דרעי כבר הוגשו, ובכל מקרה דרעי משמיע את טענותיו בכלי התקשורת, אין הוא מניח שיעשה בספר שימוש להשגת תועלת במשפט. "אנחנו נגה באחרי-ות לגבי איך ומתי בעניין זה", אמר שלי. לדבריו, עם פרסום פרקים נוספים ב"7 ימים" יוכל מוטי גילת להגיב עליהם, כמו גם אנשים אחרים שהספר יעורר את תגובתם. גילת סירב להתראיין לכתבה זו. ■

ענח באכיוט היא סטודנטית לתואר שני בפיסיולוגיה חברתית

ה

שיחה שעיקריה מובאים להלן נערכה ביני לבין פרשן בכיר בעיתון רב תפוצה, בין כסה לעשור, ביום שבו הצליח ח"כ אפרים סנה לתפוס כותרות בהצהרתו על הסכנה הגרעינית האיראנית, ועל הצורך במכה מקדימה נגדה. שנינו מוצאים עד מהרה כי אנו תמימי דעים שהצהרה משוללת בסיס בחלקה, ומוגזמת מאוד בחלקה האחר. איראן מפתחת כוח בליסטי (טילי קרקע-קרקע) ונשק בלתי קונבנציונלי, בראש וראשונה למטרות הגנתיות בשל שכנותיה החזקות (עיראק, הודו, רוסיה, סין), וכן כגיבוי ליומרותיה למעמד של מעצמה אזורית (בעיקר באזור המפרץ הפרסי). ישראל, שיש לאיראן מחויבות אידיאולוגית נגדה, היא אויב מן הדרגה השלישית, הן משום שהיא רחוקה מדי, והן משום שהמאבק בה תלוי במדיניותה של בת-בריתה האסטרטגית, סוריה, שאינה מעוניינת כיום בעימות יזום עם ישראל. די לה אפוא בסיוע לחיובאללה.

הפרשן: הצהרתו של סנה היא לא רק משוללת בסיס ומוגזמת אלא גם בלתי אחראית. היא

עמנואל סיוון

להפחיד את עצמנו לדעת

עלולה להעלות אותנו בדירוג החשיבות בין אויבי איראן ולקרב התנגשות אלימה. סנה ממשיך לקדם את מעמדו האישי, בפריימריז למשל, על חשבון אינטרס לאומי המחייב איפוק ואי התלהמות בהצהרות נגד איראן. גרוע מזה, הדבר מחמיר את הממד הדתי בקונפליקט.

ע"ס: אם כך מדוע נתן העיתון שלך כותרת שמנה להצהרתו?

הפרשן: תאמין לי, העורך שלנו אדם אחראי. הוא שוחח עמי אמש ושכנעתי אותו לדווח על כך רק בעמוד הפנימי.

ע"ס: אבל בסופו של דבר הכנסתם כותרת צעקנית גם בעמוד הראשון למעלה.

הפרשן: אתה יודע מה קרה? ברגע האחרון הסתבר לעורך כי העיתון המתחרה ישים את ח"כ סנה בעמוד הראשון. איננו יכולים להרשות לעצמנו לפגור בתחרות.

ע"ס: גם כשהדבר מנוגד לאינטרס הלאומי, כדברייך?

הפרשן: תראה, זו המציאות שבה אנו חיים, מציאות של רייטינג. אני וחברי למערכת מבכים זאת לא אחת. אבל מה לעשות? זה המצב.

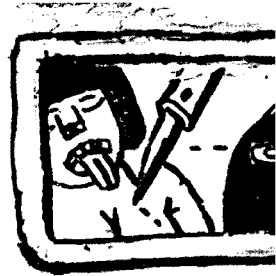
ע"ס: אבל באותו יום היתה לכם כותרת סנסציונית אחרת בדבר ההתאבדות הכפולה של שני הצעירים מפתח-תקווה. זה לא מספיק להגברת התפוצה? הפרשן: התאבדות כפולה זה לא רע, אבל אין כמו כותרות שמפחידות את עם ישראל כדי למכור עיתונים. אתה חושב שאני מאושר מזה, בטח שלא.

•••

הפרשן הבכיר הוא עיתונאי ותיק, משכיל, שקול וידען. כנראה שאיננו ציני. ענייני ביטחון קרובים ללבו. הוא רואה את עצמו בכנות כקול של שפיות ואיזון במערכת תקשורתית צהובה ומתמסחרת. הוא אולי יכתוב מאמר (כמובן קצרצר, כי בעידן הרייטינג אסור לעבור את סף 250-300 מלה) שיביע - בלשון עקיפה ומנומסת - את דעתו על האיום האיראני. יקראו את המאמר רק חלק מקוני העיתון, שרובם, כפי שתעיד כל התבוננות בנוסעי אוטובוס בין-עירוני, עוברים עליו ברפרוף. אולם רישומה של הכותרת

הסנסציונית בעמוד הראשון, וכותרות רבות אחרות מסוגה, אל נכון חזק יותר. ובינתיים, הפרשן דגן, ואחרים שכמותו בתקשורת, "בוכים כל הדרך את הבנק" כמאמר הפתגם האמריקאי.

הכותרת הסנסציונית לא נסמכה על שום מידע חשוב או חסוי. הפריט העובדתי החדש היחיד שציטט חבר-הכנסת היה שגוי: הטיל שהופיע במצעד בטהרן עם הכתובת "לתל-אביב" לא היה ה"שהאב 3" אלא דגם מיושן, ואף ה"שהאב 3" מצוי עוד בשלב ראשוני של פיתוחו, ולהצים בינלאומיים, כמו גם קשיים מנהלתיים וטכניים, עשויים לעכבו. משמע, סברה בעלמא הושמעה כאן ולא מפי נושא משרה רמה, שותף לקבלת החלטות, אלא מפי עוד ח"כ-פרשן רודף כותרות. עם ישראל, טרוד ועסוק בקניות לחג, בהכנות לגופשונים ברודוס, מוצא רגע להיפנות לעניינים שברומו של עולם, ומה הוא שומע? עוד חיזוק לפחדיו האטביסטיים מהאויבים הרובצים לפתחנו. שבועיים לפני כן הוא קרא כותרות מחרידות על סכנתם הפוטנציאלית של הטליבאן, שלפי שעה בקושי שולטים בכל הטריטוריה של אפגניסטאן; כותרת הנסמכת על בדלי מידע ושבירי הצהרות של מנהיגי ארץ זו. לפני חודש הוא קרא כותרות דומות על תכנוני הנועזים של אוסמה אבן-לאדן ורשת "האפגאים" (קנאים ערבים ותיקי המלחמה ברוסים באפגניסטאן) - ושוב על

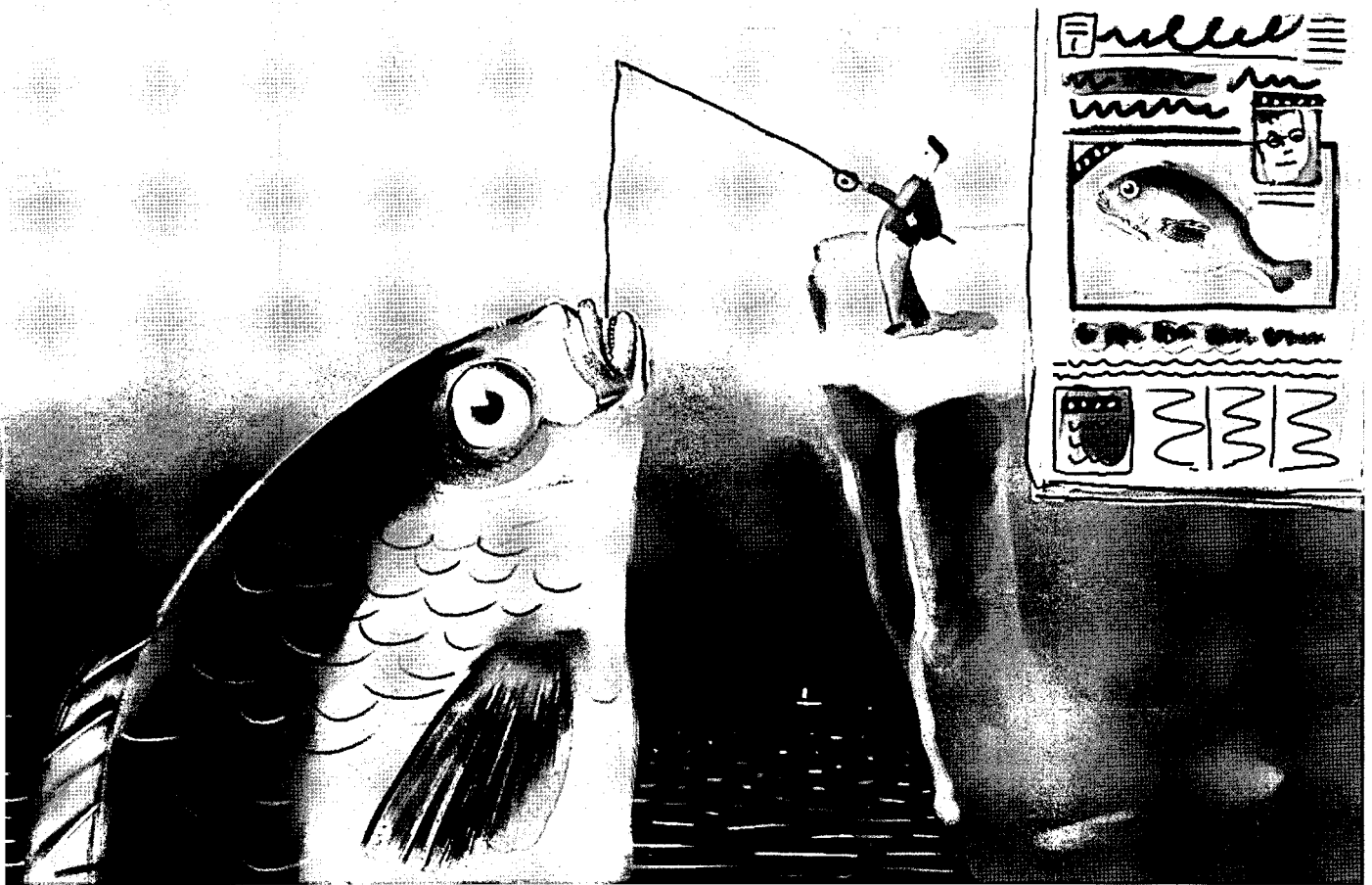

איור: בתיה קולטון

סמך פירורי מידע, שהוא ספק זליגה ממקורות חסויים, ספק המצאה של לוחמה פסיכולוגית. הפרשן שלנו וחבריו השפויים והידענים הבינו שכל המידע הזה הוא במידה רבה ספקולטיבי. הם מסוגלים לבור את הבר מן התבן, אך אין בכוחם להשפיע על הכותרות הראשיות, על העימוד והניסוח הדרמטי, קצר הנשימה, בעמודי הדיוות. הם מבטאים מדי פעם את ספקותיהם בעמוד המאמרים החבוי לו במעמקי דפיו המתועבים של העיתון, בין מוספים ססגוניים על אופנה ובידור, על "ספר השנה" של דן שילון, על תעלולי הסיגר של קלינטון וכיו"ב. אולם את סדר-היום הציבורי קובעות הכותרות, כפי שתעדנה שיהות הסלון של יום שישי.

בשנה החדשה, הבעל"ט, נקבל כנראה עוד ועוד מן המין הזה. אחרי הכל, זוהי כלכלת השוק: מה שהקהל רוצה זה מה שיקבל, ומה על ערכים כגון אתיקה מקצועית? כלכלת שוק יודעת את מחירו של כל דבר, לא את ערכו. ■

**בשנה החדשה נקבל
כנראה עוד ועוד ידיעות
מסוג הטילים האיראניים
המאיימים עלינו, כי זו
כלכלת השוק: מה שהקהל
רוצה - הוא מקבל**

טיילים נגד טיילים

איך קורה ש"מעריב" יודע ביום חמישי מה שיחשוך

מוסף "ידיעות אחרונות" ביום שישי - ולהפך

מודפסות ביום חמישי. ל"מעריב" נותרו אפוא שתי יממות כדי להדביק את המתחרה. הלחץ החל. במשרדו של אבי ריכטמן, פרקליט טו ומקורבו של נחום מנבר, התקבלו הודעות רבות מעיתונאי "מעריב". עורך העיתון, יעקב ארו, השאיר הודעות לעורך-הדין שיתקשר אליו בהקדם. עורך "מוסף השבת", אבי בטל-היים, שהיה אחראי באותו שלב על השגת היעד, שוחח עם עורך-הדין ריכטמן וביקש ממנו שיסדר לכתביו ראיון עם האסיר. ריכטמן השיב בשלילה מנומסת והסביר כי הבטיח את הראיון ל"ידיעות אחרונות". "מעריב" לא ויתר. מי שנדרש להכין את הכתבה היו דורית גבאי והכתב אורי ארוי שבא כעוזר לה. ב"מעריב" הוחלט, שאם תיווכו של עו"ד ריכטמן בלתי אפשרי, יש להשתמש במתווך אחר. האח צבי מנבר נמצא ראוי.

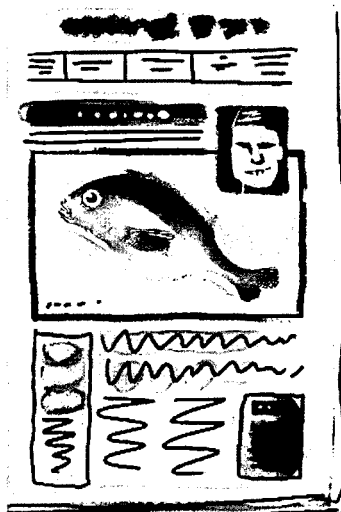
ב-24.7, יום שישי, היה נראה כאילו עיתונאי "מעריב" אכן עמדו במשימה. בעמוד הראשי של העיתון הופיעה ההפניה ל"מוסף השבת". בשער המוסף הופיעה ההפניה: "נחום מנבר מדבר. בראיון מיוחד ל'מעריב' מדבר מנבר על השופט סטרשנוב, על עורכי-דינו זכרוני ופנינת ינאי, על פרס ונתניהו וגם על רון ארד". הכתבה נפתחה בציטוט של מנבר: "אני עדיין בשוק, אבל אני יודע שאצא מפה מהר... לא נעשה כאן משפט צדק. זה היה משפט פוליטי... השופט סטרשנוב פשוט החליט להרשיע אותי...". דברים אלה של מנבר היו אולי דרמטיים, אך לא טריים. עיתונאי "מעריב", לאחר שבכותרות הענק וההפניות

הופנו אל הכתבת המשפטית, דורית גבאי, שהיתה ידועה בקשריה הטובים עם הנפשות הפועלות בפרשת מנבר. לעורך העיתון נותרה אפשרות אחת להשיב מלחמה: לקיים ראיון עם האסיר גם מטעם "מעריב" ולפרסם אותו במוסף השבת של העיתון, המכונה "התוספת האדומה". השימוש בדרך הזאת (כפי שיוכח בהמשך) שכח בשני העיתונים, ומתאפשר בגלל הפרשי הזמן בין סגירת המוספים לסגירת עמודי האקטואליה של ימי שישי. מוסף "7 ימים" ו"סופשבוע" מודפסים כבר בימי שלישי, ואילו התוספות האדומות (מוספי האקטואליה)

ברוך קרא

ביום שלישי, 21.7.98, הופיע המקדמון ב"ידיעות אחרונות": ראיון בלעדי ומיוחד עם נחום מנבר. האיש, שרק לפני ימים ספורים נגזר דינו ל-16 שנות מאסר בעוון בגידה, התראיין לכתב גיא פלג, שהכין את הכתבה עבור המוסף "7 ימים".

הפרסום המוקדם ב"ידיעות אחרונות" חולל מהומה רבה בבית "מעריב": כיצד השיגו המתחרים את הראיון המיוחל. הצעים רבים

אורנים: דיאלוג לונדון

אלה פורסמו בעיתון על-ידי הכתב גיא פלג.
2. לשאלתך: האם מנבר רואיין על-ידי דורית גבאי ואורי ארזי באמצעות אחיו: לדברי האסיר מנבר הוא לא רואיין כלל ל"מעריב", לא בתיווך אחיו ולא על-ידי כתבי העיתון". גם אבי ריכטמן, עורך-דינו של מנבר, שולל את קיומו של הראיין ב"מעריב". "מהרגע שהופיעו הפרומואים ב"ידיעות אחרונות", הוא אומר, "במעריב" התחילו להשתולל. היו אלי פניות רבות, אבל הסברתי להם שהבטחתי בלעדיות. אולי הם דיברו עם אח שלו, אבל אח שלו לא דיבר איתו".
משחזורו של הכתב גיא פלג עולה התיאור הבא: לאחר שפורסם המקדמון ביום שלישי, נוצר קשר בינו ובין נחום מנבר. פלג וידא עם מנבר כי הוא מבטיח לו את הבלעדיות לראיין. מנבר הבטיח לו כי בשום פנים ואופן לא יפר אותה. לאחר שביום חמישי יצא המקדמון לראיין ב"מעריב", זוכר פלג את השיחה הבאה: "מנבר התקשר מבוהל. הוא אמר: הם עשו לי מעשה הונאה. לא דיברתי בכלל עם הכתבת. זה מעשה שפל שאין כדור גמתו וזה גרם לי נזק כבד מאוד. הוא נשבע לי שלא דיבר עם 'מעריב'".
ריכטמן: "בשלב ראשון הוא (מנבר) כעס, אחר-כך אמר שבעצם לא אכפת לו, כי אחיו הביע בדיק את דעתו ועמדתו".
פניתי אל צבי מנבר ושאלתי אותו את השאלה הבאה: האם אכן התקיים הראיין? האם העברת את שאלות הכתבים (של "מעריב") לאחיק והאם החזרת להם את תשובותיו?

נאמר לפני חודש. הכתבה המשיכה בסגנון של שאלות ותשובות.
הבעיה בראיין שהתפרסם ב"מעריב" איננה מתמצית באופן הצגתו לציבור. השאלה המרחפת מעליו היא, האם בכלל התקיים? האם ביומיים שעברו מרגע פרסום המקדמון ב"ידיעות אחרונות" ועד לפרסום הראיין ב"מעריב", הלך צבי מנבר אל אחיו עם השאלות שהגישו לו צמד הכתבים, מסר לו אותן כדי שיענה עליהן וחזר עם תשובותיו בכתב, או בהקלטת? (שכן הדברים המיוחסים לו בראיין מובאים בתוך מרכאות). לכאורה, רק שני אנשים מסוגלים לספק תשובה מהימנה לשאלה ושניהם עונים בשלילה. הראשון הוא האסיר עצמו. נחום מנבר נענש על-ידי שירות בתי-הסוהר, בעקבות הראיין (בכתב) שהעניק ל"ידיעות אחרונות". כאסיר שיושב בכלא, היה אסור לו לדבר עם עיתונאים ללא אישור מיוחד. כעונש נמנעו ממנו לתקופת מה הבי-קורים ושיתות הטלפון, שקצובים לו על-פי התקנון. מביור שערכתי בשירות בתי-הסוהר עולה, כי העונש הוטל עליו לא בגלל הפרסום ב"מעריב", דוברת השירות אמרה כי ככל הידוע לה מנבר כלל לא התראיין ל"מעריב".
ביקשתי ממנה שתבדוק את הדברים עם האסיר עצמו. לאחר שעשתה זאת, מסר שירות בתי-הסוהר את התגובה הבאה: "1. לשאלתך: האם האסיר מנבר רואיין באופן אישי על-ידי 'ידיעות אחרונות': על-פי טענת האסיר מנבר, עורך-דינו העביר לו רשימת שאלות והוא ענה עליהן בכתב ותשובותיו

הודיעו על ה"ראיין המיוחד", נאלצו להודות מיד לאחר הפתיח הדרמטי הזה כי: "את הדבר רים האלה אמר בהתרגשות נחום מנבר, במהלך שיחות שהיו בינינו מהכלא, לפני שבועות אחדים".
בהמשך הכתבה הופיעה הפסקה הבאה: "על ינאי אמר השבוע מנבר ל'מעריב', באמצעות אחיו, צבי...". כאן חשף "מעריב" בפני קור-איו לראשונה את הדרך שבה רואיין מנבר כביכול. אם כי את עזרתו של צבי מנבר לא ייחסו בעיתון לכל הציטוטים. כך, למשל, כתוב בהמשך: "על הטיפול של עו"ד זכרוני בו, אמר מנבר השבוע...". כאן המקום לציין כי "ידיעות אחרונות", שפרסם את הראיין עם מנבר, לא טרח כלל לציין שהוא בוצע באמצעות התכתבות בתיווכו של עו"ד ריכטמן. קוראי "ידיעות אחרונות" נותרו עם הרושם שהשיחה התנהלה עם האסיר באופן ישיר.
בהמשך הכתבה ב"מעריב" חזרו הכתבים להשתמש בארכיון. "בשיחות אחרי הרשעות", הם כתבו, "תהא מנבר שוב ושוב בקול רם: 'כולם סחרו... אנחנו קיבלנו מהם הזמנות, דרך מדינה שלישיית'. תחת ציטוט זה (דברים שאמר מנבר לאחר ההרשעה, בערך חודש לפני מועד הראיין) הופיעה שאלה מודגשת (כפי שבדרך-כלל מופיעות שאלות הכתב בראיונות): "מי זה אנתוני?", מתחת לה הופיעה תשובת האסיר. הקורא ודאי לא שם לב כי מדובר במידע מיושן ולא ב"ראיין מיוחד", כפי שהובטח לו בכותרות. בהמשך הראיין הפסיקו הכתבים לציין מה נאמר השבוע ומה

צבי מנבר: "אני לא אתן תשובה. כל אחד יבין מה שירצה להבין. אין כאן עניין ציבורי".

ובכל אופן, האם התקיים הראיון?

יש כל מיני טכניקות של ראיון. אם אני אפילו מתרגם תנועות של מישוה, גם זה ראיון. יש כל מיני אפשרויות להבין את העניין, אפילו על-ידי עיניים. טכניקת הראיון לא חשובה, חשוב הנושא. העיתונות היא בסך-הכל כלי שרת".

חרף פניות חוזרות ונשנות של "העין השביעית" למערכת "מעריב", לא התקבלה ממנה תגובה.

המקרה הקיצוני הזה, על כל חומריותו, ממחיש תופעה רווחת בתחרות הקשוחה שמנה לים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות". העורכים והכתבים, מלבד דאגתם להביא הישגים לעיתונם, עושים הכל כדי לשבש את הישגיהם של מתחריהם. לעתים באופן מגוחך, לעתים, כפי שנזכרנו, באופן הפוגע באמינותם.

המשותף לשלושת המקרים הבאים הוא שהם מבוססים על כתבות תחקיר שפורסמו ב"מעריב". שלוש הכתבות עסקו בבעיות קשות וכואבות. שתיים מהן נגעו באופן ישיר בבטיחותו ובבריאותו של הציבור. כל אחד משלושת הפרסומים השפיע לזמן מה על סדר-היום הציבורי, למרות השתדלותו הרבה של העיתון המתחרה למנוע זאת.

ביום רביעי, 22.12.95, הודיע "מעריב" על תחקיר, מאת משה זונדר, שיפורסם ב"סופשבוע" ונושאו: ליקויים בטיחותיים חמורים ב"אל על". המוסף הודפס יום לפני כן ולכן יכולים היו עורכי העיתון המתחרה לקרוא בו ולגלות ש"בחברת התעופה הלאומית של ישראל פועלים זה שנים רבות על-פי קונספט ציה, שישראלי-יהודי אינו מהווה איום בטחוני. בעוד שרוב חברות התעופה בעולם נוהגות לעכב המראות, אם מתברר שבכטן המטוס נמצאות מזוודות של נוסעים שלא עלו לטיסה, ביאל על, נוטלים סיכון מחושב וממריאים. חלק מנקודות הביקורת הבטחונית של 'אל על' בשדות תעופה בחו"ל מאוישות בבודקים בטחוניים בלתי מיומנים...". כתבת התחקיר היתה גדושה בחשיפת ליקויים חמורים נוספים. ב"ידיעות אחרונות" החליטו כי עד הפצת מוסף "מעריב" בעיתון בסוף השבוע יש לתת מענה ולהמעיט מערכו של הגילוי. ואכן, כבר למחרת התפרסמה במוסף היומי של ידיעות אחרונות, "24 שעות", כתבת-נגד על פני חמישה עמודים, מאת שלמה אברמוביץ, כתבי עזר ופרשנים. הכתבה, שכתרתה: "אל על" על הכוונת", הציגה את החברה כמי שנפלה קורבן למשמיעיה. כותרת המשנה חידדה את המסר: "בחברת 'אל על' חוששים שגל הפרסום מים על צמצום מספר המאבטחים ועל ליקויים באבטחת המטוסים יתרום לירידה במספר הנוסעים הישראליים. האם הפרסומים נגד

חברת התעופה הלאומית הם חלק מההיסטריה שהתעוררה בעקבות רצח ראש הממשלה? האם חברות אורחיות שנאבקות על זכויות האבטחה מצולות את הפאניקה הציבורית? 'אל על': 'האבטחה שלנו היא הטובה בעולם'.

הכתבה ניסתה לסתור בכל מחיר את הממצאים של "מעריב", ש"אל על" דבקה בקונספט ציה שאורח ישראלי ששירת בצבא איננו מסור כן, וכך נכתב בה: "בעקבות רצח רבין שונתה הנחת היסוד המבצעית של 'אל על', שלפיה אורח ישראלי ששירת בצבא אינו מסוכן". בכתבה ניתנה בימה נרחבת לדוברי "אל על" שהסבירו על "השיטה שנבנתה מחדש". אלכס פישמן פרסם מסגרת שכותרתה: "מקור בטחוני בכיר: האבטחה של 'אל על' - הכי טובה שיש". פישמן הציג לאותו מקור שתי שאלות. הראשונה: "האם יש בעיה כלשהי עם איכות כוח האדם שמאייש את מערך האבטחה בחו"ל?", והמקור ענה לו: "קשקוש. זו הנבחה הטובה ביותר שיש לנו". השאלה השנייה היתה: "האם יש בעיה עם איכות הסלקטורים בנתב"ג?", ותשובת המקור: "החבורה הזאת עוברת מערכת בקרה וסינון מהטובות שיש...".

"ב"ידיעות אחרונות"

התעלמו בעקשנות

מתחקירים חשובים של

"מעריב", וכשנאלצו

להתייחס אליהם, ניסו

לגמד את משמעותם

אי אפשר להעלות על הדעת תרגולות יותר טובות ממה שאנחנו מבצעים". שתי השאלות לא היו תמימות. שתיהן עסקו בסוגיות שהודגשו בתחקיר של זונדר. הכוונה היתה ברורה: לפגוע עד כמה שניתן בתחקיר של "מעריב", יום לפני פרסומו.

"מעריב" פרסם באותו יום ידיעה בעמודו הראשון. הכותרת היתה: "ליקויים באבטחה ביאל על". המידע שהופיע ב"מעריב" עורר סערה גדולה. ב"ידיעות אחרונות" החליטו שאם לא ניתן להרוג את הסיפור, אפשר לתפוס עליו טרמפ. וכך, למחרת, שינה "ידיעות אחרונות" את הכיוון. בכותרת מובלטת בעיתון נכתב: "דרישה בעקבות הפרסום ב'ידיעות אחרונות': לבדוק את האבטחה ביאל על". בגוף הידיעה היה כתוב ש"ח"כ ניסים זווילי פנה אמש אל יו"ר ועדת חוץ וביטחון, ח"כ אורי אור, בדרישה לכנס כבר בשבוע הקרוב דיון דחוף על הפרסום ב'ידיעות אחרונות' בדבר ליקויי אבטחה ביאל על". ראוי להזכיר כי בכתבה ב"ידיעות אחרונות" לא הוזכרו שום ליקויים עכשוויים. ההפך הוא הנכון. הממצאים על ליקויים עכשוויים הופי-

עו ב"מעריב". ב"ידיעות אחרונות", אם כן, לא זו בלבד שניסו לגמד את ממצאי "מעריב", אלא גם ניכסו לעצמם את גילוי.

אבל עיתונאי "מעריב", שהכירו את כללי המשחק, שמרו את ההפתעה לסוף. ביום שישי, שבו פורסמה כתבת התחקיר במוסף "סופשבוע", פורסמה בעמודי החדשות של העיתון פרשת המזוודה: כתב "מעריב" החדיד מזוודה עם פצצת דמה אל תוך מטוס מבלי שמישהו הבחין בכך. המבצע היה הבסיס היצוק שעליו נשען התחקיר של העיתון. בתחכום, שמרו אנשי "מעריב" את פרסום הממצא המרעיש לזמן הפצת "סופשבוע". כיוון שהסיפור פורסם בעמודי החדשות, לא היתה לעיתון המתחרה תשובה מיידית הולמת. ביום שישי ידו של "מעריב" היתה על העליונה. תרגיל ההסחה של "ידיעות אחרונות" נכשל.

בלית ברירה ביצעו עורכי "ידיעות אחרונות" תפנית נוספת. ביום א', בעמוד הראשון של העיתון, פרסם הכתב דני שדה ידיעה מזוודה למדי. הכותרת היתה: "צפויים עיכובים בהמראות מטוסים מנתב"ג". בגוף הידיעה צוטט דובר "אל על": "לפני כשבועיים, כאשר היה נמל התעופה לחוץ בגלל חוסר בודקי ביטחון, היו טיסות רבות של כל חברות התעופה שהמריאו עם מזוודות של נוסעים, על אף שהנוסעים עצמם לא הספיקו להעביר את כל סידורי היציאה מהארץ ונתקעו בביקורת. אחרי שהנוסעים עברו בדיקה בטחונית, אין כל חשש מהמזוודות, בין אם הנוסע נמצא במטוס ובין אם לא". הכתב ציטט בכיר בשב"כ שאמר: "נגרם נזק. המערך כת תשתדל בוודאי בעתיד לסתום את הפירצות שנוצרו עקב התחקיר של 'מעריב'. ולא שיש בזה גילוי מרעיש. כי אין בכך שום גילוי מרעיש". כך אפוא נעה מטוטלת הפרסום של "ידיעות אחרונות". לא נראה שדאגת העיתון היתה נתונה לבטחון נוסעי "אל על"; יוקרתו היתה חשובה לו יותר: כשהצליח לייחס לעצמו את הסקופ של "מעריב", הוצגו אנשי "אל על" באור שלילי; כשנכשל בכך, שב ושיווה להם דימוי חיובי.

בניגוד ל"ידיעות אחרונות", נהגו ב"הארץ" באחריות ובקולגיאליזם. באותו יום ראשון פורסמה בעמוד הראשון של "הארץ" ידיעה של שרון שדה: "הבדיקות ביאל על, יוחמרו. לא ימריאו מטוסים עם מזוודות ללא בעליהן... כך הוחלט בדיון שהתקיים בסוף השבוע בין גורמי ביטחון, גורמי מודיעין ובכירים ביאל על, בעקבות תחקיר 'מעריב' שפורסם ביום שישי על סידורי האבטחה שנוקטת 'אל על' בנמל התעופה בן-גוריון". מאמר המערכת של "הארץ" עסק אף הוא בתחקיר "מעריב". רק תחקיר מאת משה זונדר ב'מעריב', נכתב שם, "אילץ את 'אל על' להודות שהיתה זו מדיניות החברה לאפשר הטסת מזוודות

בפרשה. "תנובה" הודתה במה שעד אז הכחי" שה נחרצות - הוספת סיליקון לחלב. מנהל המחלבה הושעה מיידית. לאחר יותר משבוע של הכחשות הודה מנכ"ל "תנובה", יצחק לנדסמן, כי החברה הוסיפה את החומר לחלב דל השומן. למעשה, זו היתה הודאה כפולה: בתקלה בריאותית ובהסתבכות בשקרים.

עורכי "ידיעות אחרונות" לא יכלו להתעלם מההתפתחות הדרמטית. בעמוד 11 של העיתון הצניעו את הידיעה על התקפלות "תנובה". כמה מפתיע: הידיעה הבלטיה את תירוניהם של מנהלי "תנובה" שטענו שלא ידעו דבר על מה שהתרחש במחלבה. הידיעה גם כללה את דברי משרד הבריאות ש"חזר ואמר כי פרט

לעבירה על החוק, אין סכנה בשתי-ית החלב, שלו הוסף הסיליקון". לשם השוואה: באותו יום פרסם "ידיעות אחרונות" בהבלטה יתרה, בעמוד 9, ידיעה על תרופת הרזיה שיש להיזהר ממנה.

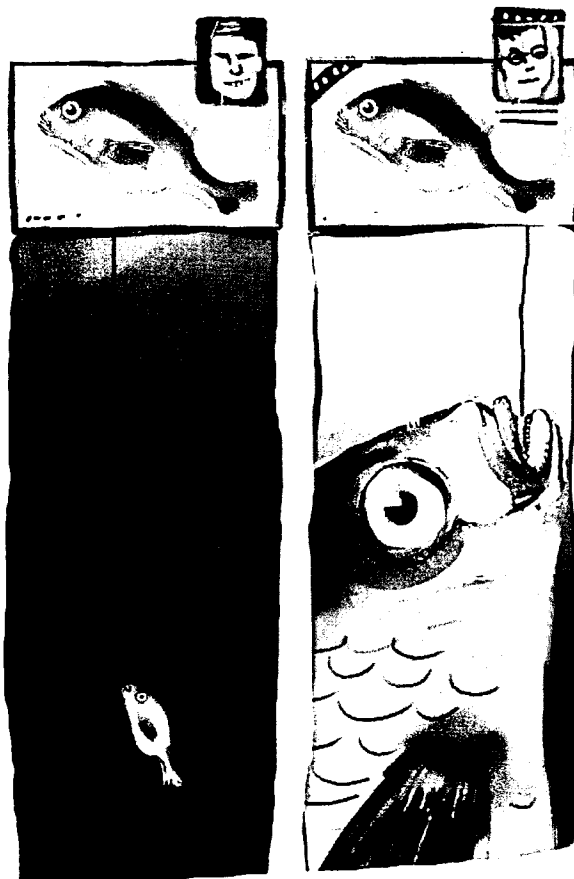
למחרת הבינו כנראה גם ב"ידיעות אחרונות" ששוב אין הם רשאים להתעלם מחומרת הממצאים שנחש"פו ב"מעריב". לפיכך ניסה העיתון לפרסם סקופים משל עצמו, כמו למשל: "סיליקון התגלה אתמול גם בגלידה של 'טנא נוגה'", או כעבור יומיים: "אלפי ביצי 'תנובה' שאו"חסנו ברישול נפסלו למאכל אדם".

בפרשת מנות הדם של האתיופים כבר ידעו ב"ידיעות אחרונות" ששיטת ההתעלמות לא מועילה. לכן מרגע שפורסם התחקיר בעניין זה ב"מעריב" עסק בו גם העיתון המתחרה, אף כי ניסה בתחילה לגמד אותו. גם במקרה זה פורסם הסיפור במוסף "סופשבוע", גם כאן הוא שווק באמצעות ידיעות מקדי"מות, וגם כאן בחר העיתון המתחרה לנצל את הזמן שנותר עד הפצת התחקיר בגליון יום שישי של "מע"ריב" כדי להתמודד על הבכורה.

הכותרת במוסף "24 שעות" של יום

תמישי היתה: "אנחנו משמידים גם מנות דם של הומוסקסואלים". כותרת המשנה היתה: "לא רק תרומות דם של אתיופים מושלכות לפח האשפה. אתמול התברר, כי מבחינתו של בנק הדם, אין הבדל בין אתיופי להומוסקסואל. האם בנק הדם ממלא את תפקידו נאמנה, או יוצר סטיגמה שלא לצורך?". בגוף הידיעה כתבה הכתבת רחל סופר: "אתמול נכתב ב'מעריב' שבנק הדם שיקר לאתיופים ולא סיפר להם שאין כל כוונה להשתמש בתרומות הדם שלהם. ד"ר אמנון בן-דוד, בשיחה אתמול, ביקש להבהיר שלא כל מנות הדם של האתיופים מושמדות, ושראשית בודקים את סוג הדם. אם מתברר

ייגות המעניינת יותר מפרסומי "מעריב" היתה בדיווח הבא: "מדיווחים המגיעים מהחנויות והמנהלים עולה כי הציבור לא נכנס לבהלה ולא הסתמן גל החורים של חלב עמיד מתוצרת 'תנובה'. ב'היפרכל' הגדול בהרצליה-פיתוח, שם מתגוררת אוכלוסייה אנגלו-סאקסית בעלת תודעה צרכנית גבוהה, החזיר במשך יום אתמול רק צרכן אחד חמש קופסאות חלב עמיד. ב'היפרכל' בקניון אי"ן לון לא הוחזרה אפילו קופסה אחת". מכל הטענות הקשות של הרשות להגנת הצרכן נגד "תנובה" בחרו ב"ידיעות אחרונות" להזכיר דווקא את המשפט הבא: "ברשות להגנת הצרכן טוענים כי מינהל התרופות והמוזן

מהארץ בלי שבעליהן זוהו. כתבי העיתון הצליחו לשגר לאירופה, ללא ליווי, מזוודה ובה מטען דמה. הוא היה עלול להיות מטען חבלה". בצד המאמר הראשי פרסם "הארץ" באותו יום מאמר בתזימת שרון שדה, שהדגיש את חשיבות התחקיר וגם בו לא נשכה הקרדיט לכתב ולעיתון. לא זו בלבד, אלא שהפרשן לענייני ביטחון של "הארץ", זאב שיף, כתב מאמר על הנושא בעיתונו ובאופן חריג פרסם מאמר דומה גם ב"מעריב".

פניתי אל כתב "ידיעות אחרונות", שלמה אברמוביץ, כדי לקבל את תגובתו. אברמוביץ ציין כי יש לו "הרבה מה לומר בנושא", אלא שהוא חייב לקבל את אישורו של אלון שלי, עורך עיתונו. פניתי אל מערכת "ידיעות אחרונות" כדי לקבל את האישור. אחרי יומיים של המתנה אמרה לי מזכירת המערכת, כי אברמוביץ בכלל אינו מעוניין להתראיין בנושא ולכן אישורו של שלי איננו רלבנטי.

גישת "ידיעות אחרונות" בעניין התחקיר על "אל על" היתה שכלול רע של הגישה שנקט בפרסום קודם - פרשת החלב העמיד של "תנובה". לאחר שתי ידיעות מקדימות באמצע השבוע, פרסם "מעריב" ביום שישי, 1.9.95, תחקיר ענק של רונאל פישר, שגילה כי "תנובה" מחזירה סיליקון אל תוך החלב העמיד. התחקיר עורר סערה ציבורית שנמשכה שבועות מספר כשבכל יום נולדה ממנו התפתחות חדשה.

בשלב ראשון, המדיניות של "תנובה" היתה הכחשה גורפת של ממצאי התחקיר. ואילו "ידיעות אחרונות" בחר באותו שלב להתעלם כליל מהנושא. שם סברו, כנראה, שקור"אי הספורים של "העיתון של המדי"נה" אינם מתעניינים בשאלה אם החלב שלהם רעיל או לא.

בפועל עוררו גילויי "מעריב" המולה ציבורית גדולה. יומיים לאחר

פרסום התחקיר, כבר דרשה הרשות להגנת הצרכן לפתוח בהליכים משפטיים נגד "תנובה". "מעריב" פרסם צילומים מקלטת, שבה מתועד הנעשה במפעל.

ב-4.9 הודיעה "תנובה" כי היא מורידה את החלב העמיד מהמדפים. ב"ידיעות אחרונות" ראו כי הם אינם יכולים להוסיף להתעלם לחלוטין מהפרשה ולכן החליטו לפרסם את המידע, אבל עם תוספות והסתייגויות מזוורות. כך, למשל, הדגישו שם את עמדת מנהלי תנובה שאמרו: "החלב שלנו נקי ונו"כיה זאת על-ידי בדיקות בכל מעבדה בעולם". משרד הבריאות צוטט ב"ידיעות אחרונות" כמי שאומר: "בהלת שואה". ההסת-

האמריקאי מאשר שימוש בחומר הזה, במינו"גים זעומים, למוצרים כמו ריבות".

לאחר הדיווח הזה הופסקו ידיעות המעקב ב"ידיעות אחרונות" למשך שבוע נוסף. עורכי העיתון מנעו מקהל הקוראים את הידיעה שזועדת הכלכלה בכנסת דנה בפרשה. הם גם לא סיפרו שמשרד הבריאות פתח בהליכים משפטיים נגד "תנובה", בעקבות הודאתם של ראשי החברה כי הם משתמשים בסיליקון תעשייתי לניקוי מערכות הייצור של החלב העמיד. גם הדרישה להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית על פרשת הסיליקון היתה בעיני עורכי "ידיעות אחרונות" לא ראויה לפרסום. ב-11.9.95 חלה ההתפתחות המכריעה

שהוא דם נדיר, מקפיאים את המנה למשך חצי שנה. במקרה כזה, אם ניתן לבדוק את התורם שוב והוא בריא, משתמשים במנה".

הכתבה כללה שאלות למומחים שתשובותיהם יצרו את התחושה כי לא כצעקתה וכי הבעיה מוכרת מזמן וכמוה גם הדילמה. הכתבה גם ניסתה להעתיק את נקודת הכובד שסימן "מעריב" - מהאיתופים לאוכלוסיות אחרות - ולכן טיפלה בתרומות דם של חרדים, הומוסקסואלים, חולים ועוד. גם בסוף גיה זו פתח "ידיעות אחרונות" את דפיו לרווח חה להבאת גרסאותיהם של נפגעי התחקיר ב"מעריב". כך, למשל, צוטט ד"ר צבי בן-ישי, יו"ר ועדת ההיגוי העליונה לנושא האיידס וסגן מנהל בית-החולים רמב"ם: "אני לא מבין על מה המהומה. האם יותר נכון לבקש מאתיופים, שעומדים בתור לתרום דם, להסתלק מהמקום?".

בסופו של דבר, לאחר פרסום התחקיר המלא של רונאל פישר ב"מעריב", היכתה פרשת תרומות הדם של האתיופים גלים. נוסף לגיי לוי העיקרי (השמדת מנות דם של אתיופים), הוצגו בכתבה אמירות גזעניות ומתנשאות, דעות קדומות ויחס מולול כלפי בני העדה.

רונאל פישר: "בפגישה עם בכירים ב'ידיעות אחרונות', אמר לי אחד מהם שלאחר פרשת הסיליקון, 'ידיעות אחרונות' למד את הלקח והבין שהוא לא יכול להתעלם מפרשות כאלה. הקורא של 'ידיעות' צריך לדעת את אותם הדברים שהקוראים של 'מעריב' יודעים. הלקח שלמדו ב'ידיעות אחרונות' הוא שאתה לא יכול להתעלם מהעניין. הדרך היא לכתוב לצד העניין. להפוך את העניין לשלך".

פישר מודה כי במחלה הזו לוקה גם העיתון שלו. "כל אמצעי התקשורת, ללא יוצא מהכ"ל, חוטאים בחטא הקדום והנורא של ניסיון לא לדווח על פרשות שעיתונים אחרים חושפים. הביקורת שלי בעניין זה לא פוסחת גם על 'מעריב'. אני מציע לכל עורך של אמצעי תקשורת בישראל שילך עם הצד האמיתי ולא יערוך חשבונות מיותרים בינו לבין המתחרים שלו".

בסיקור ענייני ביטחון מתחילה התחרות בין העיתונים במשוכת הצנזורה. בסוף אוגוסט פורסמה במוסף "7 ימים" של "ידיעות אחרונות" כתבתה של שוש מולא על יחידת "הגדעונים". מדובר ביחידת מסתערבים משטרית, שקיומה היה ידוע לעיתונאים שנים רבות, אך הצנזורה מנעה מהם לפרסם עליה מידע. לאחר מאבקים ממושכים של מולא ועורכיה בצנזור, ולאחר שהיא ועורכיה הוכיחו לצנזורה כי מידע על אודות היחידה התפרסם כבר בדרכים עקיפות וכי גם יחידות המסתערבים של צה"ל נחשפו זה מכבר לציבור, השתכנע הצנזור ואיפשר למוסף לפרסם את כתבתו.

בניגוד לטיפול המקובל בסיפורים בלעדיים, ויתרו, משום מה, "בידיעות אחרונות" על פרסום ידיעה מקדימה באמצע השבוע. הווייתור לא מנע מ"מעריב" לדעת על הכתבה הממשמת ובאה. כתבי המשטרה של "מעריב" התרעמו על כך שהצנזור התיר את הפרסום לכתבת המתהרה לפני שהם היו מוכנים לכך. שוב, רווח והצלחה באו ל"מעריב" בעמודי האקטואליה של יום שישי. שוב עמדו בפני הכתבים שעות ספורות בלבד להכין כתבה שתתחרה בו של שוש מולא.

במקרה זה לא היה מדובר בהשגת יש מאין. העובדות היו ידועות וכל שנדרש מהכתבים היה להציג לקורא את הידוע להם. שלושה כתבי משטרה בכירים ומנוסים של "מעריב" נרתמו לביצוע המשימה: יעקב גלנטי, יוסי לוי ואבי זילברברג. השלושה עשו את עבודתם ביעילות ובמהירות. הפגיעה ב"ידיעות אחרונות" הייתה חדה. לא זו בלבד שהם נצמדו ל"ידיעות אחרונות" בעיתוי הפרסום, אלא ש"מעריב" פרסם ידיעה מקדמון כבר ביום חמישי.

שוש מולא: "אני עובדת על הסיפור, נפגשת עם לוחמים. עברתי על כל המקומות שבהם

רק "הארץ" מזכיר מעל דפיו הישגים עיתונאיים של כלי תקשורת אחרים וסוקר את ממצאיהם ללא תסביכי תחרות

הזוכרה היחידה בצורות שונות. ליקטתי את כל הסיפורים. המגמה שלי הייתה להראות לצנזורה שממילא כולם כבר יודעים. הכתבה עצמה הייתה מורכבת ומפורטת. אחרי כל ההשקעה, אחרי כל המאבק עם המטה הארצי, הרגשתי כאילו נקטף לי משהו. זאת לא עיתונות (הכתבה ב'מעריב'; ב"ק). לא הייתה עבודה שם. כל מי שראה את הכתבות, ראה שהיה שם מחטף".

יעקב גלנטי: "הסיפור על 'הגדעונים' מוכר וידוע. מזה שנים שאנחנו מבקשים לכתוב על היחידה, והצנזורה מונעת כל אפשרות, והנה בקומבינות שונות, אישרו ל'ידיעות' את הסיפור. אם תשים לב הכתבה שלנו שונה לחלוטין. הסיפורים הם שונים לחלוטין. בסך-הכל מדובר בתקלה שפתאום נתנו לסיפור לצאת ולא ידענו מה קורה. לא התקשנו להעמיד את הסיפור. שלושתנו מכירים את היחידה".

אכן, ההבדל בין הכתבות ניכר. מלבד חשיפת המבצעים הישנים וההיסטוריה של היחידה, כתבתה של שוש מולא עסקה יותר בפרטים הקטנים ובאינטריגות הפנימיות

במשטרה. זו הסיבה שבכירים במשטרה מאוד לא אהבו אותה.

הדרכים לטרפד את גילויי היריב אינן מצט"מצמות לניצול הפרשי השעות בין הדפסת המגזינים השבועיים לבין מוספי השבת. הנה דרך מקורית אחרת: בסוף אוגוסט פרסם "ידיעות אחרונות" ראיון בלעדי עם רוני ליבוביץ, ה"אופנובנק". הראיון, כך מסתבר, נקנה בכסף.

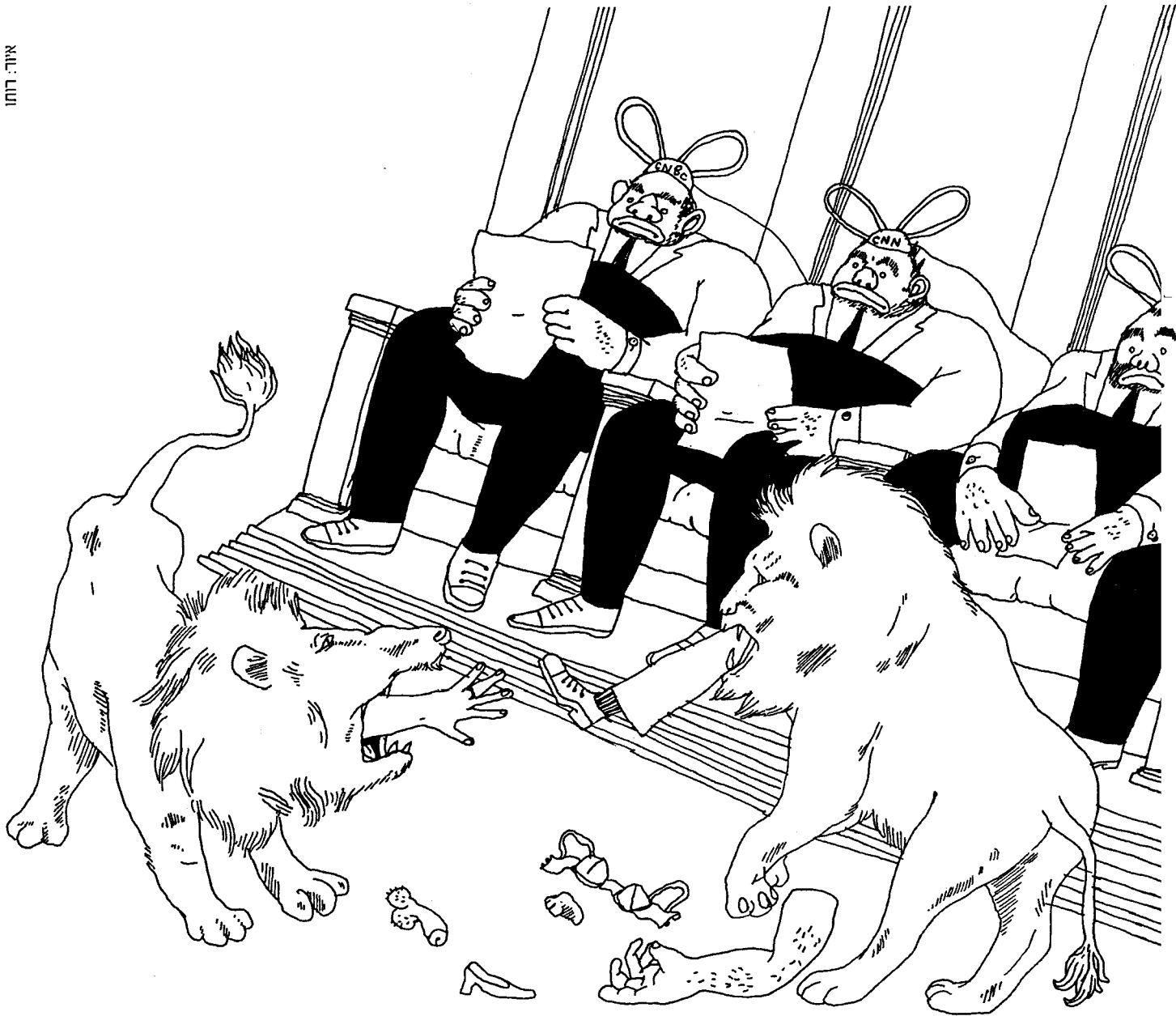
שבוע לפני כן פרסם "מעריב" ראיון עם חיים פנחס, "שוגון", השוטר שלכד את ליבוביץ. הראיון ב"מעריב" הציג עמדה קשוחה כלפי ה"אופנובנק". כותרת הכתבה הייתה: "צוחק כל הדרך אל הבנק". מטרתה הייתה ברורה: להדגיש שליבוביץ' עומד להתראיין תמורת תשלום. כותרת המשנה הבהירה את המסר: "אחרי סדרת מעשי השוד הנודעים והמתקשרים בהיסטוריה הפשע הישראלית, יצא השבוע רוני 'האופנובנק' ליבוביץ' לחופשי. מי שמכיר את ליבוביץ' יודע כי הופעותיו בתקשורת סגורות מראש ולא בחינם...".

נסיים בהצגת מקרה בלתי שגרתי מלפני כחודש. ב"ידיעות אחרונות" היו בטוחים שראיון פרובוקטיבי עם דן שילון, לרגל הוצאת ספרו, נמצא בכיסם. להפתעתם התברר עליו כתבה ב"סופשבוע", פרי עטו של רון מיברג. שילון, שהיה במשך שנים אחד מנושאי ביקורתו המועדפים של מיברג, הפך לפתע ליקירו. כך היה כתוב במשנה לכותרת: "באמצעות עותק שהגיע לידיו לפני חודשים ספורים, ואחרי שקרא אותו בעניין, קובע רון מיברג, בפליאה ובצער מסוימים, כי 'דן שילון' - בשידור חי, ספרו האוטוביוגרפי והשעורר-ייתי למפרע של דן שילון, הכריח אותו לשנות את דעתו המקצועית הלא חיובית על שילון: האישי, המיתוס והאימפריה". למרבה הפלא, הכתבה ב"מעריב" הייתה הרבה יותר אוהדת לשילון מזה שהתפרסמה שבוע אחר-כך ב"7 ימים", תחת הכותרת הביקורתית: "נמאסנו עליו". האם יש קשר בין העובדה שעותק הספר הגיע למיברג ובין אופי הכתבה?

בכתבה הסביר מיברג: "לפני שמסר את כתב-היד להוצאת 'ידיעות אחרונות'... ביקש שילון את חוות דעתם של כמה מחבריו ומכריז הקרובים. לגיטימי. אחד מהם, לא אסגיר כאן את שמו, בחר לתת לי לקרוא את הספר לפני הדפסתו. לכן אני יכול לכתוב עליו לפני שהחלה הפצתו המסודרת".

אי אפשר למנוע את התחרות העזה בין שני העיתונים. הבהלה לסקופים היא אחד המנועים המרכזיים של התקשורת. הצרה היא שבמלחמה המסחרית נטרפים כללי המשחק ונפגעת האמינות המקצועית. ■

ברוך קרא הוא בוגר לימודי תקשורת

מלחמת הגלדיאטורים

התנהגות התקשורת האמריקאית בפרשת מוניקה מזכירה לא מעט רעיה נבגדת, אולי משום שהרעיה הנבגדת מסרבת לשחק את התפקיד. רשמים טריים על פורענותו של הדיווח מסביב לשעון

לך את העובדות כמות שהן. אתה תשפוט".
סיסמה מופרכת לחלוטין, כידוע, אבל לכך עוד נשוב.

פרשת מוניקה, או זיפר-גייט כפי שהיא נקראת כאן, שוברת כל מוסכמה אפשרית ומאלצת גם את התקשורת לבחון את עצמה. אבל לה אין זמן לזה. היא עסוקה בדיווחים

הישן. הסיסמה הידועה של ה"ניו-יורק טיימס", "כל החדשות הראויות לדפוס", יצאה מזמן לפנסיה, והיום שולטת בכיפה הסיסמה של רשת החדשות של "פוקס", המשודרת, אגב, כתשדיר פרסומת ברשת סי.אן.אן המתחרה: "שלושה רבעים מהאמריקאים חושכים בים שהתקשורת מסלפת. לכן אנחנו מוסרים

כרמית גיא, סטנפורד

משהו רע מאוד עובר בימים אלה על העיתונות האמריקאית, ובייחוד על הטלוויזיה שלה, שגם בימים טובים יותר לא ידועה כסמל לאיכות תרבותית מהסוג האירופי

אינסופיים ובייחוד בפרשנויות ובהתנצחויות. לא פחות מארבע רשתות היות לא רע מהסיפור הזה כבר תשעה חודשים: סי.אן.אן, סי.אן.בי.סי, אמ.אס.אן.בי.סי ו"פוקס". הוסף לכך את הערוצים המדווחים ישירות מבית הנבחרים ומפורומים ציבוריים אחרים, וכמו כן את אינספור הערוצים האזוריים, המקומיים והלאומיים האחרים המקדישים לכך שעות ארוכות כדי שלא להישאר מחוץ למשחק, ואין לך מנוס מהסיפור. גם אם אתה רחוק מרחק שש שעות טיסה ושלוש שעות הפרש זמן מוויינגטון, ואינך מכיר את כל הפנדיטים ואת כל הטריקים ואת כל הסיפורים מאחורי הקלעים, אלא כל מה שעומד לפניך הוא מה שמתפרסם ברבים ביותר משבעים ערוצי טלוויזיה וכמה וכמה עיתונים, רובם ככולם גרועים להחריד, ורק אחד או שניים טובים – את ה"ניו-יורק טיימס" כבר הזכרנו? – זה מספיק ודי.

זה בלתי נמנע. אף אחד לא יכול לעמוד בפני שילוב של סקס, שקרים ווידאוטייפים, בתוספת אודיאוטייפים ושמלה. ואם בשבועות הראשונים נהגו העיתונאים להתפתל בכיסא ולדבר בלשון רמזים וסמלים, ולהיאנח, כמה לא נעים להם לדבר על זה ולהתעסק בו, עכשיו אף אחד כבר לא מתבייש. רוכסנים ויחסי מין לסוגיהם מופיעים לפרטי פרטים בתדירות, יותר מכל סכסוך בבוסניה או במזרח התיכון, ויותר מעודף של שבעים מיליארד דולר בתקציב, בפעם הראשונה אחרי שלוש שנה. אף חבר קונגרס וסנטור בעבר, בהווה ובעתיד לא מותר על הודמנות להביע את דעתו, ואף אחד לא נדחה על הסף, משום שצריך להזין מערכות חדשות 24 שעות ביממה, וצריך לרענן את הפרצופים, גם אם הדברים נשמעים כמו תקליט שבור.

התנהגות התקשורת מזכירה לא מעט רעיה נבגדת, אולי משום שהרעיה הנבגדת מסרבת לשחק את התפקיד. הטון אחיד כמעט – התפלצות מהתנהגותו המחפירה של הנשיא ודרישה חד-משמעית למצות איתו את הדין עד הסוף המר. אבל רצוי שהסוף המר הזה יהיה כמה שיותר רחוק, כי אחרת כל הלארי קינגים, החראלרו ריבראים והכרים מתיוסטים עלולים למצוא עצמם חסרי עבודה, או שייאלצו להתאמץ כדי לערוך משדר בנושאים אחרים. שלא לדבר על כותבי הבדיחות של ג'יי לנו, דייוויד לטרמן וחבריהם, שמעולם לא היו ימיהם ולילותיהם טובים וקלים יותר. הצרה היא, שזה בכלל לא מצחיק. משום שאחרי שהשתתקה מקהלת הזעזוע וספיקת הכפיים מהתנהגותו המגונה והמשוקצת של הנשיא, שהקיפה את הקשת הפוליטית מקיר לקיר, כולל ידידי הקרובים ביותר של קלינטון, התברר, כי מאחורי כל זה באמת מסתתרת מלחמת בחירות פשוטה בין הרפובליקאים לדמוקרטים, ומעל לכך – מלחמת תרבות,

שאלמלא היתה מסוכנת ורצינית כל-כך, היתה יכולה לשעשע. כל מה שעבר על החברה האמריקאית מאז שנות השישים עומד עתה למבחן, ולא ברור מה יהיו תוצאותיו. עקרונית של חירות הפרט, חופש מיני וכיוצא באלה נדחקים הצדה לטובת דיבורים על חטא וטוהר, אמת ושקר במונחים תנ"כיים כמעט. אפילו קלינטון עצמו נדרש להלכות החרטה והכפרה ביהדות, ערב יום הכיפורים.

כל מה שעבר על החברה האמריקאית מאז שנות השישים עומד עתה למבחן, ולא ברור מה יהיו תוצאותיו

כשהדברים יוצאים מפיו של הכומר ג'רי פולוול, או מפיו של ביל בנט, אין בכך כל חדש. את פולוול לא צריך להציג בארץ. בנט היה שר החינוך בממשל רייגן והפך למעין נביא חדש של הימין. לפני כמה שבועות פרסם ספר, שבו הוא מקונן על "מותו של הועם הקדוש", כלומר על העם האמריקאי שאיבד את המצפון המוסרי שלו ושום דבר כבר לא מרגיז אותו. אפילו לא העובדה, שהנשיא שלו עשה מה שעשה בחדר הסגלגל עם מתמחה, ואחר-כך הוא עוד מעז להסתיר ולהכחיש ולשקר, שומו שמים! בנט, אחיו של פרקליטו של קלינטון, בוב, מבלה את כל ימיו באולפן ה"טלוויזיה, ותוך כדי התקפות בוטות ביותר על הנשיא, מפרסם גם את ספרו.

וכולם מדברים בשם "העמאמריקאי", משהו בנוסח "עמישראל". כולם יודעים טוב יותר מה הדבר הזה רוצה ומה הוא חושב, ומה יהיה על "ילדינו הרכים". אבל מה לעשות, שהעמאמריקאי כנראה מתוחכם יותר ובוגר יותר מהמנהיגים שלו, ובייחוד מהתקשורת שלו?

הכל משודר בזמן אמת, שבו אי אפשר להבדיל בין פרשנות לעובדות, בין דעה פרטית לשקרים ומניפולציות

הוא קלט את הסיפור, הבין כמה מדובר, ורוצה להמשיך הלאה. הוא לא רוצה לדעת יותר, לא רוצה לשמוע יותר, לא רוצה שיחליפו לו את הנשיא בגלל סקס, ולא קונה את זה שלא מדובר בסקס, אלא במתן עדות שקר בשבועה לפני חבר מושבעים, פשע שאין לו כפרה. והילדים הרכים? הם למדו מהר מאוד מושגים חדשים על החיים, ואם הוריהם – גם הליברלים והמתקדמים שבהם – כועסים על

שהם צריכים ללמוד את עובדות החיים בחדר שות בטלוויזיה, ולא דרך התלחשויות בין חברים, הם עצמם יודעים את מקומם. בן של חברים, בן תשע, ביקש מאביו שיסגור את הרדיו בעת שידור העדות הידועה של קלינטון מול חבר המושבעים. "אני צעיר מדי לשמוע חדשות", הוא אמר, והמשיך בעיסוקיו.

אבל לא התקשורת תוותר. היא הרי יודעת טוב יותר מה העמאמריקאי צריך לרצות, והיא לא תוותר לו על זכותה וחובתה לספק לו את מה שהוא לא רוצה. היא מביאה את דו"ח סטאר, חדשה היסטורית לכל דבר, מפרשנת אותו מלפנים ומאחור, והעמאמריקאי ממשיך לתמוך בנשיא. היא מביאה לו את העדות עצמה, ואחרי שספינאי הבית הלבן מזהירים ימים על ימים מפני מחזה נורא, שבו נראה את הנשיא מאבד את עשתונותו, מסתבר שזה לא היה כל-כך נורא, והעמאמריקאי ממשיך לתמוך בקלינטון. היא מביאה לו עוד ועוד עדויות, ובכל זאת שום דבר לא משנה את סקרי דעת הקהל. וזה גם נותן שפע של נושאים לדיון, איך ייתכן שהעמאמריקאי לא רוצה לדעת? והאם זה טוב, או רע?

כשאומר את הדברים בן ברדלי, העורך האגדי של ה"ווישינגטון פוסט" בתקופת ווטרגייט, שחזרת שוב ושוב לכותרות, הם ראויים להקשבה. הוא מזכיר שגם בתקופת הפרשה ההיא, הציבור הרחב לא רצה לדעת, ואלמלא התעקשותה של העיתונות היה הסיפור פור מת, וניקסון היה זוכה להשלים את כל תקופת כהונתו בבית הלבן. אבל ככל שאפשר להבחין בים הפרשנויות, מעטים חולקים על כך שאין הרי ווטרגייט כהרי זיפר-גייט, משום שאין להשוות בין נשיא שניצל את כל אמצעי השלטון שבירדיו כדי להילחם ביריבים פוליטיים תוך כדי עבירה על החוק ולאחר מכן חיפה על כך, לבין נשיא שקיים יחסי מין במשרדו ולאחר מכן ניסה להסתיר זאת מעוזריו ומהציבור הרחב. ביל סניידר, הפרשן הפוליטי של סי.אן.אן, סיכם באמירה של מארקס, על מה שבפעם הראשונה הוא היסטוריה, ובפעם השנייה – פארסה. ושאל סניידר, איך יקראו לסרט הבא, "כל נשי הנשיא"?

בכלל, מי שמזופז ומעלעל בעיתונות כאן מתרשם, שהיא עברה דרך ארוכה מאז הגרון העמוק, וגם בוב וודוורד, שהפך לסגן עורך של ה"ווישינגטון פוסט", התבגר ומבלה את ימיו בפרשנויות בטלוויזיה. הוא מצטרף לצבא גדול של עיתונאים מהעיתונות הכתובה, שנדרשים עכשיו להסתפר, להתלבש כמו שצריך ואפילו להרכיב עדשות מגע, וללמוד איך לשבת על קצה הוויקט כך שהוא ימתח היטב על הגב. הם הגוף הבולט ביותר של הפרשנים, אולי משום שגם עורכי המשדרים בטלוויזיה יודעים, שלעיתונות הכתובה יש מקדם אמינות גבוה יותר בקהל.

העיתונאים האלה מביאים את הסיפורים שהם מפרסמים בעיתונים שלהם, ובכך מפרסמים את עצמם ואת עיתונם ותוסכים למערכות החדשות בטלוויזיה הרבה משאבים ומאמץ להגיע לסיפורים בעצמם, והצופה יוצא נשכר. הם גם מצליחים לשמור עדיין לפחות על מראית עין של דיווח ענייני ונטול פניות. לעומתם יש עוד סוג של פרשנים, מומחים בתחומים שונים, החל בהיסטוריה של הנשיאות וכלה בשפת הגוף.

וכמובן, הפרשנים המשפטיים. כאן השמים – או התהום – הם הגבול. קחו למשל את מרשה קלארק, התובעת שהוציאה לעצמה מוניטין בכך שהצליחה להפסיד במשפט א.ג.י. סימפסון. מאז ההפסד הצורב ההוא, היא עושה חיל. אחרי מתיחת פנים והחלקת השיער, יש לה עכשיו תוכנית משלה, שבה היא נותנת ביטוי לדעותיה ומראיינת את מי שמחזקים אותן. ערב הקרנת טקס ההשפלה המביך שעבר קלינטון בעדותו לפני חבר המושבעים, היא אמרה: "מחר נראה את החומר המקורי, ואז סוף-סוף – finally – תחיל לפנות עורף לנשיא". היא הקדימה ואמרה שהיא, כמוכן, הצביעה פעמיים בעד קלינטון, והיא ליברלית ידועה, אבל הפעם הוא עבר את הגבול, ואותה זה מוציא מהכלים. הצרה היא, שהיא אומרת את הדברים בתפקידה כמנחת טלוויזיה ברשת סי.אן.בי.סי, והצופה כבר אינו מבחין בין הפרקליטה הסלבריטאית לבין כל עיתונאי-מגיש מן השורה, שחלים עליו כללים מסוימים. משום שאין יותר כללים. אגב, גם ליריבה המר ממשפט סימפסון, ג'וני קוקרן, יש היום תוכנית טלוויזיה משלו, והוא נמנה דווקא עם תומכי הנשיא.

את המצב המעצב הזה מגלים יותר מכל מגיש אחד, שבארץ אינו ידוע כל-כך משום שערוץ אן.בי.סי הוסד מהאוויר, ושום חיה בג'ונגל של "נשינול ג'יאוגרפיק" לא יכולה לתפוס את מקומו. כריס מתיוס, בן 52, קתולי מפילדלפיה (כפי שהוא עצמו טורח להציג את עצמו), ששירת בחיל השלום כדי לחמוק משירות בווייטנם. בעבר נמנה עם כותבי המאמרים של הנשיא קארטר והיה עוזרו של יושב-ראש בית-הנבחרים, טיפ אוניל. עכשיו יש לו טור ב"סן-פרנסיסקו אקומינר", לא מעיתוני השורה הראשונה, ותוכנית יומית בסי.אן.בי.סי. שמה של התוכנית, "Hardball", לקוח מעולם הבייסבול, ותרגומו הוא משהו בנוסח "לשחק אותה קשוח", אך לא נעלמת מהתורת הזאת גם הרמיזה האנטומית. בראיון מדהים למדי שהעניק ל"ניו-יורק טיימס", תיאר את המצב השורר כיום בווייטנאון כאחת התוצאות האר-מללות של סוף המלחמה הקרה. היום אין יותר טובים ורעים, אין יותר "אנחנו" ו"הם", ולכן איבדנו את זהותנו, הוא אומר. היום יש רק

לחם, שעשועים, בורסה, תעסוקה מלאה, וחסרה מלחמת הגלדיאטורים הטובה היא. בין השעשועים הוא מזכיר את סימפסון, את הנטי"כ דיאנה, ועכשיו כבר חודשים הוא לא מרפה ממוניקה. יום-יום. והוא יודע מה הוא עושה. אם חסרה לו מלחמת גלדיאטורים, הוא מספק אותה במסע-צלב מתמשך נגד הנשיא. הוא חוזר וקורא לו שקרן, בן-בליעל ושאר כינויי ים שנשמעים טוב יותר בראשי-תיבות באנגלית. מי שמוזמן להתארח בתוכנית שלו לא יכול להרשות לעצמו לסרב, גם אם הוא יודע שלא יזכה להוציא הגה. בייחוד אם הוא מעז לתמוך בקלינטון. דוגמה לשאלה של כריס מתיוס: "מה דעתך על ההגדרה המפותלת, חסרת השחר והמגוחכת של קלינטון על הרי-קוד הארוטי המשונה ההוא, שעל-פיו היא עשתה לו מה שעשתה, והוא לא קיים איתה יחסים? מה אתה אומר על הטענה השקרית, המופרכת והמצחיקה הזאת?". מה באמת אפשר כבר לומר? להט הדיבור של מתיוס והצעקות על מרואייניו הופכים את הצפייה בו לחוויה בלתי נעימה אך מרתקת. לפני חצי שנה נמשכה התוכנית שלו חצי שעה, בשעה דחוקה.

כולם מדברים בשם "העמאמריקאי", משהו בנוסח "עמישראל". כולם יודעים טוב יותר מה הדבר הזה רוצה ומה הוא חושב

עכשיו היא הוארכה לשעה, ומוקרנת כמה וכמה פעמים ביום ברשת סי.אן.בי.סי המכובדת. מעניין אין זה מתיישב עם הצהרות הקהל, שהוא לא רוצה לדעת יותר על הפרשה. לעומתו חראלדו ריברה, שהתפרסם בעבר כמנחה תוכניות ידועים אישיים ארוטיים מהסוג המביך ביותר, ועלה לכותרות כאשר אחד המרואיינים שלו כמעט רצה אותו בשי-דור חי, עבר המחלקת האקטואליה, ומנחה שתי תוכניות יומיות. הזיהוי של ריברה עם סיפורים אישיים מרטיטים והפרוף המוכר שלו מעל ומתחת לתגורה, עכשיו במסגרת של חדשות נורמטיביות, מטשטש את הגבולות. כך, למשל, ערב אחד נקלעו המשתתפים לכמעט חילופי מהלומות, ורק העובדה שהם ישבו בערים רחוקות מנעה מהם לחבוט זה בזה. היתה לכך גם נקודה יהודית-ישראלית. אחד המשתתפים, שדולאי ידוע של הרפובליקאים, תקף בהריפות את הפרופסור למשפט טים אלן דרשוויץ, המאשים את הימין ב"מקארתיזם מיני". השדולאי טען כי דרשוויץ יץ הוא שקרן מתועב, וכי הוא מוציא שם רע לפקולטה למשפטים של אוניברסיטת הרווא-

רד שבה הוא מלמד. עד כדי כך, שאפילו ג'ונתן פולארד לא רצה שהוא ייצג אותו. דרשוויץ ניסה להכחיש, אך לשווא. בחילופי הצעקות האלה ישב חראלדו וחיך. מלחמת גלדיאטורים או לא.

טשטוש התחומים הזה שבין החדשות לתי-אטרון ולתוכניות הווידויים בטלוויזיה מגיע גם לבית-המשפט, כאשר הנשיא קלינטון עצמו מודה שבעדותו לפני חבר המושבעים הוא ידע כל הזמן, שבמוקדם או במאוחר העדות הזאת תפורסם ברבים, בטלוויזיה, והוא כיוון את כל התשובות והלא-תשובות לקהל הרחב, ולא למושבעים שלפניו.

כל הסקנדל הזה בא בתקופה רעה במיוחד לרשתות הגדולות. סי.בי.אס, אן.בי.סי ואיי.בי.סי חדלו להשתתף במשחק. אחוזי הצפייה בכל הרשתות הגדולות גם יחד יורדים בעשרות אחוזים לטובת הערוצים המסדרים חדשות כל היממה. לפעמים נדמה שהן ויתרו כבר מזמן על התחרות, פרט לאלה שהצטרפו אליה, דוגמת אן.בי.סי שהקצתה ערוץ שלם לחדשות, ויכולה לפנות את הערוץ המקורי ל-"ER" ולשאר הדברים שמכניסים כסף טוב. ובאמת, מי כבר זוכר מתי משודרת מהדורת אחר הצהריים, ומי צריך לחכות ולקבל את הסיכום המעובד, התמציתי, הטלגרפי, כשיש לו הכל לפניו בזמן אמת, או לאחר החלטה של הקונגרס? אלא שבזמן אמת, כידוע, אין מקום לעריכה, אין מקום לשקול דעת, אין זמן למחשבה ולבדיקה ולבדיקה-חוזרת. הכל פרוש לפניך, עם כל השקרים והמניפולציות, ומי יודע להבדיל בין עובדות לפרשנות ולדעה פרטית?

רשתות החדשות-מסביב-לשעון הן שקובות את הטון, ברוח הסיסמה המניפולטיבית של "פוקס", על הרצון למסור את כל העובדות לקהל ולהניח לו לשפוט. הרי לא ייתכן שהם לא יודעים שם, שבעצם ההחלטה לעסוק במוניקה באופן אקסקלוסיבי וכפיית, תוך התעלמות מכל שאר הנושאים שעל הפרק, יש משום בחירה והתערבות בעיצוב דעת הקהל.

אך היא בשלה. ראויה לציון במיוחד תגובתם של הנשים ושל השחורים לפרשה. אולי הם יודעים, שבמלחמת התרבות הזאת שניטשת מסביב, הם הראשונים שייפגעו, היא גורלו האישי של ביל קלינטון אשר יהיה. כי כאשר לא מדברים על ענייני רווחה וחינוך ובריאות, אלא על סקס וטוהר מידות, והופכים אתם לחזות הכל, הנשים והשחורים עתידים לחזור שנים רבות לאחור. אך זה נושא לדיון נפרד.

גם הדיווח על הדיווח על הדיווח הזה אינו נקי מדעה קדומה או מעמדה אידיאולוגית, ואין לו שורה תחתונה, משום שזו עדיין רחוקה. ■

ש עיתונאים עם שאלות מחץ. למשל אמנון דנקנר ורון מיברג מרביצים בטור המשותף שלהם ב"מעריב" (14.8.98) שאלה שהיא ממש פצצת מצרר. מי עוד זוכר, מקשים השניים, ששמה הרשמי של מפלגת העבודה הוא "מפלגת העבודה ע"ש יצחק רבין?". לא רק שואלים, אלא גם מסבירים שהשם הזה נקבע תחת הלם הרצח, ועד כמה שיחק המזל לכולנו שהמחליטים הסתפקו רק בנוסח האמור ולא עשו את מפלגתם למפלגת ה"רביניסטים" על משקל "סנדיניסטים" ר"ל.

מי יכול לצאת נקי משאלה כזאת? לא מפלגת העבודה שהשליכה כך סתם את שמה הרשמי, הטעון כל-כך. לא משפחת רבין שעברה על העניין בשתיקה. לא כל הכותבים בעיתונות שאיש מהם לא מחה ולא צעק. לא אנשי הרוח שהשלימו בתוסר אונים עם ההשכחה. בקיצור, כפי שאמר אפרים קציר בימי נשיאותו, "כולנו אשמים", שאיננו זוכרים – את מה בדיוק?

לא היתה חיה כזאת. מפלגת העבודה – תגידו עליה מה שתגידו – לא קראה לעצמה מעולם "ע"ש רבין". כן, בבחירות לכנסת ה-13, ב-92, נקראה רשימת המועמדים שלה "העבודה בראש שות רבין", לא כדי לכבד את זכרו אלא מפני שהוא ויחצ"ניו חשבו שזה יוסיף קולות (וכשתמו הבחירות לא היה זכר לשלוש המלים האלה מחוץ לארכיונים). ומי יודע, אולי גוף ששמו "מפלגת יצחק רבין" (להבדיל מהצירוף המגוחך "מפלגת העבודה ע"ש יצחק רבין") היה עושה חיל בבחירות האחרונות. אבל לנפנף במפלגה היפותטית, לנסות להעיק באמצעותה על מצפוננו, זה קצת מוגזם. אלא אם כן דנקנר ומיברג חושבים שעובדות פשוטות, קלות לבדיקה, לא צריכות לקלקל שאלה מהממת שהגו מוחותיהם הקודחים. יש עיתונאים שרוצים לספק לנו מידע היסטורי. בגליון יום העצמאות האחרון של "מעריב" סיפר אורי אבנרי שבן-גוריון נשא עיניו לראשות ההנהלה הציונית, אבל ארלוזורוב ישב בכיסא הזה וחסם את דרכו, עד שנרצח. לכו תדעו עכשיו אם בן-גוריון שמח על הרצח או היה מגיע לאן שהגיע אלמלא הרצח, וכן הלאה. אבל למה לא כתוב באף אחד מן הספרים שארלוזורוב עמד אי פעם בראש ההנהלה הציונית? למה כתוב בכל אותם המקומות שהאיש שירש את ארלוזורוב רוב בראשות המחלקה המדינית – זה היה תפקידו – היה משה שרת? למה נראה המעבר של בן-גוריון מצמרת הסדרות העובדים לצמרת ההסדרות הציונית פחות דרמטי בלי שיפוצי העובדות נוסח אבנרי?

יש עיתונאים שאוהבים דימויים אסטרונומיים (ואין ספק שדימויים כאלה מעידים על רוח אופקים ועל אי דשדוש בכזה). למשל, דורון רוזנבלום ("הארץ", 21.8) אינו יכול להשוות התבטאויות של הקברניטים הנוכחיים עם דברים שיצאו מפי קודמיהם, בלי להפליג למרחבי החלל. "כ-11,000 פעמים הקיף כדור הארץ את השמש מאז הראיון של לוי אשכול ל"ניוויקי", מפריח רוזנבלום בניסיון להראות את גודל הקרתנות והשמרנות שאופפות אותנו או כהיום. אז? מתי אז? לפני 11,000 הקפות של כדור הארץ סביב השמש היה אשכול מנוע מכל ראיון ל"ניוויקי", משום שהיה רחוק מלהיוולד, משום ש"ניוויקי" טרם הופיע, ומשום שטרם היו דפוס ונייר. 11,000 הקפות מן הסוג האמור הן 11,000 שנות שמש, כפי שמלמדים אפילו במערכת החינוך הישראלית על כל פגמיה. ועכשיו, צאו וראו אילו מטעמים היה מסוגל רוזנבלום לעשות מעסקן לא אהוד עליו שהיה טועה בצורה כזאת בסדרים של מערכת השמש,

עמוס כרמל

פרטים ממוחם הקודח

שהיה מכניס 11,000 שנים בתוך שלושים שנה רק לתפארת המליצה, פשוטו כמשמעו? יש עיתונאים שאוהבים מלים לועזיות. למשל, סימה קדמון כותבת ב"מעריב" (28.8) על מכתב ששלח עמוס עוז לחיים אורון, ומספרת שאורון - מספר 2 ברשימת מרצ - התרגש מהמכתב הזה מפני ש"עמוס עוז הוא האלטר-אגו של מחנה מרצ". מה זה בדיוק בהקשר של המכתב ושל ההתרגשות? אולי הכותבת רוצה לומר שעוז הוא האדמו"ר של מחנה מרצ. אחרי ככלות הכל, האדמו"רים של חסידות גור מתגאים מאז אמצע המאה הקודמת (וגם בימינו אנו) בשם המשפחה אלתר, ואלטר-אגו יכול אפוא להיות עיבוד מתאים לצורכי מרצ. אולי היא התכוונה למשהו כמו זקן העדה, לפי המובן הגרמני והידי של אלטר או אלתר. אולי חשבה על אלתרמן (או חס וחלילה על אלטע זאכען). כך או כך, קשה להאמין שהיא ראתה לנגד עיניה את ההגדרה המילונית של אלטר-אגו ("כינוי לצד האחר באישיות האדם שבדרך-כלל הוא נסתר מן העין; בן דמותו של אדם, מישהו הדומה לו עד כדי זהות כמעט והמסוגל לפיכך לייצגו ולמלא את תפקידו", לפי "רב מלים" החדש). עוז הוא צד אחר באישיות של מרצ (אם אמנם יש אישיות למרצ), ועוד כלפי אורון? עוז נסתר מן העין? עוז דומה למרצ עד כדי זהות כמעט?

יש עיתונאים שכותבים ספרים עשירים בפנינים. למשל, בן כספית ואילן כפיר כתבו לאחרונה בספרם "ברק, חיל מספר 1" שסבו של יו"ר מפלגת העבודה עסק בווארשה בכריכת ספרים והתחיל את הקריירה שלו בתחום החילוני בספר "מנדלי מוכר ספרים" מאת שלום עליכם. הם, אנשים שעיסוקם בכתיבה על הפוליטיקה הישראלית, גם הסבי"ו לקוראים שמפלגת "הפועל הצעיר" (מתע-בת המארקסיזם) היתה דווקא "חלק מהאגף השמאלי של תנועת 'השומר הצעיר'" (כלומר, מארקסיסטית בריבוע). הכל, כמובן, על טוהרת האמת ולאחר בדיקה מקיפה. הכל, לאחר שטרחה לברר או גילו בעמקי זכרונם המופלג מה היה הפשר של כל מושג שהסבירו. בדוגמה האחרונה מרוכזות, ככל הנראה, בורות ותאוות מריחה. מה קרה בדוגמאות האחרות? מה מנע את דנקנר ומיברג מלשאול את עצמם איך ייתכן שרק הם זוכרים את השם ה"רשמי" של מפלגת העבודה, ושמה המצב התמוה הזה מחייב בדיקה ארכיונית? מה הפריע לאבנרי לברר את תפקידו המדויק של ארלוזורוב? מה הוליד את ההשתטות של

איוה צ'י פדבר

רוזנבלום וקדמון? והיכן היו העורכים של כל היצירות האמורות? היכן הם נמצאים כשכותבים פחות נחשבים מן הנזכרים לעיל ממלאים את התקשורת בפרטים שמסתובבים על-יד הסיפור האמיתי (ועל-יד ההיגיון והשכל הישר)?

שורות אלה נכתבו ב-2 בספטמבר 1998. הבוקר קראתי ב"הארץ", במאמרו של גדעון סאמט, כי "היום הוא היום הראשון לשארית החיים של הכנסת ושל הממשלה". לרגע קינאתי בו על כושר הניבוי ועוצמת הביטחון בצדקתו. אחר-כך נזכרתי שמשפט כזה נכון תמיד, ביחס לשאר-רית החיים של כל דבר. לכן אני מעז לומר שהיום הוא היום הראשון לרשימה חדשה של התק-לוטיות התקשורת במלים, בעובדות וגם בציבור הקוראים. ■

עמוס כרמל הוא בעל טור ב"דיעות אחרונות"

היכן נמצאים העורכים כשהם מפרסמים כתבי-יד ובהם נחונים שרק מסתובבים ליד הסיפור האמיתי וליד ההיגיון והשכל הישר?

אור: איציק דרנט

צווים לא קדושים

בעקבות הצנזורה, מתמוטט גם מעמדם של צווים לאיסור פרסום שמוציאים בחי-המשפט. חידוש חקירת הרצח של נאווה אלימלך מוכיח זאת – זה אינו המקרה היחיד

ולפעמים אפילו אינם מודעים לכך. צו איסור הפרסום בפרשת נאווה אלימלך הותיר את יעקב ארז, עורך "מעריב", זועם. ההודעות הראשונות על הצו שהוציאה המשטרה בבית-משפט השלום בפתח-תקווה הגיעו לביפרים של הכתבים בשעות אחר-הצהריים של ה-30 בספטמבר. בשעות הערב עדיין נשמרו בסוד פרטי "הפרשה שהסעירה את

בכוחו של שופט למנוע פרסום פרטים מתוך פרשיות עלומות. העיתונאים מקפידים לחפש פרצות בצווים, המשטרה ושאר כוחות הביטחון מגדילים את מכתם, בית-המשפט חותם ביד קלה מדי ובנוסחים גורפים מדי, ובתגובה העיתונאים מגבירים את ההפרות. שלטון החוק יוצא נפסד ממשחקי החתול והעכבר האלה וגם העיתונאים הופכים לעבריינים,

אבנר הופשטיין

אם שנות השמונים נרשמו כעידן היחלשות כוחה של הצנזורה הצבאית, הרי שבסוף שנות התשעים הולכות וקמות שינוי של מוסד צנזורה יריאלי אחר: צווי איסור הפרסום. יותר ויותר מקרים בשנה האחרונה מעידים שאין גם

המדינה לפני 16 שנה". שתי מהדורות החדשות של ערוצי הטלוויזיה הקפידו למלא את חזרו וקרא משה נוסבאום, כתב המשטרה של חדשות הערוץ השני, את הצו, ואחרי התייעצות עם עו"ד ומנכ"ל חברת-החדשות הוחלט לחשוף את מה שמסתתר מאחוריו: במהדורת החדשות של חצות נמסר שמדובר בפרשת רצח נאווה אלימלך. עם זאת, הקפידו חדשות הערוץ השני לשמור בסוד את טיב ההתקדמות בחקירה - מעצרים של שני החשודים יהודה ועמוס שלף. במערכות העיתונים התעוררה המולה קלה. מערכות החדשות של "הארץ" ו"ידיעות אחרונות" נועצו ביניהן והחליטו ללכת בעקבות גישת בית הלל של הערוץ השני ולשנות את הכותרות מ"פרשה שהסעירה..." ל"התקדמות בפרשת רצח נאווה אלימלך". ב"ידיעות אחרונות" הוסיפו תמונה, והוציאו מהדפוס את המהדורה הראשונה שכבר יצאה לדרך. ב"מעריב", לעומת זאת, נשארו עם הגרסה העמומה, בעקבות המלצת היועץ המשפטי של העיתון ושיחה של כתב הפלילים עם דובר משטרת ישראל שפסק: חדשות הערוץ השני עברו עביירה.

ואכן הנטייה הראשונית במטה הארצי היתה לפתוח בחקירה. אלא שאז נטלו משפטי המשטרה לידיהם שוב את הצו, שנתפר על-ידי השופט לבקשתם, וקראו בו קריאה מדויקת יותר. כך כתב השופט אהרון מקובר: "אני נותן בזה צו האוסר לפרסם את שמות החשודים... וכן כל פרט מזהה אחר כל שהוא, וכן את עצם מעצרים של החשודים בגין הפרשה נשוא המעצר". בין המלים "עצם" ו"מעצרים" מחק השופט שלוש מלים שעשו את ההבדל בין פרסום לאי-פרסום: "עצם" הפרשה בגינה נעצרו". המשטרה, שרצתה בבקשתה המקורית גם בשלוש המלים הללו, הבינה שהתרשלה, וחקירה נגד מי שכביכול הפך את הצו לא תהיה.

למחרת הסיר שופט את הצו כולו, ופתח את מעצרים של האחים שלף לסיקור מלא, לבקשת העיתונאים ובתמיכת פרקליטם של החשודים, משה מרוז. נוסבאום לא מסתיר את שביעות רצונו מתשיבתו: "מדובר בחקירה שאינה עוסקת בנושא בטחוני והנימוק רגישות החקירה אינו מספיק לאסור פרסום במקרה זה. על הרקע העקרוני הוא ביצענו את התרגיל".

יעקב ארוז, כאמור, וזעם: "התלבטנו קשות בלילה, והיועץ המשפטי שלנו המליץ לכבד את הצו במלואו. יצאנו פראירים ולא בפעם הראשונה. אני לא מוכן יותר לצאת פראיר. הלקח שלי הוא שבעתיד אתייחס לדבריו של היועץ המשפטי שלנו בתור המלצה בלבד ואהיה גמיש יותר בהחלטת כיצד ועד כמה למלא את הצווים".

שבוע מאוחר יותר היו ה"פראירים" מנהל קול-ישראל וכתביו. הפרשה הפעם: מותם של

האחים עוודאללה בהיתקלות עם צה"ל. הצו שהוצא בחופזה, חמש דקות לפני חצות, על-ידי מפקד בית-המשפט הצבאי באדוריים לבקשת כוחות הביטחון, הופקד בידיה האמונת של הצנזורה. צו מוזר והפקדה מוזרה. כוחות הביטחון ניסו לתפוס שתי ציפורים במכה אחת: למנוע פרסום, ולעגן את המניע עה באזיקים של בית-משפט. בכך גם ירו בציפור השלישית, הצנזורה, שכוחה העצמאי

אמנון נדב, קול-ישראל:

אם המצב ימשך כך לא

יהיה מנוס מפעולה של

המחוקק; השאלה אם

העיתונות תסכים

במניעת פרסומים שוב אינו מספיק, כנראה. צו איסור פרסום אינו החלטה צנזוראית רגילה, ולכאורה אמור למנוע גם פרסומים המיוחסים לגורמים מחו"ל, אך כל שלושת העיתונים פרסמו את מותם של האחים עוודאללה כשהם מייחסים את הידיעה לסוכנות הידיעות הצרפתית. עבירה? כך חשב גם הצנזור הראשי, שהורה למחרת בחמש בבוקר לרכו המערכת בקול-ישראל, ניקולה רוונב"אום, להימנע משידור הידיעה, ואף הבהיר למנהל רשת-ב' את עמדת פרקליטות המדינה, שלפיה יועמדו לדין כל הגורמים המפרסמים - הראשונים ואלה שיעתיקו מהם. רוז נבאום: "אמרו לנו שיש שאלה של בטחון המדינה". לא חלפה שעה ונימוקי בטחון המדינה התפוגגו, והצו הוסר. אך קצר בתקשורת בין הנהלת רשות-השידור לקול-ישראל גרם לכך שברדיו לא ידעו על הסרת הצו ועורכיו פרסמו אחרונים, בערך בשבע, את

יעקב ארוז, "מעריב": או

שיטילו צו איסור פרסום ואז

יאכפו אותו, כלומר יעמידו

עיתונאים לדין, או שיפסיקו

להטיל צווים כאלה

דבר מותם של שני האחים, אחרי שראו שהדברים משודרים גם במהדורת הבוקר של הערוץ הראשון.

חישוב קל מעלה שהצו החזיק מעמד שש, שבע שעות לכל היותר, מאז הוצאתו בחצות הלילה הקודם. בתשובה לשאלתי אם יועמדו גורמים לדין, ענה הצנזור תשובה כוללנית: "הצנזור רשאי לתת דעתו, בכואו להפעיל את סמכותו כדין, גם לצווי איסור פרסום שניתנו

על-ידי בתי-משפט מוסמכים על רקע החשש לפגיעה בבטחון המדינה". אמנון נדב: "הפ" רקליטות איימה בלי שיניים. לכאורה היו צריכים להעמיד לדין את העיתונאים שפרסמו".

מגוון השיטות שפיתחו העיתונאים למאבק בצווי איסור הפרסום דומה מאוד לשיטות התחמון שנוהגת העיתונות להפעיל נגד הצנזורה. למשל "הלבנת" ידיעה באמצעות פוליטיקאי המוגן מאחורי החסינות המהותית. כך, למשל, חשף השר לבטחון פנים בפברואר אר השנה את דבר מעצרים של שני בדואים בחשד שהיו בדרכם לביצוע פיגוע. על פרטי מעצר זה ועל זהותם של העצורים הוצא צו איסור פרסום בבית-משפט השלום באשקלון. שני הבדואים שוחררו בסופו של דבר, הועם של הקהילה הבדואית על השר גאה והתפרץ, ואילו השר הפך את עורכי חדשות הערוץ השני ששידרו את דבריו, ואת העיתונאים שחזרו עליהם אחר-כך, לעבריינים בפועל.

גם פרשת סטרשנוב יצאה לאוויר העולם על-ידי פוליטיקאי. הח"כ נסים זוילי הוא שפרסם את עיקרי הפרשה, שנאסרה כולה לפרסום לבקשת הפרקליטות בצו שניתן בבית-המשפט העליון על-ידי השופט שלמה לוי. זוילי התמקד בהאשמות, כביכול, נגד ראש הממשלה בנימין נתניהו, כפי שבאו לידי ביטוי בתצהיר שהגיש עו"ד זכרוני (מן הראוי לציין שאלו הופרכו לחלוטין בחקירת המשטרה שבהא לאחר מכן). מאותו רגע החל גל של פרסומים, מלאי רמוזים, מעין תצריף מורכב, בלתי נהיר להדיוטות, של פרטים גלויים וחסויים. בין השאר נשתלו בעיתונים תמונות ענק של עו"ד פנינת ינאי, כדי לרמוז לקוראים על מעורבותה העמוקה בפרשה.

הפרטים שפורסמו מפיו של זוילי, בתוספת הרמזים העבים, ושיחות הסלון שבהן חלפו פרטים מפה לאוזן, שכנעו את השופטים להתיר את פרסום כל תוכן התצהיר של עו"ד זכרוני. ב-13 ביולי הגיחה היועץ המשפטי לממשלה את ראש אגף החקירות במטה הארצי לפתוח בחקירה בעניין הפרות צו איסור הפרסום על-ידי כל המעורבים "כולל חברי-כנסת".

קשה היה להבין את המניע האמיתי של פרקליטות המדינה לבקש צו איסור פרסום על פרשת זכרוני-סטרשנוב. הרבה יותר קל להבין את הרקע העומד מאחורי האכיפת המלא סביב פרשת יהודה גיל. חשיפת הדברים עשויה לסכן מקורות של המוסד ולחשוף שיטות עבודה. הצו שאסר לפרסם את דבר "מעצרו של גמלאי של המוסד" היה מונח במערכות העיתונים זמן מה עד שנמצא הפתח במערכת "הארץ". הידיעה של העיתונאי זאב שיף מה-3 בדצמבר '97 עסקה רק בתוצאות מעשיו של גיל ללא איזכור המעצר: "מידע כוזב השפיע על המהלכים המדיניים עם סוריה". עד מהרה הפכה הידיעה לכדור שלג שהזין את העמודים הראשונים של העיתונים במשך ימים רבים.

הדו"ח והיומן

על-פי חוק מבקר המדינה, פרסום פרטי דו"חות המבקר, הקבועים והמיוחדים, בטרם הונחו על שולחן הכנסת, הוא עבירה על החוק. הוראה זו כתובה בתחתית כל עמוד ועמוד של הדו"חות. גם טיוטת דו"ח מבקר המדינה ובה מסקנות בדיקת אסון צאלים ב' כללה את התזכורת הזו, ומשרד מבקר המדינה אף העביר הודעה לעיתונות ובה הודגש חסיון הטיוטה שנמסרה לגופים המבוקרים.

החסיון החזיק מעמד שלושה ימים, עד "יומן השבוע" ביום שישי בערב. אז פרסם העיתונאי אמנון אברמוביץ את מרבית מסקנות הטיוטה החסויה, ומאז חדלו שאר העיתונאים להקפיד על ההוראה.

העובדה שמדובר בדו"ח של מבקר המדינה, ועל כן פרסומו אסור בחוק, נשתכחה מלבד תיהם של אנשי "היומן", ושכחה זו גררה תגובה דומה אצל עיתונאים אחרים. לפי שעה לא נפתחה חקירה, במשרד מבקר המדינה אישרו כי נעברה עבירה אך סירבו למסור אם בכוונתם לפנות ליועץ המשפטי לממשלה.

בסופו של דבר מתקבל הרושם, שרשויות התביעה מתקשות לאכוף את החוק במקרים של הפרת צווי איסור פרסום, בייחוד כאשר מדובר בגורמים רבים מכלי תקשורת שונים המעורבים בהפרות. אולי משום כך הם נטפו לים, בינתיים, דווקא לקטנים: באגף התביעה של המשטרה הולכת ומתגבשת החלטת להגיש כתב-אישום נגד העיתונאי מוטי ויינשטיין, לשעבר כתב עיתון "ירושלים", על הפרת צו איסור הפרסום בפרשת רצח נועה אייל. הצו הוצא אמנם ביום המישי בערב, הרבה אחרי סגירת העיתון, אך ויינשטיין, שבכתבתו פרסם פרט סודי מרכזי בחקירה (רכב פורד אריקה של החשודים ברצח), נאשם כי התעלם לחלוטין מהצו ולא טרח אף לעדכן את עורכו על הוצאתו. סביר להניח שגם לו עשה כן, לא היה מצליח לעצור את מכבשי הדפוס.

פרקליטת המדינה, עדנה ארבל, מסרה בתגובה לשאלותינו: "התופעה של הפרת צווי איסור פרסום על-ידי כל התקשורת השונים נפוצה מאוד בעת האחרונה. הדבר נעשה באופן גלוי, ובמקרים מסוימים אף בוטה, תוך התעלמות מצווי המוצאים על-ידי בתי-המשפט. הפרה חוזרת ונשנית של צווי בית-המשפט פוגעת בשלטון החוק ובמעמד המערך השיפוטי, ופוגעת באינטרסים חיוניים המוגנים על-ידי צו איסור הפרסום. מסיבות אלו, מוקנית חשיבות רבה לאכיפת החוק בעניין זה, וזאת על דרך של חקירה והעמדה לדין פלילי של כל המפר צו איסור פרסום." ■ אכור הופשטיין הוא עיתונאי

יחמיר. כבר היום מושמות החלטות של בית-המשפט ללעג, ועמן שלטון החוק. כוחות הביטחון – המשטרה, השב"כ וגורמים אחרים – ממהרים לפעול להוצאת צווי פרסום ללא שיקול דעת מספיק. אם הרשויות יקפידו על קיום הוראות החוק, יהיה עליהן להעמיד עיתונאים לדין בקצב שמערכת המשפט לא מסוגלת לעמוד בו, וגם לו היתה יכולה – סביר שהיתה קמה צעקה גדולה. בקרב העיתונאים משתרשת ההכרה שגם צווי איסור הפרסום, כמו הצנזורה, אינם קדושים, ומה שאינו קדוש אפשר להפר. השופטים דנים בצווים בחופזה, ובערכאות הנמוכות לא ניכר מאמץ מספיק לאזן טיעונים בדבר "בטחון המדינה" או "התקדמות החקירה" בעקרון חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת.

"אם המצב יימשך כך לא יהיה מנוס מפעולתה של המחוקקת", מעריך מנהל קול-ישראל אמנון נדב. "היות שהתקנות המתאימות קיימות בתקנון האתיקה, ומסודות העיתונות משותקים, הרי שיוכלו להעתיק את תקנון האתיקה ללשון החוק בהסכמה. השאלה היא, כמובן, אם העיתונות תסכים ואם לא קיימת סכנה שחקיקה כזו תהיה נוקשה בהרבה מהתקנון המקורי".

ארו: "יש הידרדרות ברמה של קיום החוק. הפתרון צריך להיות או שיטילו צו איסור פרסום ואז יאכפו אותו, כלומר יעמידו עיתונאים לדין, או שיפסיקו להטיל צוים כאלה. אין דרך ביניים".

אלוף בן, ראש מערכת החדשות של "הארץ", מטיל את האשמה על הרשויות: "אני לא חושב שיש רישול במילוי אחרי צוים אלא קריאה דקדקנית של כל פרט ופרט בהם. זאת כיון שיש שימוש נרחב מדי בצווי איסור פרסום מצד הרשויות. לשם מה הוציאו צו על פרשת נאוה אלימלך? ממתית תפקידה של המשטרה להגן על שמם של החשודים? הצו ים האלה פשוט מיותרים והגיע הזמן שהשלטונות יבינו שהעיתונות בוגרת ואחראית דיה לתפקד בלעדיהם".

במקרה שמשאלתו של בן תתמלא, יישמט נשק נוח גם מידיהם של עיתונאים ועיתונים. כך, למשל, הגישו אשתקד חברת "קשת" וחיים יבין בקשה להוצאת צו איסור פרסום על פרטי ההתקשרות בין השניים, לאחר שתוכן החוזה דלף לכלי התקשורת. הנימוק היה: בפרסום יש כדי לפגוע בצנעת הפרט.

בית-המשפט נענה לבקשה במלואה. יעקב גלנטי, כתב המשטרה של "מעריב", מציע פתרון ביניים: "להוציא צווי איסור פרסום רק אם השופט סבור שיש בפרסום סכנה ודאית להתקדמות החקירה. צוים אלה יוגבלו בזמן וישימו גם את איפול חקירת המשטרה בסד הזמן הזה. כמו כן יש לאפשר פרסום בארץ ברגע שפורסם מידע בחו"ל, על-פי אותו עיקרון שלפיו פועלת הצנזורה".

בסופו של דבר הותרו לפרסום פרטי זהותו של גיל, ובהמשך גם תמונתו, לאחר שהודפסה בעיתונים רבים ברחבי העולם. מפרקליטות המדינה נמסר כי נפתחה חקירה על הפרת צו איסור פרסום בפרשה.

לעתים נראה כאילו אין מדובר בהחלטות שיפוטיות, אלא בריטואל גרוטסקי שבו לכל צד תפקיד ידוע מראש ומחויב המציאות: המשטרה והשב"כ מבקשים איסור פרסום והי מה, והעיתונאים נאלצים להילחם בהם בבית-המשפט. השופטים, בעיקר הזוטרים, נוטים להיכנע מהר מדי לטענות השב"כ. במלון "לורנס" במזרח ירושלים, שבו התפוצץ המטען בידי של המחבל חוסיין מקדאד, מצאו עיתונאים כרטיסי טיסה משווייץ וכרטיסי רכבת של המחבל – ראיות שחוקרי המשטרה שכחו מאחוריהם. הפריטים הובאו למשטרה ולאות תודה מיהרה זו והוציאה צו איסור פרסום גורף הכולל גם את הממצאים הללו. לאחר שהפרישה פורסמה בהרחבה בעיתונות המזרח-ירושלמית ובעיתונות בחו"ל, נענה בית-משפט השלום בירושלים לבקשת העיתונאים להתיר את הפרסום. קול-ישראל

אלוף בן, "הארץ":

הצווים האלה מיותרים והגיע

הזמן שהשלטונות יבינו

שהעיתונות בוגרת ואחראית

דיה לתפקד בלעדיהם

מיהר לשדר את הסיפור באותו היום. או התערב השב"כ וניסה למנוע מהעיתונים לפרסם למחרת את הפרטים שכבר שודרו בקול-ישראל.

בדיון בבקשת השב"כ בבית-המשפט המחוזי, זי, חזרו העיתונאים על טיעוניהם הקודמים שהמידע פורסם בכלי תקשורת זרים ובאינטרנט, ואילו השופטת רות אור קבעה ש"הערכים הם פלאחים ולכן לא מרבים להסתכל באינטרנט". על הטענה שהפרטים כבר פורסמו בעיתון "דבר", הגיבה הפרקליטת טות בשאלה "מי כבר קורא את 'דבר'". השופטת קיבלה את הטענה. בהמשך הדיון הוצאו העיתונאים מהאולם בתואנה שעומד להיחשף בו חומר סודי.

לפעמים עשויה מניעת המידע מהציבור להזיק באופן מידי. כך היה אחרי נסיון פיגוע ברחוב יפו בירושלים, כאשר הוצא צו איסור פרסום על הרכב חומר הנפץ במכונית שהחלה להתלקת. חיש קל נפוצו שמעות שמדובר בחומר ביולוגי וכימי והפאניקה גברה. מאוחר יותר שוחרר לפרסום המידע "הסודי": מדובר רק בדלק ובמסמרים. אם דפוס ההתנהגות הזה לא ישתנה, המצב

שמאלני זה יפה

הטענה השכיחה ביותר המופנית בישראל נגד עיתונאים רבים, טענה המבקשת לערער על אמינותם ומקצועיותם, היא שהם שמאלנים. כל-כך שכיחה הקביעה הזו שאחדים מהעיתונאים, בעיקר הפחות משכילים והפחות מנוסים שבהם, אפילו הפנימו אותה. כשל המחשבה הטמון כאן הוא פשוט: מאחר שאין נקודת מבט אובייקטיבית, מי שמבקר את השלטון או את המדיניות של הממסד הוא קרוב לוודאי רדיקאל, אנטי-ממסדי, ולכן ברוב המקרים גם שמאלן. ואם יקשה משהו וישאל, ומה כאשר השלטון הוא בידי השמאל? או, מובן שהתשובה היא שהמבקרים, או שהם יותר שמאלנים מהשמאלנים של הממסד, או שהם... ימינים.

התיג הזה של עיתונאים רבים, ואולי אף של רוב העיתונאים בטל-ויזיה, ברדיו ובעיתונים היומיים, כשמאלנים, גורר דרישה לאזן את השפעתם על-ידי חיזוק ייצוגם של עיתונאים ימינים. כתוצאה מכך, יש מי שפועל לתת ייצוג הולם לנאמני ארץ-ישראל, עם ישראל ודת ישראל ברדיו ובטלוויזיה. לשון אחר, עיתונות מאוזנת או עיתונות אובייקטיבית פירושה עיתונות שיש בה ייצוג מאוזן לשמאל ולימין, שהרי, לפי תפיסה זו, אין דיווח מדויק ומקצועי על שום נושא, ועובד דות אינן אלא אידיאולוגיות קטנות!

אלה שמעלים את הטענה הזו מתעלמים מכך שעיתונות במדינות שמאלניות אינה ביקורתית וחושפנית, אלא דווקא ממסדית ואפילו תעמולתית. וכי מה היא המורשה האמיתית של העיתונות בארצות קומוניסטי-טיות כמו ברית-המועצות ושאר מדינות הגוש המזרחי אם לא צנזורה, שיתוף פעולה עם פולחן האישיות של המנהיג והצגת מציאות שהיא תמיד נוחה לשלטון?

אם ביקורת והשיפת ליקויים, כשלונות ושחיתות השלטון או ניפוץ מיתוסים ושחיתת פרות קדושות אינם מאפיינים עיתונות בשליטת השמאל, ואם אף בר-דעת לא ייחס מסורת כזו של עיתונות חופשית וביקורתית למשטרים לאומניים שבהם שורר שלטון הימין, מה מקורה של עיתונות חושפנית ואנטי-ממסדית? ההיסטוריה של העיתונות המודרנית מתחילת המאה ה-19 נותנת תשובה ברורה למדי לשאלה זו: העיתונות שהתכוננה האמורות מאפיינות אותה יונקת מן העקרונות, ונתמכת על-ידי החוק, רק במדינות דמוקרטיות, ובעיקר במדינות ליברל-דמוקרטיות. המחויבות לאמות-מידה של דיווח עיתונאי מהימן ומדויק על עובדות, הצמידות לעקרונות של חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת, והמרכזיות של ערך הביקורת כלפי השלטון מעוגנים בערכים כים ובעקרונות של המשטר הליברל-דמוקרטי. מסיבה זו, הוגי הדעות הדמוקרטים לא התביישו לומר בפה מלא, שהעיתונות החופשית כזרוע ביקורת עצמאית על השלטון, וכבימה למאבק בין עמדות ודעות מנוגדות, היא מוסד ציבורי חיוני – מעין רשות רביעית ליד שלוש הרשות ויות המרכזיות במשטר הדמוקרטי. באמירה זו מבקשים הוגי הדעות הדמוקרטים להחיל את עקרון הפרדת הרשויות אף על העיתונות ולהבליט את ערך מעמדה העצמאי כלפי השלטון.

בניגוד לעיתונות הליברל-דמוקרטית, יש דווקא קרבה גדולה בין הגישה העיתונאית של הימין ושל השמאל. שתיהן מעניקות לעיתונות תפקיד "חינוכי" אידיאולוגי, שעיקרו להבטיח את "מוראל העם", להגן באמצעות הצנזורה על השלטון הקיים ולתאר את המציאות העובדתית בצורה הנוחה לאידיאולוגיה של השלטון. הגבולות בין עיתונאות דמוקרטית לעיתונאות מגמתית מטושטשים

רק כאשר הימין או השמאל לא נמצאים בשלטון. או אז, הרטוריקה הדמוקרטית של חופש הביטוי וחופש הביקורת משרתת להפליא את זה והן את זה. אולם כאשר אחד מן השניים עולה לשלטון, אז העיתונות הביקורתית והחופשית מותקפת שוב כמי שמסייעת לאור-יב, פוגעת במצב הרוח הלאומי ומערערת את יכולת התפקוד של המנהיג וממשלתו.

מדוע אפוא טוענים דוברי הימין בישראל חוזר וטוען שהעיתונאים המאיישים את מערכות החדשות בטלוויזיה וברדיו וכן בעיתונים היומיים הם שמאלנים? התשובה לשאלה זו הרבה יותר פשוטה אך גם הרבה יותר מעניינת ממה שנראה ממבט ראשון.

השימוש שעושים דוברי הימין בביטוי "עיתונות שמאלנית" משרת את עניינם הרבה יותר טוב מן הביטוי "עיתונות דמוקרטית" או "עיתונות ליברלית". מי שמתקיף עיתונות דמוקרטית, מסתכן מיד בתור-ית של אויב הדמוקרטיה. לעומת זאת, מי שמתקיף עיתונאים כשמאלנים נמצא במצב הרבה יותר נוח. מעמדה של המלה "דמוקרטיה", גם בארצות לא דמוקרטיות, הוא כה יוקרתי, שמי שמבקר עקרונות או פרקטיקות דמוקרטיות מסכן את מעמדו. מסיבה זו, ברור שכאשר התווית "שמאלני" מודבקת לעיתונאי בהקשר הישראלי הכוונה להכחידו שירו לפגיעה תוך כדי הגנה על הפוגע. לשון אחר, "שמאלני" כתווית ית המודבקת לעיתונאי היא מלת צופן הבאה במקום המלה "דמוקרטי". קל ונוח יותר, פוליטית, לומר שעיתונות היא עוינת לשלטון הימין משום שהיא שמאלנית מאשר משום שהיא דמוקרטית (ישנן גם דוגמאות ההפוכות את הסדר, כאשר השמאל הנמצא בשלטון מגדיר עיתונות ביקורתית ודמו-קרטית כימנית). אפשר לכן לקבוע, כי בהקשר הישראלי ההתקפות על מה שמכונה "עיתונאים שמאלנים" או "עיתונות שמאלנית" הן כמעט בכל המקרים התקפות על עיתונות דמוקרטית, ביקורתית וחופשית. לאור זאת ייתכן שיש לדרוש מבעלי הביקורת נגד "העיתונאים השמאלנים" לאזור עוז ולצאת בגלוי נגד עיתונות דמוקרטית, חופשית וחושפנית

השימוש שעושים דוברי הימין בביטוי "עיתונות שמאלנית" משרת הרבה יותר טוב את עניינם מן הביטוי "עיתונות דמוקרטית" או "עיתונות ליברלית"

בישראל. אם כך יהיה, תתבהר סוף-סוף התמונה בתחום זה, ושלחיו של נתניהו יוכלו לדרוש, למשל, שבטלוויזיה וברדיו, ואפילו במליאת רשות-השידור, יישבו לא רק נציגי העיתונות הדמוקרטית, אלא אף נציגי העיתונות האוטוקרטית והתיאוקרטית, ושלצד אלה הרואים את תפקידם כחשיפה וביקורת של השימוש השרירותי בכוח השלטון, יישבו אלה שבאו לפארו ולהצדיק את מעשיו.

אני מטיל ספק, כמובן, בסיכוי שדוברי הימין יסכימו לוותר על השימוש המטעה בשפה כדי לתקוף עיתונאים מקצועיים, המבינים שנאמת נות לעקרונות של דיווח אמת וביקורת הוגנת היא קודם כל נאמנות לשירות הציבור. אך אין להימנע מקביעה מפורשת, שעיתונאים, המעמידים מעל לאמת ולביקורת העיתונאית המקצועית את הנאמנות לפוליטיקאים, מפלגות או "צורכי המדינה" ו"הצינות", אינם אלא תועמלנים או דוברים הנושאים את שם העיתונות לשווא. זו, כמובן, איננה דעתו של הדובר המוסמך לשעבר של ראש הממשלה בנימין נתניהו. לדעתו של שי בוק, "עיתונאים טובים" הם כאלה שדגל ישראל מעלה דמעות בעיניהם, ששירת "התקווה" מעוררת בהם התרגשות, וש"השליחות הצינית" עומדת לנגד עיניהם. עיתונאים כאלה, רומז בוק, יודעים "להכיר את האמת במדרג החשיבות של מציאות חינו" ("העין השביעית", גיליון 16, עמ' 7). חבל רק שדוברו לשעבר של ראש הממשלה סתם ולא פירש מי בדיוק מוסמך להגדיר מהי השליחות הצינית, מהם בדיוק הערכים שמותר לדרג מעל האמת, ומתי בדיוק מותר ל"עיתונאים טובים" לשקר למען שליחות זו. ■

ירון אורחי הוא פרופסור למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

לושה אנשי תקשורת מרכזיים דיברו באחרונה על כך שיש מייעוטים שאין להם ביטוי בתקשורת. השלושה – אמנון אברמוביץ, רפיץ חלבי ואלישע שפיגלמן – הזכירו את העולים, את התרדים, את הערבים ועוד. איש מהם לא הזכיר מייעוט גדול שאין לו ביטוי: ציבור המוגבלים והנכים בישראל, המונה למעלה מעשרה אחוזים מכלל האוכלוסייה.

העובדה ששלושתם "שכחו" את ציבור הנכים איננה מקרית. הכוונה ב"נכים" ברשימתי היא לכל סוגי הנכויות – הפיזית, הנפשית והשכלית. הניסיון של נכים להיכנס לתקשורת הוא ניסיון קשה ומאכזב. כמובן שדיעה על אונס מפגרת תפורסם בעיתון, וכן גם סיפורי הצלחתה דרמטיים של נכים, אבל למאבק היומיומי של הנכה בישראל ולמלחמתו לזכויות יש ביטוי תקשורתי מועט ביותר. אפילו ההצלחה המהפכנית של העברת חלק חשוב מחוק זכויות הנכים בכנסת השנה זכתה לסיקור חלקי בלבד. עו"ד אריאלה אופיר, מנכ"ל עמותת "בזכות" (מייסודה של "האגודה לזכויות האזרח"), עמותה הפועלת לקידום זכויות הנכים, מספרת על קשיים להחדיר את הנושא לתקשורת. ולדבריה אפילו לתוכניות רדיו של עיתונאיות הנחשבות "מתקדמות" – שלי יחימוביץ' ודליה יאירי. תלונות דומות נשמעות מפי נציגי עמותות המטפלות בנכים.

ממצאים אלה אינם רק פרי התרשמות וניסיונות מקריים. מחקר שנערך לאחרונה מאשר אותן. המחקר משווה את התייחסות העיתונים לנושא הנכים בישראל ובקנדה. שתי חוקרות – פרופ' גייל אוסלנדר מן האוניברסיטה העברית ופרופ' נורה גולד מאוניברסיטת מק-מסטר, אונטריו, קנדה – עקבו במשך שלושה חודשים, ינואר, פברואר ומרץ השנה, אחרי כל מה שנכתב בנושא בעיתונים "הארץ", "מעריב" ו"כל העיר", והשוו לנכתב בעיתונים מקבילים בקנדה – "הגלוב", "המייל", ומהדורת יום א' של ה"טורונטו סטאר". העיתונים שנבחרו היו בקטיגוריה של עיתון "מכובד", עיתון "עממי" ומוסף סופשבוע. לצורך ההשוואה, בדקו את אורך הכתבה שעסקה בנושא, את מיקומה בעיתון ואת השימוש בצילומים. כמו כן נבדקו דרך התיאור של האדם, מפי מי בחרו להביא דברים, ואת סוג הבעיות שהועלו.

המסקנות הראו באופן חד-משמעי שהעיתונות בישראל מפגרת בהרבה אחרי העיתונות הקנדית. לא רק שהכתבות היו ארוכות באופן משמעותי בקנדה אלא שהיו להן גם המשך ומעקב. בקנדה נעזרו בצילומים רבים בעוד שבשראל לעתים צילום אחד בא במקום כתבה. בקנדה הופיע הנושא פעמים רבות בעמוד הראשון, בישראל רק בעמודים הפנימיים. בקנדה הובאו הדברים מפי הנכים עצמם בתיכונות גדולה פי שלושה מאשר בעיתונות בישראל. וזאת, לדעת החוקרות, מתוך הכרת התקשורת הקנדית בזכותו של הנכה לדבר בעבור עצמו. בקנדה כתבו במידה כפולה על זכויות הנכים.

הממצא המאלף ביותר במחקר היה כשהחוקרות בדקו את הגישה לנכים בכתבות. לשם כך נעשתה הבחנה בין הגישה השמרנית, ששמה את הדגש על המוגבלות של הנכה ומצירת אותו כמי שאינו מסוגל לתפקד ולהשתלב בחברה, ובין הגישה המתקדמת, השמה דגש על היכולות של המוגבל, על זכויותיו, ומטילה את עיקר האשמה באי השתלבותו על החברה הנוהגת כלפיו יחס מפלה. כצפוי, אצלנו נמצאה הגישה השמרנית בכתבות במידה כפולה מאשר בקנדה. וזו, מציינות החוקרות, "איננה תעודת כבוד לעיתונות".

מה הן הסיבות ליחסה המפלה של התקשורת לאדם הנכה? זה כשלעצמו נושא ראוי למחקר. הוא בוודאי מושפע מיחס החברה, שיש בה עדיין שיירים של מורשת גלותית שגילתה רתיעה מהחריג – רתיעה הנובעת מבורות, ממשפטים קדומים, וכיום גם מחוסר הינוך מתאים בבת-הספר. המחקר מוכיח כי גם אלה הנחשבים לליברלים שבין העיתונאים, שמוכנים לעסוק בנושא שאינו נחשב "רייטינגי", הם עדיין שמרנים בגישתם ולא הפנימו את העיקרון של זכויות שוות לנכה. יש תוכניות טלוויזיה המוכנות לשתף אדם נכה כשהן מראות אותו כמי שנוזק לתרומת הציבור. שוב, גישה המדגישה דווקא את מוגבלותו של הנכה ומקוממת, לכן, את ארגוני הנכים.

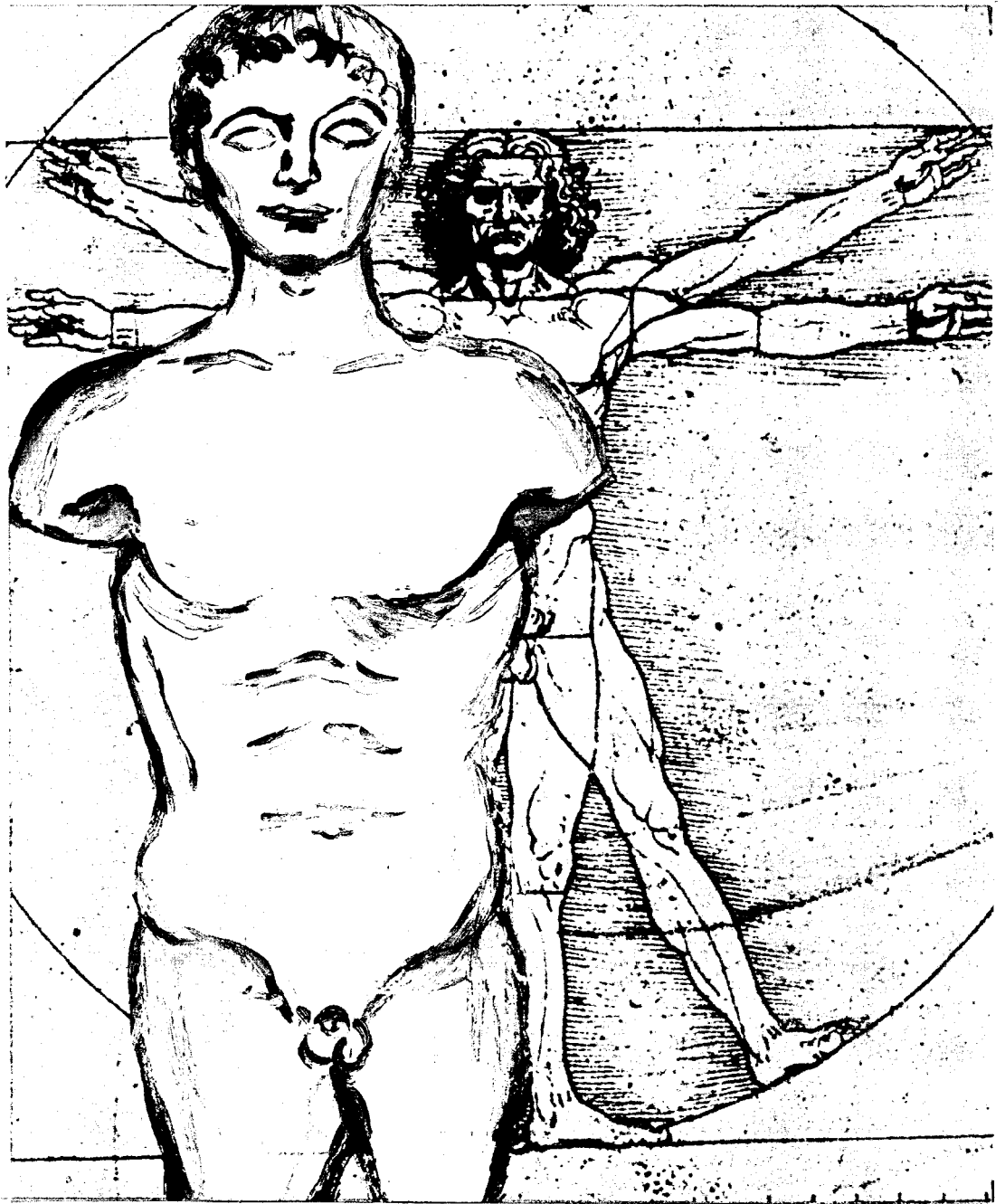
בהקשר זה מבקשת עו"ד אריאלה אופיר לציין את הפתיחות והיחס הבלתי שמרני של עורכת יומן הצהריים בקול-ישראל, נילי אמיר. תוכנית אחרת שעסקה בגישה מתקדמת בנושא, "שעת חברה" של מיכאל מירו ברשת ב', הורדה מלוח השידורים עם כניסתו של המנכ"ל החדש, אורי פורת.

יחסן של התקשורת והחברה לנכים מעידה על חוסר יכולת להתמודד עם חולשות. גם אנשי ציבור מפורסמים שהיה להם בן נכה גילו חוסר אומץ: גולדה מאיר התכחשה לנכדתה שנולדה

ר ב ק ה ס נ ה

מייעוט אילם

**כדי לשנות את יחס
התקשורת לנכים, ראוי
לשלב בה עיתונאים
שהם עצמם נכים**

איור: יערה נשח

עם תסמונת דאון, ויגאל אלון העביר את בתו הנכה למוסד באנגליה וקיים קשר של שתיקה סביבה. זאת בניגוד למשפחת קנדי, שחשפה את בתה הנכה (שסבלה מפיגור) והביאה לשינוי דרמטי בהתייחסות לנושא בארה"ב.

החוקרות מביאות מחקרים המעידים כי יחסה של העיתונות הוא גורלי לחיי הנכים. תיאור של קבוצות מסוימות משפיע על הדימוי העצמי של חבריהן, על הקשרים שלהם עם הסביבה ואף על מצבם הכלכלי והפוליטי. חיזוק הסטריאוטיפים מביא למניעת שילובם - החל מגן-הילדים ועד למגורים בדירה בקהילה. מחקר של ד"ר יצחק קדמן הראה שפוליטיקאים מושפעים בבחירת הנושאים לשאילתות שלהם מהסוגיות שמועלות בעיתונות.

בסיום המחקר מביאות החוקרות מסקנה מעשית, אף היא פרי מחקרים: כדי לשנות את יחס התקשורת לנכים ראוי לשלב בה עיתונאים שהם עצמם נכים. די להזכיר איך נשים ששולבו בתקשורת העלו לתודעה הציבורית את אי השוויון של נשים, כדי להסכים שיש היגיון בהצעה זו. ■

הכתבת היא עיתונאית וירד ית'ד (עמותה לטיפול בילדים עם תסמונת דאון)

הרעיון, לכאורה, פשוט: הקמת גוף בינלאומי, אשר ינסח כללי אתיקה לכל עיתונאי העור-לם, ואחר-כך ידון ויפסוק בטענות הנשמעות כאן ושם נגד עיתונים ועיתונאים החשודים שחרגו בדרך זו או אחרת מכללי האתיקה העיתונאית. אם תרצו, מעין "מועצת עיתונות עול-מית" ובתוכה בית-דין חובק עולם לאתיקה, בעידן של תקשורת רב-לאומית, המדווחת מכל מקום לכל מקום.

"יש מינימום של כללים לכל מקצוע", צוטט לאחרונה השופט ההודי פ"ב סאוונט, "מדוע לא גם לעיתונאים?". סאוונט, שמונה על-ידי ממשלת הודו לעמוד בראש מועצה כזו בארצו, הוא אחד הפרקליטים הבולטים של רעיון מועצת העיתונות העולמית. יש לו כמה שותפים נלהבים לא פחות, ובהם יושב-ראש מועצת העיתונות של אוסטרליה, ובעיקר כמה עיתונאים בכירים מתורכיה, שאירחו לאחרונה את הכינוס הבינלאומי של האגודה העולמית של מועצות עיתונות. המארחים הנלהבים של הכינוס (שהשתתפו בו נציגי 16 מועצות עיתונות ממדינות שונות) לא עשו מאמץ רב מדי כדי להסתיר מה עומד מאחורי רעיון המועצה: על פי כל הסימנים, לא מדובר בהתקפת פתע של ייסורי מצפון מקצועיים של עיתונאים תורכים על איכות עבודתם העיתונאית, וגם לא חשבון נפש עצמי נוקב. מבחינתם, הגוף החדש אמור לסייע לתורכים בעיקר להתחשבן עם כמה אמצעי תקשורת מערביים.

"יש צורך בסדר חדש לתקשורת העולמית", כתב יושב ראש מועצת העיתונות התורכית אוטקאי אקסי, בנייר-עמדה שהכין לוועידה. אמצעי התקשורת המערביים, הסביר, "מעוותים ומעצבים את דעת הקהל העולמית לטובת האינטרסים של המערב". וכתבי סוכנויות הידיעות השלימו את החסר, כאשר דיווחו שהגלגול הנוכחי של הרעיון להקים ועדת אתיקה עולמית נולד במוחם של אנשי מועצת העיתונות התורכית לפני כשלוש שנים, כביטוי לזעם ולתסכול במדינה זו על הדרך שבה סיקרו אמצעי התקשורת המערביים את הפלישה התורכית לצפון עיראק, על רקע המאבק עם הכורדים. הדיווחים בתקשורת היו מעוותים ובלתי מדויקים, טענו בתורכיה (נשמע מוכר?), והיה מי שחיפש את הערוץ המתאים להגיב.

למען ההגינות יש לומר, שלא כל מי שתומך ברעיון מוטרד רק מיחסי הציבור של ממשלת אנקרה או של המטכ"ל התורכי. יש מי שסבור כי הניסיון שנצבר בכמה מדינות, שבהן פועלות מועצות עיתונות, מוביל לכינון גוף בינלאומי כזה, שיעסוק בקביעת תקנים אתיים לעבודת עיתונאים, ויטפל גם בבירור תלונות על חריגות. "תלונות חוצות גבולות", מכנים זאת היוזמים. גוף וולונטרי, חוץ-ממשלתי, מדגישים היוזמים, ללא קשר לשלטונות מדינה זו או אחרות. גם האו"ם לא צריך להיות מעורב בזה, הסביר דייוויד פלינט, יושב-ראש מועצת העיתונות האוסטרלית, לכתב סוכנות הידיעות אי.פי, "זה צריך להיעשות על-ידי עיתונאים, עורכים, עיתונים, שדרים וארגוני התקשורת שלהם".

כך או כך, ההצעה היתה שנויה במחלוקת עוד בטרם עלתה על שולחן הכינוס בתורכיה. את תרועת הקרב הראשונה נגד הרעיון השמיעה "החברה האמריקאית של עורכי עיתונים", גוף המאגד בתוכו כ-850 עורכים. "עיתונאי העולם אינם צריכים להיות כפופים לשום גוף שממנה את עצמו", הגיב מיד נשיא החברה, אדוארד סיטון, במכתב ששיגר אל יוזמי הכינוס. "עיתונ-אים אחראים רק כלפי ארגוני התקשורת שהם מועסקים בהם, ואלה מצדם אחראים כלפי הלקו-חות שלהם - ציבור צרכני התקשורת". העורכים לא אהבו את הרעיון, ומן הסתם גם לא את הכוונה ל"חיסול חשבונות" עם העיתונאים האמריקאים, על רקע התרעומת התורכית.

ובכלל, בארצות-הברית קיימת מצד מרבית אמצעי התקשורת התנגדות עמוקה לרעיון של כינון מועצות עיתונות למיניהן. רק קולות בודדים נשמעים מפעם לפעם בעד הקמת גופים כאלה. כאשר הביע השדר הוותיק מייק ואלאס תמיכה במועצות עיתונות, כדוגמת זאת הפוע-לת במדינת מינסוטה בארצות-הברית, מיהרו מרבית עמיתיו לדחות את הרעיון בנימוק שזו נגיסה מיותרת בחירויות העיתונות.

"כל אמצעי התקשורת חייבים לפעול בהתאם לסטנדרטים גבוהים, אבל הניסיון מוכיח כי

רפי מן

מועצת עיתונות עולמית?

העיתונאים התורכים מקדמים את ההצעה בשם החתירה לתקשורת אחראית והוגנת; העיתונות האמריקאית והבריטית דוחות אותה בשם חופש הביטוי ופתיחת דלת להתערבות השלטונות

כל הסכם על סטנדרטים ועל אכיפתם, גם הסכמים וולונטריים, מסוכנים לחופש העיתונות", כתב סיטון למארגני הוועידה באיסטנבול. "הניסיון שלנו בארצות-הברית מעיד כי שופטים ועורכי-דין עשו שימוש בהנחיות אתיקה, בהודעות של מועצות עיתונות ובהסכמים שונים כראיות וכבסיס להחלטות שיפוטיות נגד העיתונות", הזהיר.

סיטון ציטט, בין היתר, את קביעתו של נשיא בית-המשפט העליון לשעבר, וורן בורגר: "עיתונות אחראית היא ללא ספק מטרה רצויה, אבל אחריות עיתונאית איננה נדרשת על-פי החוקה, וכמו ערכים רבים אחרים, לא ניתן לעגן אותה בחוק". החשש שלנו, הסביר סיטון, שיימצאו כאלה שיבקשו לאמץ את ההסכמה הוולונטרית בעניין גוף האתיקה העולמי, ולעגן אותה בחוק הבינלאומי, רעיון שכל מי שמאמין בחופש עיתונות סולד ממנו.

סיטון היה אדיב, ולא הזכיר את פטרוניה התורכים של ההצעה. אבל עמיתו בצמרת ארגון העורכים, לי סטינט, האשים כי ההצעה מיועדת לקשור "קולר נוסף על צוואר העיתונות". ואל תשכחו, ירה סטינט לעבר המתכנסים באיסטנבול, שלממשלת תורכיה יש רקורד מטרוד ביותר בכל הקשור לחופש עיתונות. על-פי נתונים שפרסם אחד מארגוני זכויות האדם, יושבים בבתי-הכלא בתורכיה לא פחות מ-58 עיתונאים (מועצת העיתונות התורכית חולקת על נתונים אלה וטוענת כי מדובר רק בשלושה). מוטב שהעיתונאים בתורכיה ייאבקו אפוא על זכויותיהם, סיכם סטינט, במקום להעלות רעיונות שרק עשויים לכבול את ידיהם עוד יותר.

בתורכיה, כצפוי, לא אהבו את הטפת המוסר ששוגרה מאמריקה. יש להם, לעיתונאים באמריקה, לא מעט בעיות אתיות, הגיב בעוקצנות היוזר התורכי אקסי לכתב סוכנות הידיעות אי.פי. מה, למשל, עם כל הסיפורים שנחשפו לאחרונה על עיתונאים שפיברקו ידיעות? מדוע האמריקאים נחפזים להגן על עצמם מפני סטנדרטים עיתונאיים בינלאומיים? ובכלל, מדוע דווקא הם מבקשים ללמד עיתונאים בכל העולם כיצד עליהם לעבוד?

העורכים האמריקאים הסתפקו בהודעות לעיתונות ולא הגיעו לכינוס, אבל אחדים מהמשתתפים היו שותפים לביקורת הנוקבת על הרעיון לכוון ועדת אתיקה רב-לאומית. הכוונות שלכם טובות, הזהיר רונלד קוון, נציג הוועדה הבינלאומית למען חופש העיתונות, "אבל כולנו יודעים ממה נסללת הדרך לגיהנום".

"העיתונות החופשית עצמה היא אחד המנגנונים המופלאים לתיקון עצמי שנבראו מעולם", אמר קוון, "מועצת עיתונות בינלאומית תהיה בבחינת הזמנה פתוחה לכל מיני הצעות, להפוך את החלטותיה למחייבות במסגרת החוק הבינלאומי". אחר-כך תקפה את הרעיון גם רוזמרי ריטהר מן ה"טיימס" הולנדוני, שהגדירה את הדיבורים על עיתונות אחראית ככניסה מסוכנת לשרה מוקשים. "כאשר יש גופים כאלה - פוליטיקאים מתקשים מאוד לא לשים עליהם את ידיהם", הזהירה ריטהר. עיתונאית אחרת, קייט אדי מן הבי.בי.סי, תיארה כיצד יביטו שליטים צבאיים ברחבי העולם בעיניים נוצצות על הקוד האתי המוצע, וימהרו "לשים את ידיהם על האותיות הקטנות". הם יידעו היטב, הזהירה העיתונאית, כיצד לנצל לטובתם מונחים כמו "אינטרס לאומי", "הגינות" ו"איוון".

אפילו נציג אונסק"ו, ארגון האו"ם לחינוך, מדע ותרבות - שפעם ניסה לאמץ בהשראת מדינות העולם השלישי דו"ח שהמליץ על הנהגת רישוי לעיתונאים - העריך כי הרעיון של גיבוש קוד אתי בינלאומי לעיתונאים הוא שגוי, ונוסף לכך גם "בלתי אפשרי ליישום ובלתי ניתן לאכיפה".

בסופו של דבר, לא ויתרו יוזמי הרעיון: הכינוס באיסטנבול הסתיים בהקמת כמה צוותי עבודה. אחד מהם אמור לייעץ על אפשרות ההקמה, המימון, ויצירת תמיכה עיתונאית וציבורית רחבה ב"מכניזם וולונטרי ליישוב ופתרון תלונות חוצות גבולות". ביוני בשנה הבאה יתכנסו באוסטרליה נציגים של מועצות עיתונות מן העולם כדי לבחון את ההמלצות. בינתיים, כך דיווחה ברנדה מדוקס ב"טיימס" הולנדוני, הרעיון של הקמת מועצת עיתונות עולמית וניסוח קוד אתי עשוי להיגרר עוד שנים בוועדות - אך הוא לא ייעלם. ■

לנתק את הכבלים

ועדת הכלכלה של הכנסת החליטה לפני צאתה לפגרת הקיץ, לאשר הפעלת שישה ערוצי טלוויזיה ייעודיים בכבלים שיהיו ממומנים על-ידי פרסומת. ההחלטה מעוררת כמה שאלות חשובות ועקרוניות הנוגעות לא רק לתקשורת אלא גם לשאלות של ערכים, חברה ופולרליזם תרבותי.

בעניין התרבות למדנו ששר החינוך והתרבות, יצחק לוי, החליט לשנות את סדר העדיפויות בתקציב הממשלתי לתרבות כדי לעודד גיוון תרבותי ולקדם את התרבות המזרחית. מיכה ינון, ראש מינהל התרבות במשרד החינוך, אמר: "השר הביע משאלה שמשקיע יותר כסף בדברים שיתרמו לשלום תרבותי מאשר למלחמת תרבות". והוא מוסיף ואומר: "אין ספק שהתרבות השלטת כיום במדינה היא התרבות המערבית, ובמשך שנים, רוב התקציבים מופנים לחינוך תרבותי. 50% מהציבור הישראלי הוא מזרחי ואי אפשר לאלצו ליהנות מהאופרה הישראלית או מהפילהרמונית... במשרד החינוך מכהן

הערוצים הייעודיים יביאו לניכור ולריסוק המכנה המשותף

עתה שר חינוך מיוצאי מרוקו. טבעי הדבר שיהיה קשוב יותר לרחש הלב הזה" ("הארץ", 8.4.98).

ידיעה אחרת מוסרת כי משרד החינוך מעודד את העולים ללמוד רוסית ואמהרית במקום "מחיקת זהותם התרבותית". שר החינוך אומר: "היטמעות והיקלטות בחברה הישראלית אין פירושו ויתור על מסורת בית אבא והינתקות מן המקורות". יוחנן בן-יעקב, ראש הרשות לקליטת עלייה, מוסיף ואומר: "משרד החינוך מנסה ללמוד מהמשגים של קליטת העלייה של שנות החמישים והשישים, מחיקת זהותם של העולים לטובת כור ההיתוך וקיבוץ הגליות" ("הארץ", 31.3.98).

החברה בישראל שונה בהרבה מובנים מן החברה האמריקאית, יחד עם זאת ניתן למצוא מקבילות מעניינות. שתי החברות הן חברות מהגרים, שתיהן שימשו, ועדיין משמשות, מקום מפלט לבני-אדם הנדרפים בארצות מוצאם, לשתיהן היה חזון של כור היתוך – "אמ-ריקאי חדש" אצלם ו"יהודי חדש" אצלנו, ולשתיהן בעיות הקשורות בחברה רב-תרבותית.

ההיסטוריון ארתור שלוינגר, מי שהיה יועצו המיוחד של הנשיא קנדי, בספרו "The Disuniting of America", עוסק בשאלות של חברה רב-תרבותית בארצות-הברית. השאלה המרכזית המעסיקה אותו היא אם הכוחות המרכזיים של החברה האמריקאית יחזיקו מעמד, או שמא כור ההיתוך, אותו melting pot מפורסם, יפנה את מקומו למגדל בבל. הוא טוען כי כאשר אין מטרה משותפת מאוחדת, השנאה השבטית מביאה לפיצול, בעיקר בעידן שבו סכסוכים אתניים ים וגזעיים מחליפים את הסכסוכים האידיאולוגיים, מטפחים שנאה ודעות קדומות, מגדילים את הפער והשוני ומהווים תומך נפץ חברתי. רוב האמריקאים ממשיכים לראות את עצמם בראש ובראשונה כיהודים, ורק לאחר מכן כשייכים לקבוצה אתנית. אין כל רע בכך, טוען שלוינגר, שקבוצות אתניות גאות בעברן ההיסטורי או בתרומתן לחברה האמריקאית, אבל החלוקה לקבוצות מטפחת תרבות של האשמת מות וליבוי רגישויות, ואלה מאיימים על הזהות הלאומית המלכדת את רכיביה של החברה.

במשך מאתיים שנה שלטה בארצות-הברית המסורת האנגלו-סאקסית-פרוטסטנטית. זה היה כור ההיתוך, לטוב ולרע. המסורת

הזאת סיפקה את הסטנדרטים שאליהם ציפו מן המהגרים להיכנס ולהתבולל. גם היום, בעניינים מהותיים מרכזיים, זו עדיין המסורת בתרבות האמריקאית. המחאה נגד התרבות האנגלו-סאקסית האירופית פית הפכה, לדעתו של שלוינגר, לפולחן, והיא מאיימת להיות מהפכת נגד לתיאוריה המקורית של אמריקה, להיות עם אחד שלו תרבות משותפת.

האם התרבות האירופית היא מכשול לקדמה וקללה למין האנושי? האם מוטב היה לאמריקה להיפטר מן המסגרת האירופית? שואל שלוינגר ומשיב, אירופה נתנה לעולם והיתה מקור ייחודי לרעיונות של חופש אישי, דמוקרטיה פוליטית, שלטון החוק, זכויות האזרח, חופש תרבותי, חופש הבעת הדעה ועוד, כל אלה הם רעיונות ומסורת אירופיים. רעיונות אלה לא באו מאסיה, לא מאפריקה ולא מן המזרח התיכון. חופש המחקר והיצירה האמנותית נשענים על ערכים אירופיים. להכחיש את המקורות האירופיים בתרבות האמריקאית פירושו לזיף את ההיסטוריה.

השאלה המרכזית שאמריקה ניצבת בפניה כחברה פלורליסטית היא כיצד להצדיק טיפוח של תרבויות ומסורות מבלי לשבור את הקשרים המאחדים של אידיאלים, מוסדות פוליטיים, שפה, תרבות וגורל משותפים שחיוקו את המדינה ביחד. המשימה היא לשלב, תוך הערה, את השונות עם הערכים המאחדים של התרבות והערכים האירופיים של חופש היחיד, דמוקרטיה פוליטית וזכויות האזרח.

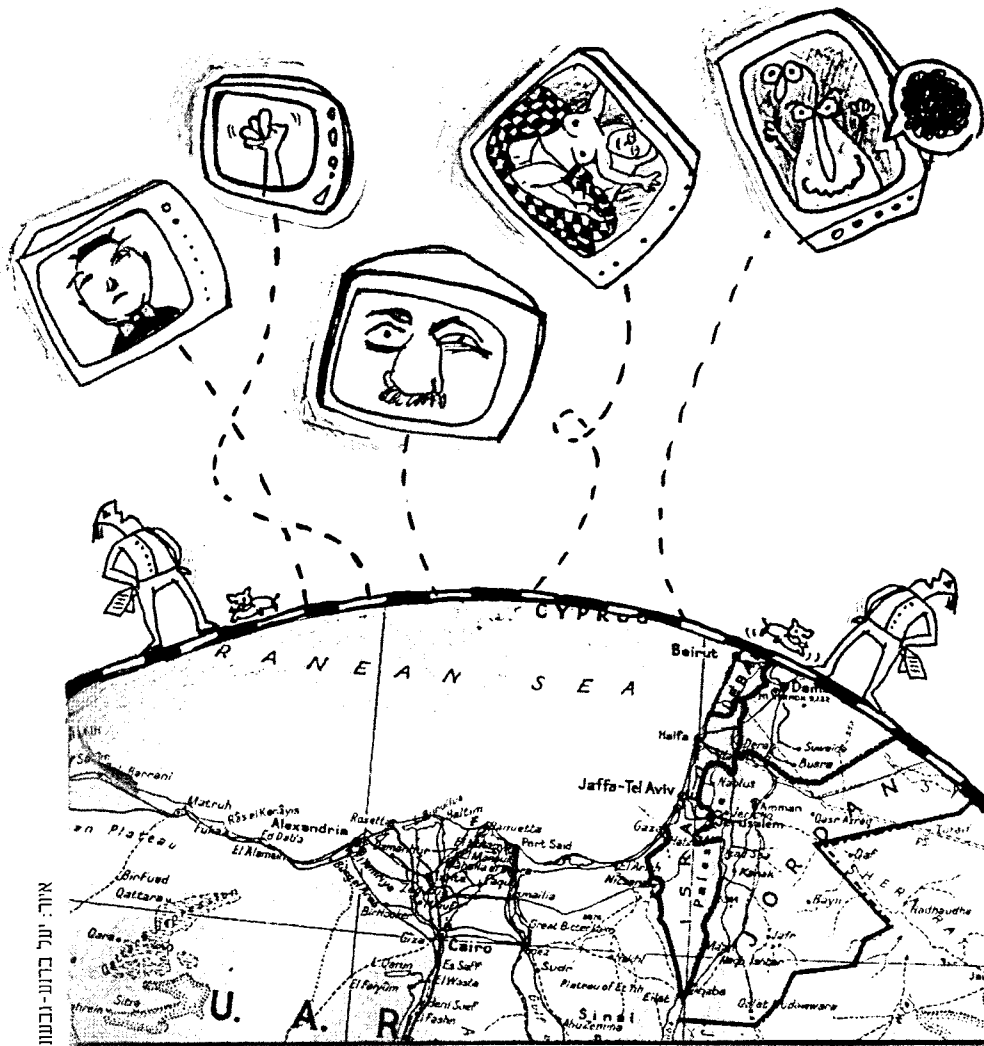
על רקע ניתוחו של שלוינגר, ולאחר שהסתייגנו מן המכשלות שבהשוואה

פשוטנית, ועל רקע ההצהרות של משרד החינוך שלנו בסוגיה זו, ננסה לבחון מה נעשה אצלנו. בישראל מאמינים רבים בכוחה של התקשורת, במיוחד האלקטרונית, להשפיע על עמדות ודעות ועל עיצוב התרבות. אם אמנם כך, הרי שמדיניות הממשלה בתחום השידורים לציבור מעוררת לכל הפחות כמה תהיות.

מדיניות זו, שמוביל משרד התקשורת, עלולה לתרום, בשם הפלורליזם, להעמקת הפער בין מרכיביה של החברה הישראלית, לגטואיזציה של חלקים באוכלוסייה שממילא נמצאים בסכסוך עם הזרם המרכזי שלה. הדברים אמורים בהקשר להחלטת ועדת הכלכלה של הכנסת לאשר את הפעלתם של הערוצים הנקראים ייעודיים.

הערוצים האלה נולדו מתוך רצונה של הממשלה הקודמת לאפשר ערוץ טלוויזיה "לכל המשפחה" בשפה הערבית לערביי ישראל, שייתן ביטוי לתרבות ולקידום היצירה והיוצרים של הערבים והדרוזים. משרד התקשורת ערך סקר היתכנות כלכלי ולאחר ששוכנע שהעניין מעשי פרסם במאי '96 מכרז מפורט בן 137 עמודים. המכרז קבע בין השאר, שלפחות 25% מן הבעלים של הניגשים למכרז חייבים להיות ערבים או דרוזים ישראלים. למכרז ניגשו לפחות עשר קבוצות, אלא שבעלי הזכויות של הערוץ השני עתרו לבג"ץ והצליחו לעצור את ביצוע המכרז בטענות נהליות, כאשר מטרתם למנוע תחרות על פרסומת מסחרית.

בינתיים התחלפה הממשלה, ומנהיגי "ישראל בעלייה" שהגיעו לשלטון טענו, מדוע לא יוקצה ערוץ שידור גם לרוסים. הם נענו בחיוב, וכדי להפגין שוויון הוחלט גם על הקצאת זמן שידור בשפה האמהרית. ממילא התעוררו דרישות קואליציוניות נוספות וכך הוחלט על ערוצים לדת ולמסורת לסיפוק צורכיהן של המפלגות הדתיות; לעדות המזרח הוקצה ערוץ למוסיקה ים-תיכונית; לראש הממשלה ולליכוד – ערוץ לחדשות; אלא שחדשות מיועדות לכלל האוכלוסייה והערוץ אינו ייעודי כל-כך, ולכן התחכם יו"ר ועדת הכלכלה ודרש ערוץ חדשות נוסף, מחשש שאם יהיה רק אחד הוא יהיה בשליטת אוהדי הליכוד. שרת התקשורת הסכימה, ובלבד שכבר ייושמו עקרונות הפלורליזם והשמים הפתוחים וכלכלת השוק. בהודמנות זו נקבע על-ידי הכנסת הכלל המעניק לגיטימציה של הטיה פוליטית לחדשות. אלא שכל זה הוא לא כלכלת שוק ולא פלורליזם; זו הכתבה מטעם,

אור: ענף בתל-אביב

הקובעת מה הציבור צריך ולא מה הציבור רוצה, ובוודאי אין זו פעולה על-פי כוחות השוק. אם יש בשוק מספיק כוח כלכלי וצורך אמיתי לקיים שלושה ערוצים בערבית או ברוסית, יש לקיים תחרות אמיתית ופתוחה למשחק כוחות השוק - ובראה. מי שישרוד ישרוד, ומי שיפול יפול, כמו באמריקה שכולנו רוצים כל-כך לדמות לה, רק שוכחים ששם יש מאה מיליון בתי-אב, ואצלנו לא הרבה יותר ממיליון.

ובעניין הפלורליזם, הרי התרומה היא הפוכה: הערוצים הללו, אם אמנם יתקד יימו, יתרמו להגברת ההסתגרות, הניכור והניתוק התרבותי. זוהי גישה שאינה מעודדת דיאלוג או הידברות בין מגזרי האוכלוסייה השונים. הנה, למשל, דבריהם של חסידי הערוץ הייעודי לדת ולמסורת: "בישראל שרר תמיד חסך תקשורתי בקרב ציבור גדול של דתיים ושומרי מסורת, שאורח חייהם אינו עולה בקנה אחד עם היצע התוכן העומד לרשות הציבור בערוצי הרדיו והטלוויזיה. העברת שידורי הערוץ באמצעות לוויין תאפשר לצרכנים מהציבור הדתי להתחבר רק לערוץ הלווייני בלא להיחשף לשידורים אחרים" (דו"ח ועדת פלד, עמ' 61, 7.1). בראיון (מוסף "הארץ" 29.5.98) אומר ד"ר דוד אוהנה, מחבר הספר "הישראלים האחרונים": "לא יכול להיות פלורליזם אמיתי אם אין דיון ומעבר בין

נהגים יותר, מה גם שהשידורים בשפה העברית יהיו מינימליים וגם הבעלות אפשר שתהיה עד 76% בידיים שאינן ישראליות. אם רוצים להביא לשינוי בעל ערך במערכת השידורים לציבור, יש להתמקד בהשגת שתי מטרות מרכזיות בתחום הכבלים: להפריד בין ספקי התוכן למוביליו, ולדאוג ל"טירינג", כלומר לספק לצרכן את אפשרות הבחירה בשידורים שבהם הוא מעוניין. זה ישפר את השירות ויכניס תכנים מקומיים נוספים לשידורים. או גם יתקיים שוק חופשי של הצעות, תכנים ואיכות.

בסיכום, מה שאנחנו צריכים עכשיו במקום מפת תקשורת, הנשענת כביכול על כלכלת שוק, תחרות ופלורליזם, היא מפה ברורה שאפשר להיערך אליה עסקית ותוכנית. במקום שידורים לווייניים שתועלתם קטנה, ראוי לשקוד על פיתוח מערכת שידורי כבלים בריאה ואיתנה שתאפשר לכוחות השוק לפעול בתחום התוכן ולמצות את פוטנציאל הכוחות היצירתיים.

במקום ערוצים ייעודיים שעתידים הכלכלי בלתי ברור ותורמתם שלילית לתרבות ולחברה, עדיף כי תתקיים תחרות של ממש בין שני ערוצים מסחריים מלאים, ובצדד מערכת איתנה ונכונה של שידור ציבורי.

את הפלורליזם שבו דוגל משרד התקשורת אפשר ליישם ברדיו; זה זול יותר, ועם למעלה ממאה ערוצי הרדיו הפיראטיים שכבר פועלים, ובראשם ערוץ-7, זה ממילא קורה הלכה למעשה. ■

ארנון צוקרמן הוא פרופסור בחוג לקולנוע ולטלוויזיה באוניברסיטת תל-אביב

קבוצה לקבוצה". הוא טוען כי "העידן הקודם, העידן האידיאולוגי, היה הרבה יותר פלורליסטי כי היה בו דיון אמיתי והיו בו הצעות חלופיות". הנצחת ההתבדלות פירושה הנצחת פערי התרבות, ובעיקר שמירת קהל הבוחרים על גודויו הנפרדים, תופעה המעודדת ניכור והתנגדות לכל שינוי ותוסמת אפשרות לפתיחות, לשמיעת דעות של האחר ולהשפעה הדדית.

כל סדר הקדימויות התקשורתית שהממשלה מנסה ליישם הוא מוטעה. במדינה קטנה בעלת שפה ותרבות ייחודיות כמו ישראל, מדינה הנמצאת בתהליכים של התהוות תרבותית, חברתית ופוליטית, מדינה קולטת עלייה, שטרם הגיעה לשלום עם כל שכנותיה, מדינה שאין בה קונסנזוס לגבי ערכיה המרכזיים - חייבים לשמור ולטפח שפה, מסורת, היסטוריה וזיכרון לאומי משותף. היא צריכה לעודד שידור מקומי אשר יבטא תרבות מקורית, ואשר יהווה כר חברתי אינטגרטיבי

כל סדר הקדימויות התקשורתית שהממשלה מנסה ליישם מוטעה

הרוצה לשמר את הזהות התרבותית הלאומית. פירוק החוויה הלאומית המשותפת לצפייה מפוצלת ונבדלת תשיג את ההפך. לפעמים נדמה כאילו מאחורי כל זה יש יד מכוננת החותרת לרדד את התרבות למכנה המשותף הרחב ביותר, לפורר את מוקדי הכוח של התקשורת ולספק לציבור בידור ובריחה מן המציאות.

השידור הלווייני, שכל-כך טורחים בהקמתו המהירה, השיבותו התרבותית-לאומית שואפת לאפס. עוד מקבץ של שידורים לווייניים מן העולם לא יעשה אותנו נבונים יותר, משכילים יותר, או אפילו

הסתה, לא המרדה

קריאה ביקורתית של פסיקת בית-המשפט העליון בערעור בנימין כהנא על הרשעתו בהפצת כרוז גזעני נגד ערביי ישראל

במשך שנים רבות שלטה ברמה ההשקפה, שלפיה המבחן היחיד להגבלת חופש הביטוי הוא מבחן הסכנה ברמה של ודאות קרובה לאי-נטרס חברתי חשוב. השקפה זו לא היתה מדויקת גם בשעתה, ולאחר רונה ספגה מהלומה כבדה מידי של בית-המשפט העליון, שפסק בעניינו של בנימין כהנא (ע"פ 6696/96), כי בהקשר של עבירת ההמרדה לא נדרשת ודאות קרובה להתממשות של אחת הרעות המפורטות בעבירות ההמרדה (סעיפים 133-139 לחוק העונשין תשל"ז-1977), ודי באפשרות סבירה להתרחשות כזו. כן נפסק גם שהאיסורים על המרדה הם אנכרוניסטיים, רחבים יתר על המידה ויש בהם משום הגבלה מרחיקת לכת של חופש הביטוי. למרות כל אלה, נמנע בית-המשפט מאימוץ מבחן הודאות הקרובה שהיה מצמצם יותר את איסורי ההמרדה, והסתפק במבחן של אפשרות סבירה, וזו היתה השתלשלות העניינים.

לפני שנפסלה תנועת "כהנא חי", בראשות בנימין כהנא, מהשתתפות בבחירות, הפיצה התנועה, כחלק ממסע הבחירות שלה, כרוז ובו קראה להפציץ את אום-אלפחם. "למה בכל פעם שנרצח יהודי מפגייזים את לבנון ולא את הכפרים העוינים שבתוך מדינת ישראל? על כל פיגוע בישראל - להפציץ כפר ערבי - קן רוצחים במדינת ישראל... תנו כוח לכהנא הוא יטפל בהם". כהנא הואשם בבית-משפט השלום בירושלים בעשיית מעשה לשם המרדה (שעניינו הפצת אותו כרוז) ובהחזקת פרסום שיש בו כדי להמריד (בגין החזקת כמות גדולה של כרוזים כאלה). המרדה מוגדרת בארבע חלופות: שלוש מהן מכוונות בבירור להגנה על המשטר, והרביעית - שיוחסה לכהנא - "לעורר מדנים ואיבה בין חלקים שונים של האוכלוסייה".

בבית-משפט השלום (השופט זילברטל) זוכה כהנא מן העבירות שיוחסו לו. טעמו של בית-המשפט היה כפול: על מנת לא להגביל את חופש הביטוי יתר על המידה, יש לקרוא לתוך הגדרת העבירה יסוד נוסף שאינו מפורש בה אך הוא נובע מן האינטרס המוגן על-ידה, והוא - יצירת סיכון לסדרי משטר תקינים. הפצת הכרוז האמור לא יצרה סיכון כזה וזו גם לא היתה כוונת הנאשם. נוסף לכך נקבע כי רמת הסכנה שצריכה להיווצר על-ידי ההתנהגות היא בוודאות קרובה, וסכנה כזו לא נוצרה על-ידי הפצת הכרוז האמור, בעיקר משום שהכרוז לא הופץ בקרב אוכלוסייה ערבית ולא קרא להתנהגות אלימה מצדם של פרטים. בבית-המשפט המחוזי (השופט דוד חשין) נהפכה הקערה, נקבע כי החלופה בעבירת

ההמרדה שיוחסה לנאשם אינה מותנית בפגיעה בסדרי השלטון (די בהסתה גזענית נגד מיעוט לאומי כדי לקיים חלופה זו). נקבע גם כי די בסכנה ברמה של אפשרות סבירה, בהתחשב בכך שהעבירה מותנית ביסוד נפשי חמור של מטרה. בית-המשפט המחוזי פסק כי במקרה דנן התקיימה, מעבר לדרוש, אפשרות ברמה של קרוב לוודאי שהפצת הכרוז תעורר מדנים על רקע לאומי. ומכאן מסקנתו להרשיע את כהנא. בערעור לבית-המשפט העליון נהפכה הקערה שוב, הפעם ברוב דעות השופטים גולדברג וברק מול דעתו החולקת של השופט מצא.

עיקר קביעותיהם של שופטי הרוב הן שתכלית עבירת ההמרדה על כל חלופותיה היא להגן על יציבות מבנה המשטר הדמוקרטי ולא על ערכיו (כדוגמת ערך השוויון), ומכאן שהחלופה של "לעורר מדנים ואיבה" תופסת רק פרסום שיש בו לגרום לשסע חברתי עמוק בין פלגים נרחבים באוכלוסייה, והפוטנציאל הגלום בפרסום לגרימת ססע כזה חייב להיות ממשי (לפי השופט גולדברג), או בדרגת הסתברות של אפשרות סבירה (לפי הנשיא ברק). הנשיא ברק קבע כי קיימים נימוקים כבדי משקל לטובת כל אחד משני המבחנים ההסתברותיים: הוודאות הקרובה ומבחן האפשרות הסבירה. הוא הכריע לטובת מבחן האפשרות הסבירה בשים לב לחשיבות הרבה של האינטרס שעליו מבקשים להגן (יציבות המשטר), וכן לכך שאין מדובר במניעה מוקדמת כמו בצנזורה, אלא בענישה שהיא תגובה מאוחרת. השופט גולדברג סבר כי מדובר בכרוז אינפנטילי שתוכנו דברי הבל וכי לא נשקפה ממנו סכנה ממשית למבנה המשטר הדמוקרטי.

השופט מצא אימץ את עמדת המדינה, שלפיה אין העבירה כוללת מבחן הסתברותי וכי מבחן התקיימותה הוא בתוכן הפרסום. כן קבע כי תכלית איסור ההמרדה היא בהגנה לא רק על מבנה המשטר אלא גם בהגנה על ערכיו, ובראש ובראשונה על השוויון. אשר לצורך למנוע פגיעת יתר בחופש הביטוי, לפי השופט מצא צורך זה בא על סיפוקו באמצעות סעיף 138 לחוק העונשין שמוציא מגדר ההמרדה פרסומים שתכליתם היא השתתפות לגיטימית בחיים הדמוקרטיים, באמצעות הסייגים המיוחדים שבחוק לאישום ולהרשעה בעבירות אלה (סעיף 135 לחוק העונשין): תקופת התיישנות מיוחדת, קצרה מהרגילה, פיקוח של היועץ המשפטי לממשלה בעצמו על העמדה לדין ודרישת סיוע לעדות של עד יחיד, ובאמצעות הכלל שלפיו אין אדם נושא באחריות פלילית בשל מעשה קל ערך. לדעתו של השופט מצא, הכרוז הוא כתב שטנה נגד המגור הערבי בישראל. השופט מצא הסכים לדעתו של השופט גולדברג כי מדובר בדברי הבל אינפנטיליים, אך גרס כי זו תכונתם הרגילה של כתבי שטנה גזעניים, שחרף רדידותם ועליבוי תם פוגעים בערכי היסוד של חברתנו. לדעתו, עבר כהנא את העבירה ורת הואשם בהן.

•••

פרשת כהנא מעניינת במיוחד משתי בחינות: ראשית, ניתן לראות בה סימנים להשפעת אירועים היסטוריים על הפסיקה. פסק-דינו המאוד ליברלי של השופט זילברטל בבית-משפט השלום ניתן לפני רצח רבין. פסק-דינו של השופט דוד חשין, שופט בעל השקפת עולם ליברלית מוצקה, ניתן לאחר רצח רבין, ואין להניח שלא הושפע ממנו. פסק-הדין של בית-המשפט העליון ניתן למעלה משנתיים אחרי הרצח והוא משקף הפקת לקח מן הרצח תוך פרסום פקטיבה של ריחוק ושל רגיעה. המבחן שאומץ בו הוא מבחן פחות ליברלי ממבחן הוודאות הקרובה, אך הגישה לאינטרס המוגן על-ידי האיסור הינה מצמצמת (הגנה על מבנה המשטר בלבד ולא על ערכיו), ובאופן זה מרחיבה את ההגנה על חופש הביטוי, וכך גם היישום של המבחן על עובדות העניין. שנית, פסק-הדין מבטא במפורש השפעה של הערכות השופטים לעניין חוקה וחסינותה

של הדמוקרטיה הישראלית על הגישות הפרשניות שלהם. השופט גולדברג כתב: "מתן הגנה מוחלטת ליציבות המשטר, משמעה גריעה ניכרת בחירות העשייה ובחירות הביטוי של הפרט. לפיכך מתחייבת קביעת עמדה באשר ל'רמת הסיבולת' של האינטרס הציבורי ביציבות המשטר. בין עוצמת ההגנה על אינטרס זה לבין חוסנו של המשטר קיים יחס הפוך. כאשר יסודות המשטר אינם איתנים, נמוכה רמת הסיבולת של אינטרס יציבות המשטר, ולהפך. ואך מובן הוא כי לעת הזאת, כשעקרונות המשטר הדמוקרטי היכו שורשים

**מתחת לקריאה לממשלה
מסתתרת התרת דמם של ערביי
ישראל. מדובר לכן בטקסט גזעני
מובהק, שיש בו קריאה
משתמעת לרצח**

במדינת ישראל, אין לדאות כל חשש ליציבות המשטר אם רמת הסיכונים, ככל שמדובר בחירות העשייה ובחופש הביטוי, תהא גבוהה".
 בצד של דברים אלה ביקש השופט מצא לרשום הערת אזהרה. בשל העניין המיוחד שהיא מעוררת, אביא חלקים ממנה בלשונו של השופט: "הדמוקרטיה הישראלית חזקה כיום משתיה עם קיום המדינה. ערכים דמוקרטיים, אשר זכו להגנה מועטה בלבד, התבססו והתחזקו... אלא מאי? קיימת הנחה, שלעתים היא מפורשת ולעתים מובלעת, כי מגמת השינוי במרקם היחסים החברתיים בין כלל אזרחי המדינה – המבוססת על ההכרה המשותפת בערכי הדמוקרטיה והמטפחת מידות טובות של פתיחות וסובלנות – היא קבועה. מתוך שהדמוקרטיה הישראלית התחזקה והלכה, במהלך עשרות השנים הראשונות לקיום המדינה, מן הסתם מוסיפה היא ועוד תוסיף להתחזק גם בעתיד. כשל-עצמי, הייתי נוטה להיזהר בהנחה זו.
 "אכן, כוכבו של התהליך הדמוקרטי וזה על המדינה מימיה הראשונים ואורו התחזק והלך. אך המשכו של תהליך מבורך זה,

שהוא בוודאי משאת לבו של כל מי שהוא אזרח נאמן ואדם הגון, אינו חסר סיכונים. סימנים ראשונים לקיומם של זרמים אנטי-דמוקרטיים בתורה הישראלית ניכרו, עם הופעת הכהניזם, לפני כעשרים שנה, ותוך שנים אחדות התעצמו. היחלוצותם של המחוקק ובתי-המשפט אפשר שהובילה להאטת התפשטותה של התופעה. אך התופעה, גם אם הואטה, טרם נעלמה מחיינו. לדמוקרטיה הישראלית קמו אויבים מרים מבית. אחד מאלה טבח עשרות מתפללים מוסלמים בעת תפילה. אחד רצח את ראש ממשלת ישראל. אסור שאותות מבשרי רעות מעין אלה ירפו את אמונתנו בחוסנו המוסרי כחברה חופשית. אך גם אין להתעלם מקיומם. האיסורים הפליליים על המרדה, כמו האיסורים הפליליים על גזענות, נועדו להגן על הדמוקרטיה שלנו מפני מהר-סים ומחריבים מבית; ואינני רואה כל יסוד לחשש שהפעלתם ככתבם – כל עוד תיעשה בשיקול-דעת נאות ובמינון שאיננו עולה על הנדרש – עלולה להשיג תכלית הפוכה ולפגוע בחופש הביטוי... היו זמנים שבהם יכולנו להשליך את יתנו על עוצמתה הפנימית של הדמוקרטיה שלנו, ולא נדרשנו לגונן עליה באמצעים חוקיים. אך הימים שוב אינם כשהיו.

"רק 14 שנה חלפו מאז שפרופ' יצחק זמיר כתב את הדברים הבאים: 'ניקח כדוגמה מקרה קיצוני, כאשר כרוז, כרוז או נאום קוראים לאיש ציבור בשם רוצח, בשל מדיניות שהוא נוקט בענייני חוץ או ביטחון... אפשר לחשוש שהתבטאות כזאת תפעל כהסתה ואולי תשמש תירוץ, בידי קנאי מופרע, או סתם מופרע, לתגובה אלימה נגד מי שאומרים עליו כי הוא רוצח... אכן, מצד אחד אי אפשר לומר בביטחון כי דיבורים קיצוניים כאלה, בין אם קוראים להם אלימות מילולית ובין אם קוראים להם אחרת, לא יובילו להקצנה שסופה אלימות גופנית. אך מן הצד השני גם אין לומר שקיימת אפשרות קרובה כי דיבורים קיצוניים כאלה הם שהובילו או יובילו לאלימות גופנית במקרה מסוים או בדרך-כלל... אפשר לומר, בסיכום, כי אלימות מילולית, גם כאשר היא מעוררת חשש שמא תוביל בסופו של דבר לאלימות גופנית, אין די בה להפעלת המשטרה ובתי-המשפט. על-פי המבחן המשפטי הראוי ועל-פי שיקולים של טובת הציבור, חשש בעלמא, שעל-פי רוב אינו יוצא מן הכוח אל הפועל, אינו מספיק כדי להעניש אדם על דברים שאמר או כתב. רק במקרים קיצוניים, כאשר אלימות מילולית יוצרת סכנה ברורה ומיידית לשלום הציבור, יביא מאזן השיקולים לידי החלטה להעמיד אדם לדין פלילי... הלוואי שלא ישתנו התנאים בישר-אל ונוכל להמשיך ולהתמיד במדיניות הקיימת...".

"קריאת דברים אלה", הוסיף השופט מצא, "אינה מותירה מקום לספק; מעשה שזה לא מכבר ניתן היה להתייחס אליו, בחיבור עיוני, כאל אפשרות רחוקה, כמעט דמיונית, הפך לעובדה היסטורית

מחרידה. 'הלוואי שלא ישתנו התנאים ונוכל להמשיך ולהתמיד במדיניות הקיימת', כתב המחבר בסיכום מאמרו. אך הזמנים השתנו והרוחות הרעות המנשבות בתוכנו הן יותר מאשר רוחות שעה חולפות שבי-המשפט, כדרכו, נוטה להתעלם מהן. לפני כעשור שנים דן בית-משפט זה, מספר פעמים, בפרשיות הקשורות במאיר כהנא, אביו של המערער. באחד מאותם מקרים התייחס השופט ברק לדברי השופט-טת נתניהו כי 'המשטר הדמוקרטי שבו אנו חיים במדינתנו איתן הוא דיו כדי לשאת גם מחזה קלוקל ונפסד כמחזה שלפנינו'. וכך אמר השופט ברק: 'אכן רק אם הגישה היא, כי בשל שינוי הנסיבות שוב אין הערכה זו תואמת את המציאות, וכי הדמוקרטיה שלנו אינה חסונה מספיק לשאת את חופש הביטוי וכי יהא די בגפרור של שנאה כדי להדליק תבערה חברתית, רק אז יהיה אפשר למנוע את חופש הביטוי'. בטוח-ני, כי טרם התרחש שינוי כה קיצוני. הדמו-קריטיה שלנו עודנה איתנה וחסונה. אך הכתובת על הקיר כבר ניבטת אלינו. איננו צריכים להתמתן לרגע שבו 'יהא די בגפרור

הקריאה להפציץ את אום אלפחם אינה רק סתם קריאה לממשלה. היא גם הכרזה שערביי ישראל הם בני מוות

של שנאה כדי להדליק תבערה חברתית'. עלינו להיחלץ מבעוד מועד כדי למנוע את הגעתו... בדמוקרטיה הישראלית קיימים יסודות המבקשים לזהמה בגזענות. כלפי אלה מותר וראוי לדמוקרטיה לנהוג (כביטוי של השופט זוסמן) כ'דמוקרטיה מתגוננת'. הכלים הדרושים לכך הלוואי הם מצויים בידינו ואל לנו להפריז בשימוש בהם; אך גם אל לנו לשומטם או לרוקנם מתוכנם".

•••

אסיים בארבע הערות:

- מוזר במקצת שבהערכת חוסנו של המשטר הדמוקרטי הסתפקו השופטים בהערכות אימפרסיוניסטיות ולא פנו אל מקורות מתחום מדע המדינה, לרבות סקרים על עמדות הציבור הישראלי.
- הן בגישתו של השופט מצא, המשליך יתנו על רשויות התביעה ועל בית-המשפט לעניין צמצום הפגיעה בחופש הביטוי, והן בהבחנה שנוקט הנשיא ברק בין מניעה מוקדמת לבין ענישה מאוחרת, לא מוענק משקל מספיק לתפקידם של דיני העונשין להדריך מראש את התנהגותן של הבריות, לשרטט באופן ברור את התחום האסור, על מנת שניתן יהיה לעשות מיצוי מרבי של תחום המותר, ולתפקיד זה נודעת חשיבות מופלגת כאשר עסקינן בחופש הביטוי.
- גישתם של השופטים בדבר הקשר בין חוסן המשטר לבין פרשנות העבירות הופכת את הפרשנות לתלוית מצב הדמוקרטיה, כלומר ממחישה את האופי ההקשרי והדינמי של ההליך הפרשני.
- כהניסטים וגזענים אחרים אינם צריכים להעלות את פסק-הדין של בית-המשפט העליון על ראש שמחתם. אילו היתה התביעה מאשימה את בנימין כהנא בהסתה לגזענות היו סיכוייה להשיג הרשעה טובים יותר. בקריאת טקסטים החשודים כגזעניים יש להשתחרר מן הפרס-פקטיבה הרציונלית של הלא-גזען או האנטי-גזען. יש גם לקלף את הקליפה הלשונית הפורמלית ולרדת אל המסר שבטקסט, אל האופן שבו הוא עשוי להיתפס בקרב מי שאינם אנטי-גזענים. הקריאה להפציץ את אום-אלפחם אינה סתם קריאה לממשלה. היא גם הכרזה שערביי ישראל הם בני מוות. מתחת לקריאה לממשלה מסתתרת התרת דמם של ערביי ישראל. מדובר לכן בטקסט גזעני מובהק, שיש בו קריאה משתמעת לרצח. לא ברור מפקס-דינו של בית-המשפט העליון מן הדוע לא הורשע כהנא בעבירה של הסתה לגזענות לפי העובדות שהוכחו נגדו. אולי בשל תחושה שההתמודדות המשפטית מיצתה את עצמה בסוגיה הקשה של המרדה. ■

מרדכי קרמיצר הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה.

שפת הממשל הצבאי

אך לא מזמן (לפני שני גליונות, למען הדיוק) תמהנו במדור זה על השיבה הלשונית של העיתונות לימי הממשל הצבאי, בכל פעם שאי-רוע "חמור" מתרחש ביחסים שבין רשויות המדינה לאזרחיה הערבים. אז זה היה בעקבות הדיווחים על הריסת בתים בגליל. מאז קיבלנו, לצערנו הרב, הוכחה נוספת, חותכת למדי, לטענות ההן בסיקור התקשורת של האירועים באום-אלפחם.

אז מה היה לנו? ראשית, המנה הרגילה של מטבעות לשון שהוקות - "ההמון", "המסיתים במסגדים בתפילות יום שישי", "הנכבדים", "המגור", "האספוף" שימשו ב"דיעות אחרונות" וב"מעריב" חלק קבוע מהדיווח העיתונאי השוטף. אבל היה לנו יותר מזה - פרשנות-כביכול. "יום האדמה חוזר, אבל הפעם בגבולות הקו הירוק", קבע פרשן(?) אחד ("יום האדמה", למי ששכח, אירע, כמובן, בתחומי הקו הירוק). פרשן אחר הסביר ש"יום האדמה" גם הוא החל במחאה על הפקעת קרקע לשטחי אש ("יום האדמה", למי ששכח, החל בשבייתה כללית של האזרחים הערבים במחאה על הפקעת מיליון דונם במסגרת התוכנית ל"ייחוד הגליל").

איך בורות כזו עברה את עורכי החדשות? התשובה נורא פשוטה - בגלל שמדובר בערבים. התקשורת כמעט כולה התגייסה כדי לתאר מחאה ציבורית אור-

חית (שלבשה גם גוונים אלימים) כאירוע אינתיפאדה מלחמתי (והגידיל לעשות, כידוע, ערוץ 2, ששלח לאום-אלפחם את כתבו הצבאי). בינינו, גם זה סוג של הסתה האסורה על-פי הסכמי אוסלו.

•••

גם הדיווחים על הצתות מכוונות בידי ערבים הם סוג של הסתה האסורה על-פי הסכמי אוסלו, טוען מירון בנבשתי ב"הארץ". מן הצד השני, כותב "מקור ראשון" הימני בעמודו הראשון, ש"רוב הדליקות נגרמו כתוצאה מהצתה מכוונת". עכשיו, די ברור שאם אחת הטענות האלה נכונה, אז הטענה השנייה היא משהו בין קשקוש לרשעות. רק מה, העיתונות לא ממש הצליחה לדווח לנו, האזרחים הפשוטים, מה באמת קורה שם. כמה דליקות בכלל אירעו? כמה מהן נחשבות על-ידי הרשויות המוסמכות כהצתות בודדו? מישו שם, בתוך קהל הרפורטרים החרוצים, הנמרצים, החדשתיים, הששיים-אלי-אש, מסוגל לענות לנו על השאלה העובדתית והאלמנטרית (אך הנועזת) הזו? בשביל זה יש עיתונות, לא?

•••

יש לי תחושה מוזרה ומאוד לא פופולרית בזמן האחרון. נדמה לי שהעיתונות כולה קצת, איך לומר, לא ממש אהבת את משפחת נתניהו. נדמה לי אפילו, ופה אני ממש מסתכן, שהעיתונות מהפשת כל הזמנות כדי לפגוע אישית במשפחה הזו, להציג אותה באור נלעג, ולחדור לפרטיותה ללא כל הצדקה עיתונאית עניינית. ונדמה לי, עד כדי כך הפנטזיות שלי מרחיקות לכת, שנשות ראשי ממשלה, נשיאים, ושרים בכירים בעבר זכו ליחס הוגן ו/או סלחני יותר מהתקשורת, למרות שגם אצלן במטבח היו לא פחות ג'וקים מאשר מתחת לכיור של שרה.

כן, כן, אני בהחלט חושב שזכות הציבור לדעת אם ראש הממשלה שלו הוא בעל מסור ואב למופת, ובוודאי שאורח חיים ראוותני על חשבון משלם המסים (יותר מקודמיו, אגב? מישו יודע ומסוגל לענות?) הוא עניינו של משלם המסים.

ובכל זאת, העובדה, למשל, ששרה נתני-הו נסעה עם בעלה לוויי-פלאנטישן למרות בקשה מפורשת של האמריקאים לא כל-כך מקוממת אותי כמו ההצגה שלה כאשה וולגרית שנדחפת ללא הזמנה. למה? אולי מדובר ב"זוגיות בונה ותומכת ברגעים קשים", אם להודקק לשפת מוד-עות השידוכין? איך אתם יודעים בכלל, ולמה זה צריך לעניין אותי?

•••

אך לא מזמן (לפני חמישה גליונות, למען הדיוק) תמהנו במדור זה על ההתלהבות התקשורתית המוגזמת סביב קבוצת הכדורסל של מכבי תל-אביב, והראינו עד כמה היא באה על חשבון דיווח עיתונאי אמיתי ובלתי משוחד. עכשיו, מכבי תל-אביב פתחה את העונה בצליעה איומה, ואותם עיתונאים, פרשנים ושרד-נים שהטעו, סילפו, שתקו ואיבדו את חוש הביקורת עושים זאת שוב, רק בכיוון הפוך. הם מכים בגופה בעודה חמה.

זה פשוט מאוד: במקום "למי מדביק השופט הרומני את העבירה" הנרגן, בא "שפר עושה שוב עבירה טיפשית" הנרגן לא פחות, במקום "בורקו עושה את זה" המתלהב, בא "למה הוא עושה את זה?" המתב-כיון, "הוא לא פוגע, הוא לא פוגע" המקונן, ו"מה קורה לבחורים בצהוב?" העגמומי עד דמעות.

וזה בא מאותו מקום: כתב הכדורסל של "מעריב" פרסם, יום לפני המשחק הראשון בליגה האירופית, תסריט "רציני" שעל-פיו מגיעה מכבי השנה לגמר הגביע האירופי. אותו כתב, כמה ימים אחר-כך, שחט את מכבי על ההכנה המקצועית הלקויה והבחירה הגרועה של הזרים. אז רגע, רגע, זה לא אתה שיצאת טמבל, בעצם?

כנראה שלא. מפני שלכתבי ספורט הכל מותר. גם להתלהב בחוסר מקצועיות ובלי שום פרופורציה לפני המשחק, וגם להשפיל ולשמוח לאיד בחוסר מקצועיות ובלי שום פרופורציה אחרי המשחק. זה רק ספורט, לא?

עמוס נוי הוא איש מחשבים

איור: עמוס אלונון

צוות

צוות

ביטאון אגודת גימלאי
שירות הקבע בצה"ל

גליון מס' 40 ■ תשרי-חשוון תשנ"ט ■ ספט' - אוק' 1998
50 לישראל ■ מופץ חנם לחברי אגודת "צוות"

הז שמה

בצורה

25 שנים למלחמת
יום הכיפורים:
עדותו האישית של
חיים ישראלי

פרסום ראשון:

סקר "דחף" על
"צוות".

20,000 נשים בהריון אולי

לא שמעו על

אינסטינקט הקינון

אבל קונות לפיו ממוצץ ועד דירה

האינסטינקט המניע ציפורים לפני הטלה לבנות קן חדש או לשפץ קן קיים הוא אותו אינסטינקט המניע בני אדם לבצע הכנות לקראת בואו לעולם של תינוק חדש.

וזו בדיוק הסיבה מדוע פרסום במגאזין "הריון וטף" הוא פרסום יחודי שפוטנציאל המכירה דרכו עצום.

"הריון וטף" הוא המגאזין היחיד בישראל הממקד את עיקר תפוצתו לנשים בהריון וכאשר מדי חודש המגאזין מגיע לכ-12,000 נשים, בתוכן כ-10,000 נשים בהריון, זה אומר פוטנציאל מכירה עצום תוך הפקת מלוא פוטנציאל המכירה מאינסטינקט הקינון של האשה בהריון ושל משפחתה הקרובה. ואם חשבת שאינסטינקט הקינון מתחיל במוצץ ונגמר בעגלת התינוק טעית, האינסטינקט הזה חובק עולם וכולל שיפוצים וצבע, וילונות ותאורה, מוצרי חשמל ואלקטרוניקה ואפילו קניית דירה חדשה. כן כן, חשוב לרגע ותגיע למסקנה כי לעתים די מזומנות ההחלטה לקנות דירה חדשה היא פועל יוצא מהתרחבות המשפחה.

זה טבעי כמו ... "אינסטינקט הקינון". פרטים נוספים על "הריון וטף" וכן מגאזין לדוגמה ניתן לקבל ב"רשת בן-ארי" המפיקה את המגאזין בטל' 03-9660624.

מידע ללא גבולות

הגיעה השעה לרפורמה בחקיקה הנוגעת לצנזורה על העיתונות בישראל. החוקים הקיימים אינם פועלים, הם מגבילים את חופש העיתונות ואת זכות הציבור לדעת. התקנות וההנחיות של הגופים השונים – הצנזור הצבאי, בטחון שדה, ועדת העורכים וועדת השרים לפרסומים – מקשות על עיתונאים לדעת מתי הם מפירים את החוק. אני עובד בשירות סוכנות טלוויזיה בינלאומית, ולעתים קרובות מתעמת עם הצנזורים על פרסום תמונות. קודם שעיתונאי חוץ מקבל לים את כתב ההסמכה שלהם, הם נאלצים לחתום על התחייבות להישמע להוראות הצנזורה. אלא שהתחייבות זו מכילה סעיף חובק-כל בנוסח "הצנזור הצבאי מעוניין אך ורק במידע העוסק בבטחון המדינה...".

מן הניסיון למדתי שלא לפנות אל הצנזור בכל מקרה של ספק, כי הוא יאסור על פרסום התמונה או ישתהה בהחלטתו עד שהחדשות יתפכו להיסטוריה. לעתים מזומנות אנהנו מסתמכים על הטלוויזיה הישראלית או על קול-ישראל, ואם הם מפירים את השתיקה בנוגע לסיפור מסוים, או משדרים תמונות מסוימות, אשר למיטב ידיעתי הם בעייתיים, אנהנו הולכים בעקבותיהם בתוך דקות.

אכיפת החוקים עלינו, העיתונות הזרה, שונה מאשר על העיתונות המקומית, כאילו אנהנו מדווחים מאיזה אי בורד, שלוויינים או היוג ישיר לחוץ-לארץ טרם הגיעו אליו. צוות טלו-

ויזיה ממשרדי, שהוזמן על-ידי דובר צה"ל לסקר את בואה של ספינת הטילים החדשה ביותר של חיל הים, סולק משערי הנמל בנימוק שהאירוע סגור לעיתונות ה"זרה" (במקרה זה, הצלם הזר היה קצין במילואים). הסנקציה גרמה לנו אי נוחות, אך לא מנעה מאיתנו לשדר את התמונות: פשוט ביקשנו ממערכת "מבט" עותק של הכתבה שהיא צילמה.

אינני מקנא בתפקידו של הצנזור, בשעה שהטכנולוגיות החדשות מאפשרות להורים את המידע במהירות רבה יותר, בחופשיות רבה יותר, ובמחיר זעום לעומת המברק שהיה כתב שולח לפני עשרים שנה בלבד.

היום יותר מתמיד, המידע אינו מכיר בגבולות לאומיים, או בחוקיה של מדינה זו או אחרת. עד היום אני משועשע כל אימת שאני בוחר את פירוט חשבון הטלפון של "בזק" שאנהנו מקבלים בסוף כל חודש, ורואה את פירוט השיחות לדמשק, לריאד, או למספר טלפון לווייני, אשר אני יודע היטב כי הוא שוכן במשרד ההסברה בבגדאד.

ואילו מכשיר הצנזורה תקוע בעבר ומתנגד לכל שינוי. התוצאה היא קהל הצופים בעולם כולו, הרואה את סרטי הווידאו שמפיץ החיוב-אללה, ובו נראה לוחם בתוך עמדה של צד"ל בדרום לבנון, בעוד שציי-לומים של הפצועים הישראלים מאותה תקרית ממש, המגיעים לבית-

החולים רמב"ם, היו נפסלים בידי הצנזורה אילו הוגשו לאישורה. הנטייה היום היא לפתיחות רבה יותר. בעקבות "פרשת משעל" אנו מכירים את שמותיהם ופניהם של ראשי המוסד והשב"כ. מאוחר יותר הודו הארגונים הללו, בחירוק שיניים, במעצרו של יהודה גיל, אך המלאכה עוד רבה.

מעטים בלבד יפקפקו בדאגות הבטחוניות הלגיטימיות של ישראל, ובזכותה להפעיל שליטה רבה ככל האפשר על המידע המגיע לתקשורת. אך שני גורמים מקשים על הפעלת השליטה הזאת. ראשית, כולם מתים לגלות את הסודות. פוליטיקאים, דוברים, שתדלנים וקציני צבא שהיו צריכים לדעת, מדליפים פירוטי מידע עסיסיים כדי להרשים את בני-שיחם, או כחלק מהתוכניות הפוליטיות, או מקידום הקריירה שלהם עצמם. אולי מוטב לצנזורים, שבמקום להגביל את חופש העיתונות, יפעלו ביתר שאת לעצור את הדליפות. שנית, היי-שום האקראי של חוקי הצנזורה שם ללעג את גופי הממשל השונים, שהיו רוצים שנאמין להם שהם יודעים טוב יותר.

מייק אלדר, מחבר הספר על היעלמותה של הצוללת "דקר", מאמין כי נפל קורבן למאבקים פנימיים בין הצנזורה, בטחון שדה וועדת השרים לפרסומים. שלושת הגופים האלה, לדברי אלדר, העבירו את ספרו מיד ליד, עד שמישהו מצא לבסוף סיבה לאסור על פרסומו, החרים מאות עותקים, פשט על ביתו והחרים גם מחשב. ואולם מר אלדר סיפר לי, שהספר הזה עומד לרשות הקוראים בספריית השאלה עירונית בנתניה.

כך גם במשפט ואנונו. הצנזור אסר על סוכנות "רויטר" בירושלים לצטט כתבי-עת וספרים המוצעים למכירה לכל דורש בישראל, או לצטט הערה שהשמיע ראש הממשלה לשעבר, שמעון פרס. הנוהג הקיים אצל עיתונאים ישראלים להזיין את עמיתיהם הזרים במידע, ואחר-כך לצטט מאמרים המתפרסמים בחוץ-לארץ ולעקוף בכך את הצנזורה, הוא ראייה נוספת לכך, שאבד הכלח על החוקים הקיימים.

בשבועות האחרונים ראיתי בעיתוני הבוקר ציטוטים של ה"פוריין ריפורט" הבריטי, על מקרי מוות במתקן ללוחמה ביולוגית בנס-ציונה (מאז כבר פרסם ראש הממשלה הכחשה לידיעות אלו), ולדלי-קות המסתוריות שפרצו במפעל, אשר מייצר, לכאורה, מנועים לטיילים בליסטיים. אלא שהפנטז הזה לא תמיד מצליח. בשנה שעברה נמנע מהעיתונות הישראלית לדווח על נסיון הנפל להתנקש בחייו של איש החמאס בירדן, ח'אלד משעל, אף על פי שהמידע עמד לרשות התקשורת הזרה.

חבר-הכנסת רפי אלול הגיש הצעת חוק, לבטל את תקנות ההגנה הדרקוניות לשעת חירום משנת 1945, המתירות סגירה חפוזה של כתבי-עת והטלת הגבלות על הפצתם. לדברי אלול, הדמוקרטיה הישראלית חזקה דיה לקיים את חופש העיתונות בלי חוקים ותקנות, אשר אינם עולים בקנה אחד עם אמות-מידה בינלאומיות.

כעיתונאי אני מאמין, שעל ישראל לעשות רפורמה מוסדית, אשר תבטיח את חופש העיתונות ואת הגישה למידע. כצעד ראשון יש מקום להתמודד עם משטר הצנזורה, שפג זמנו זה כבר. ■

כריס סלייני הוא מנהל רשת WTN בישראל

עלייתו ונפילתו של "על המשמר"

בראשית שנות השישים, באחת משיבותיה של מזכירות הקיבוץ הארצי אשר התכנסה דרך קבע בבית התנועה אשר בקיבוץ מרחביה – קיבוצו של מאיר יערי – דנו שוב על מצבו של "על המשמר". בדיון הושמעו הערות תרעומת וביקורת נגד החברים הסוררים בקיבוץ, הפונים יותר ויותר אל עיתוני הערב (בעיקר אל "מעריב", עיתון הערב המוביל באותם ימים). עד שאחד מחברי המזכירות, מוני אלון מהזורע, מרכז מחלקת החינוך, איש מידות ישר ושקול, קרא – כמו באגדה על הילד ועל המלך העירום – קריאת ביניים: "ואנחנו? אנחנו לא שולחים את הנהגים שלנו לעפולה להביא לנו 'מעריב'?" סיפור קטן המשקף גם את יחס חברי ההנהגה אל החברים מן השורה, שלא היה פטור מפטרונות ומה שחשוב לענייננו כאן: מדגים את ההתעלמות מן הסיבות האמיתיות שגרמו ל"יציאה לתרבות רעה" של החברים ואת האשליה שאפשר לתקנה על-ידי הטפות וניופות. בין הסיבות: שינוי בטעם התקשורת של החברים ואי שינוי בסגנון עריכת העיתון.

המעמד הזה התרחש כעשרים שנה אחרי הקמת "על המשמר" וכש-לושים שנה לפני סגירתו. מצד אחד, העיתון ועובדיו כבר צברו ניסיון בהוצאת עיתון יומי ונותר עוד זמן להתאים את צעדיו אל הקצב המואץ של ההתפתחות התקשורתית.

הקמת "על המשמר" ("משמר") בשנת 1943 היתה בשורה, וככל בשורה לוותה בתקוות רבות. הוא עלה על הגלים הקוצפים והגואים של השמאל בעולם ובארץ. עורכיו ועובדיו, על אף נסיונם המועט בעיתונות, עלו עליהם בשאפתנות וביטחון עצמי. מייסדיו בני ארבעים, כתביו הראשונים בני עשרים-שלושים, מפלגתם החדשה, "השומר הצעיר", השיגה במפתיע בבחירות להסתדרות עשרים אחוז מן הקולות. ביום הופעת

הגיליון הראשון קרא אברהם שלונסקי תיגר על העיתון המתחרה: "היום נפל דבר!". חברי הקיבוץ הארצי שפעו אמונה בעתידם, גאים בהצלחותיהם ומלאים חדות התקדמות לכיבוש יעדים ציבוריים. הוצאת עיתון יומי נראתה להם כלי חשוב ומועיל. האמצעים הדרושים באותם הימים להוצאת עיתון (בן ארבעה עד שמונה עמודים) היו צנועים ומאחורי "משמר" התייצבה תנועה קיבוצית, שסיפקה עובדים, קוראים, ולעת הצורך גם תמיכה כספית. הוצאת עיתון לא היתה הימור פסול אלא הרפתקה מותרת ואפילו מחויבת המציאות. כעבור חמש שנים, כאשר הוקמה מפ"ם על-ידי איחוד מפלגת "השומר הצעיר" עם "אחדות העבודה", שהקיבוץ המאוחד היה מסוגף אליה פוליטית, גם הפוטנציאל הטבעי של הקוראים והמנויים גדל (או שונה גם השם ל"על המשמר").

אולם כדי שהעיתון יחזיק מעמד – כלומר שיצמח לפי הצרכים התקשורתיים – היה חייב לעמוד בתחרות עם עיתונים גדולים ועשירים ממנו וכל זאת בהתפתחות התקשורתית הסוערת של שנות החמישים והשישים. נדרשו אמצעים כספיים רבים, שהקוראים והתנועה לא יכלו להעמיד לרשותו. למעשה, גם לא חשו כל-כך בצורך, כי ציבור הקוראים נראה מובטח. עד שנתברר שלא הטפה לשמור נאמנות לעיתון ולא האשמות על כוחה המשחית של העיתונות "הצהובה" הן הסכר

האיתן שיעצור את הכרסום בתפוצת "על המשמר". מפ"ם עוד נתפלה-גה למרכיביה ו"אחדות העבודה" יסדה עיתון משלה, הוא "למרחב", ואם הצרות: ב"על המשמר" השתחררו לאט מדי מהפעלת הצנזורה הפנימית של הבעלים המפלגתיים והתנועתיים, בזמן שמבחינה מקצועית העיתונות המסחרית השתפרה והלכה, בהספקת מידע, בריבוי תחקירים, בגיוון הפרשנות, בהגברת חופש הביטוי ובהפעלת חידושים רבים. כל זה הגדיל את תפוצתם ואת הכנסותיהם. כל זה היה לפני הופעת הטלוויזיה, שהעמידה בפני העיתונות הכתובה אתגרים חדשים. זמן רב לא עמדו ב"על המשמר" על משמר השינויים ולא הסיקו מסקנות מתבקשות. זמן רב מדי העדיפו נסיונות לשנות את הקוראים במקום לשפר את העיתון. מה גם שמצבם של הקיבוצים איפשר להם תמיכה ישירה בעיתון בצורות שונות. כאשר סוף-סוף החלו השינויים בעיתון – פרסונליים, טכניים, עריכתיים – כבר היה מאוחר מדי. אי אפשר היה לסגור את הפער שנוצר בין העיתונות האידיאולוגית-המפלגתית לבין העיתונות המסחרית. אגב היו מעטים שהתרעו בזמן, כמו רן אדליסט, עמיר שפירא. הם נחשדו בחוסר בגרות במקרה הטוב, בעויות במקרה הרע ונהדפו בבוטות. אבל בינתיים הביולוגיה עשתה את שלה. ביוזמת הצעירים אשר התרכזו סביב בצלאל לב החל מאבק דורות בעיתון וכתוצאה ממנו הוקם, בעריכתם, מוסף שבועי מצורף ל"על המשמר", בשם "חותם", שיצא לו מוניטין ומשום מה אף פעם לא נדבק בסטיגמה "המפלגתית" של "על המשמר". גם העיתון היומי בעריכת סבר פלוצקר החליף צורה, עבר למתכונת טבלואיד, נכנסו כתבים צעירים רבים, אבל כל זה לא הוניק את העיתון להמראה מתודשת. לא היה בכוחו להוסיף עמודים, המפרסמים לא פרסמו בו ובמשך הזמן עזבו עיתונאים רבים וטובים – תוך שמירת חסד נעורים לשנים שעברו בעיתון ("בית-ספר נפלא", "ביסס טירונים מעולה", "כמו נושאת מטוסים", "חממה בלתי רגילה", "כמו אהבה ראשונה", הם בין האפיונים שבהם זיכו את "על המשמר" לפני סגירתו. העורכים והעיתונאים אמנון אברמוביץ, יצחק אורפז, עמוס אילון, מוטי גילת, שולמית הראבן, שבתאי טבת, שלי יחימוביץ, שלמה ניצן, אלכס פישמן, סבר פלוצקר, סמדר פרי, רומן פריסטר, הני קים, רוביק רוזנטל, תום שגב, חיים שיבי – הם מבין "בוגרי על המשמר". וזאת לא הרשימה המלאה. הם עזבו כי "על המשמר" לא יכול היה להבטיח משכורת גבוהה ומידת חשיפה שלהם זכו בעיתונים הגדולים.

בעיתון השתחררו לאט מדי מהפעלת הצנזורה הפנימית של הבעלים המפלגתיים והתנועתיים, בזמן שמבחינה מקצועית העיתונות המסחרית השתפרה והלכה

מערכת העיתון אמנם רשמה לפנייה בסיפוק, וגם ניפחה לצרכיה את הערכת ה"ברבניה" העיתונאית לגבי ההתקדמות בעיתון, לשפתו, לרמתו האנושית והמקצועית, אבל עם הערכה "לא קונים במכולת" וגם לא מקיימים עיתון. לעומת זאת היא מרדימה במידה מזיקה. לאמיתו של דבר העיתון לא היה טוב ולא היה בכוחו לטפל כראוי בכל התחומים שכל עיתון יומי מחויב בכיסויים. למזלו הביש, בשנותיו האחרונות גם לא זכה לעורך מחונן ברגישות הדרושה לניצוח על מערכת אנושית-מקצועית-עסקית בתקופה קשה כזאת. אם כי גם מלאך לא היה יכול להציל. אבל האווירה לפחות היתה פחות עכורה. ברקע החלה להשפיע הצרה הגדולה מכל: הקיבוצים של הקיבוץ הארצי והקיבוץ הארצי עצמו לא היו מסוגלים יותר לסבסד את העיתון, בגלל המשבר הכלכלי הגדול שפקד אותם ובגלל השכבות הצעירות, שלא התחברו אל העיתון מעולם.

בחשבון אחרון את העיתון "קברו" קוראיו. כי לו רק כמה אלפים מאלה שנטשו אותו לא פנו לו עורף, כלומר לא היו מעדיפים של פניו עיתון יומי אחר, קיומו, אמנם הדחוק, היה מובטח. ■

אריה פלגי היה איש "על המשמר": הקטע לקוח מחוך ספרו "בל" שיצא לאור זה עתה בספריית הפועלים

גבולות החסינות של ח"כים

תביעת דיבה שהגיש עו"ד דרור חוטר-ישי, ראש לשכת עורכי-הדין, נגד יוסי שריד, מעוררת עניין בהיות הנתבע חבר-כנסת. נושא התביעה הוא המאבק שהתנהל בראשית שנת 98 בחברה להגנת הטבע בין גופים שונים ששאפו להיבחר להנהלת התנועה. במהלך מאבק זה, התבטא ח"כ שריד בעיתון "ידיעות אחרונות" בהריפות נגד נסיונות של חוטר-ישי ודוד אפל, לטענתו, להשתלט על החברה להגנת הטבע מתוך אינטרסים זרים, במטרה "לחסל את הנוף הפתוח ואת השטחים הירוקים בארץ".

בתביעת דיבה שהגיש נגד שריד, טוען חוטר-ישי שלא היו לו כל אינטרסים זרים בעניין, הוא לא רכש או הפשיר "שטחים ירוקים", הוא כלל לא התמודד בבחירות לחברה להגנת הטבע ולא היו לו שותפים בהתמודדות זו.

לפני תחילת הדיון בתביעה ביקש ח"כ שריד מבית-המשפט לדחות אותה על הסף, בשל חסינותו, מכוח חוק חסינות חברי-הכנסת, הקובע בין היתר: "חבר-כנסת לא יישא באחריות... אורחית... בשל הבעת דעה בעל-פה... אם [היתה] למען מילוי תפקידו כח"כ".

בפני בית-המשפט עמדה אפוא השאלה מה היקף החסינות של ח"כים בתביעות על-פי חוק איסור לשון הרע.

לאחר שהשופט אברהם טל בדק את הדעות השונות בבית-המשפט העליון ביחס לגבולות חסינות חברי-הכנסת (לאו דווקא בתביעות דיבה), הוא קבע, כי דבריו של חבר-הכנסת שריד לכתב העיתון נאמרו כחלק מתעמולת הבחירות בחברה להגנת הטבע של הקבוצה שבה תמך שריד, ולא במסגרת פעילותו כחבר-כנסת, ולכן שריד אינו זכאי לחסינות.

בהחלטתו התיר בית-המשפט את המשך ההליכים בתביעה. החלטה זו עומדת בסתירה לפסק-הדין שניתן בשנת 93 בבית-משפט השלום בירושלים. באותו תיק נדונה תביעה שהגיש ארגון "בצלם" נגד ח"כ משה פלד, על שאמר ש"בצלם" הוא ארגון של שמאל קיצוני, אנטי-ציוני, הממומן על-ידי ארגונים ערביים ואש"ף. פלד לא הכחיש שאמר את הדברים, אולם טען לחסינות. באותו מקרה פסק השופט משה רביד, כי אינטרס הציבור הוא שחבר-הכנסת יבטא את עצמו ללא מורא או חשש, וזאת דווקא במקום שבו אדם שאיננו ח"כ היה עובר עבירה או מקים עילת תביעה כנגדו. זאת משום שתפקידו של חבר-הכנסת להביע את דעותיו ברבים. השופט רביד, לפיכך, פירש את חוק חסינות חברי-הכנסת בצורה גורפת, וקבע, כי אפילו הדברים שאמר פלד הם לשון הרע, אין הוא חב אחריות בגינם.

השופט אברהם טל לא התעלם מפסק-דינו השונה של השופט רביד, אולם קבע כי מדובר במקרה שונה, שכן, לפי פרשנותו, באותו מקרה היה תפקידו של ח"כ פלד להתריע ברבים אם לפי דעתו ארגון "בצלם" משרת את אויבי המדינה או פוגע בבטחונה, ואילו במקרה של ח"כ שריד, נאמרו כל דבריו במסגרת מערכת בחירות להנהלת החברה להגנת הטבע, שאינה גוף שלטוני, ודבריו לא נאמרו כדי למנוע פגיעה בבטחון המדינה. ■

איתן להמן הוא עורך-דין

איתן להמן

מועדון איננו בעליו לעניין דיבה

בפסק-דין שניתן לאחרונה בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב, נדונה השאלה בדבר מידת הפיצוי המגיע למועדון או לחברה שנפגעו בשל לשון הרע, ונקבע, כי יש אמות מידה שונות לפיצוי נפגע פרסום שהינו אדם פרטי, לעומת חברה בע"מ. באותו תיק התקבלה, לפני כשנה וחצי, תביעתו של המועדון, אך נדחתה תביעתו של בעל המועדון.

מדובר היה בכתבות שפרסם "מעריב" בשנת 90 שבהן נאמר שבמועדון התל-אביבי "ליקוויד" מתבצעים טקסים נאציים, כולל השמעת גאומים נאציים והצבת צלבי קרס. כן נאמר בכתבות שבמועדון דון קטינים שותים אלכוהול.

את תביעת הדיבה הגישו חברת "ש.ש.ל מוסיקה בע"מ", מפעילת המועדון, ודניאל לביא, בעל המועדון ומנהלו.

השופט דרורה פלפל קבעה, בשלב הראשון, כי אכן הפרסום, שבשקר יסודו, כוון כלפי המועדון, ולא כלפי החברה שהפעילה אותו, אולם כיוון שהמועדון הוא נכס של החברה, הרי גרימת נזק למועדון כמוה כגרימת נזק לחברה עצמה.

לעומת זאת נדחתה התביעה בכל הקשור לבעל המועדון, בית-המשפט עיין בכתבות, ומצא ששמו של בעל המועדון לא נזכר בהן. אמנם, נקבע, לו היה מוכח שבעל המועדון מזוהה על-ידי הציבור עם המועדון, יכול היה להגיש תביעת דיבה פרטית, אולם הוכחה כזו לא הוצגה בבית-המשפט.

בית-המשפט לא נכנס לשאלה, איזה סוג ואיזו מידה של הוכחה דרושה כדי לקבוע "זוהות" בין אדם לבין העסק שלו, אך נראה כי הוא ממשיך בקביעה קודמת של בתי-המשפט, שאם "האדם הסביר" היה מייחס את הכתבה על המועדון לדניאל לביא (בעל המועדון), היה יכול לביא לקבל אף הוא פיצוי "מעריב".

בחלקו השני של פסק-הדין, שנסב על סכום הפיצוי שיש לפסק לחברה, התייחס בית-המשפט, לראשונה, להבדל בין פיצוי בגין לשון הרע לחברה, לעומת פיצוי לאדם. בעוד שאדם פרטי יכול לזכות בתביעת לשון הרע גם אם לא הוכיח שנגרם לו נזק, הרי חברה תקבל פיצויים רק אם תוכיח שעסקיה או רכושה נפגעו כתוצאה מהפרסום הפוגע. בנוסף, קבעה השופטת פלפל, פיצויים לחברה צריכים להיות בדרך-כלל פחותים בתביעות דיבה, כיוון שבעוד שפרסום על אדם פוגע בנפשו ובמצב רוחו, חברה היא "חסרת נפש", ובלשון השופטת: "חותם החברה לא יכול להיעצב אל לבו".

במקרה זה גם נקבע, כי הפרסומים על הטקסים הנאציים במועדון "ליקוויד" גרמו, לכל היותר, לירידה מסוימת בהכנסות, אך היוו רק גורם אחד מני רבים.

עם זאת, כיוון ש"מעריב" פרסם את הכתבה יותר מפעם אחת, ומדור בר פרסום רגיש מאוד במדינת ישראל, שבה חיים עדיין ניצולי שואה ובניהם, ובעיקר כיוון ש"מעריב" לא התנצל על הפרסום ולו פעם אחת במשך תקופה של שבע שנים, נקבע כי העיתון יפצה את החברה שהפעילה את המועדון בסכום של 180 אלף ש"ח.

ח'אלד משעל, אמנון נדב ו"העין השביעית": פסיקת מועצת העיתונות

המינורי של הרדיו על הפרשה - מה גם שנדב לא מתכחש לכך שהוא הורה לרדיו "להנמיך פרופיל", אם כי ציין שלא הוא שיוזם את ההוראה - לבין שאיפתו של מנהל הרדיו לקידום, בהנחה כי קידום כזה עומד על הפרק, וזאת גם אם מנהל הרדיו מצהיר כי נימוקיו היו שונים לחלוטין. יחד עם זאת היקש זה, הלגיטימי לכשעצמו, אינו מיתר בקשת תגובה באשר לעובדות. בנסיבות אלה, אליבא דאב בית-הדין, היה על נחום ברנע לפנות אל אמנון נדב ולבקש את תגובתו באשר ל"הנמכת הפרופיל" ברדיו בעניין "פרשת משעל", וכאשר נמנע מעשות כן לא נהג בהתאם לתקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות.

בית-הדין קובע, על דעת כל חבריו, כי על "העין השביעית" לפרסם החלטת זאת, ומורה למוכ"ל מועצת העיתונות להפיץ אותה בין העיתונאים וכלי התקשורת, כל זאת לאחר שיחלוף המועד להגשת ערעור על החלטתה, אם ערעור כזה לא יוגש.

חתומים: עו"ד יורם סמואל - אב"ד, גדעון סאמט - חבר, ישראל זמיר - חבר.

האיבה ל"מעריב" החלה לפני נמרוד

"סנהדרין שפתחו כולם בניני נפשות תחילה ואמרו כולם 'חייב' - הרי זה פטור, עד שיהיו שם מקצת מזכים שיהפכו בוכותו וירבו המחייבים..." (רמב"ם, "היד החזקה", הלכות סנהדרין, פרק ט)

פעם, אולי לפני שלושים שנה ואולי קצת פחות, ואני עיתונאי צעיר ב"מעריב". באיזו מסיבה רבת משתתפים, שטיבה ואופיה כבר נשתכחו ממני, הציגו אותי בפני גברת הדו"רה, מהאמהות המייסדות של "ידיעות אחרונות". היא פנתה לעברי בעניין רב, התבוננה בזקני השחור (שבינתיים הספיק להלבין) ושמעה את שמי תוך לחיצת ידיים נמרצת. אולם, כאשר שמעה גם שאני עובד ב"מעריב", סבה על עקביה והראתה לי את גבה. באותה רגע נהייתי לאפס, ל-no man, לאוויר צח שאפשר להשקיף דרכו למרחקים. תדהמתי עברה רק אחרי ששמעתי את תולדות הסכסוך ה"היסטורי", נוסח משפחות רומיאו ויוליה, שניטש אז כבר שנים בין "ידיעות אחרונות" ובין פורשיו, הרי הם בקוצת קרליבך, שהעזו לצאת ולייסד עיתון

של מועצת העיתונות, לא יפרסם עיתון ועיי תונאי ללא הסכמתו של אדם דבר הנוגע לפרטיותו או לשמו הטוב והעלול לפגוע בו, אלא אם קיים עניין ציבורי בפרסום ובמידה הראויה. פרסום דבר כאמור מצריך ברגיל בירור מוקדם עם הנוגע בדבר ופרסום הוגן של תגובתו. עד כאן לשון הסעיף. אין ספק שמדובר בפרסום הנוגע לשמו הטוב של המתלונן, והעלול לפגוע בו, ואין כל ספק כי קיים עניין ציבורי בפרסום. אף איננו סבורים כי הכותב חרג מהמידה הראויה. יחד עם זאת לא ערך ברנע בירור מוקדם עם המתלונן, ולכן גם לא יכול היה לפרסם תגובה כנדרש.

בדיעבד לא נראה לנו, שקבלת תגובה היתה מביאה לשינוי מהותי ברשימה, שכן המתלונן איננו מכחיש כי הוא נתן, אמנם על-פי הנחיית מנהל רשות-השידור, את ההוראות האמורות למחלקת החדשות ברדיו.

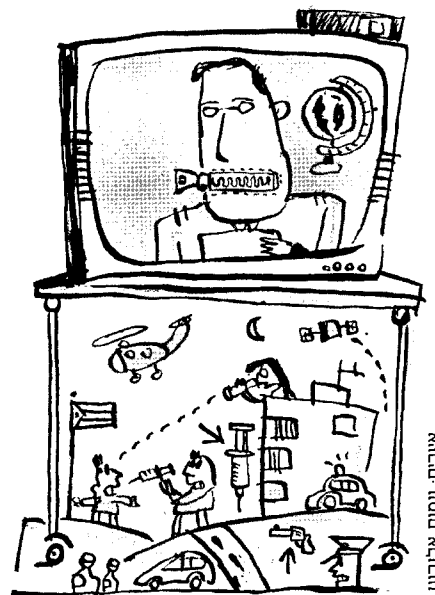
נחום ברנע טוען, כי הטלוויזיה פרסמה באותה עת מידע רחב במידה ניכרת מזה שפרסם הרדיו, ומשום שגם הטלוויזיה כפופה למנכ"ל רשות-השידור, הפרשנות המפליגה יותר שנתן מנהל הרדיו להנחיות מנכ"ל הרשות, וההוראות שהעביר למחלקת החדשות ברדיו, יש בהן כדי לבסס את הנאמר ברשימה.

המתלונן אמנון נדב טוען, כי איננו מכחיש שהנמכת הפרופיל ברדיו היתה רבה מאשר בטלוויזיה, אך הוא נהג כך מתוך הרגשת אחריות כלפי העצורים בירדן, ומתוך רצון לסייע בהחזרתם. לדבריו, העובדה שפעל על-פי הוראות מנהל הרשות מפריכה את הטענה כי הונחה על-ידי לשכת ראש הממשלה.

דעת רוב חברי בית-הדין, גדעון סאמט וישראל זמיר, היא כי במקרה זה היה רצוי אך לא הכרחי שנחום ברנע יבקש תגובה מאמנון נדב. פנייה אליו היתה מבהירה את מקור ההג"חיה לצמצום הדיווח ברדיו ובטלוויזיה; בכך היה ברנע משפר את הדיווח העובדתי ברשימתו. עם זאת, לא היה בה צורך לעניין הטענות העיקריות של הכותב. בין אם הטיעון היה נכון ובין אם לאו, לדעתם יש לקבל את נימוקו של ברנע, שגם תגובת מנהל הרדיו לא היה בה כדי לשנות את הטיעון הפרשני שלו, הלגיטימי בסוג זה של כתיבה.

דעת אב בית-הדין, עו"ד יורם סמואל, היא כי מותר היה לעיתונאי לקשר בין הדיווח

בגליון אוקטובר 97 של "העין השביעית" התפרסמה רשימה מאת נחום ברנע תחת הכותרת "הכישלון בעמאן, אוף-דה-קורדר". המאמר נסב על התייחסות התקשורת ל"פרשת משעל" - הניסיון לחסל מנהיג חמאס בשם זה על אדמת ירדן. הפרשה נחשפה ערב ראש השנה, ימים שבהם לא התפרסמו עיתונים, ועל כן לתקשורת האלקטרונית היה מנופול על פרסום הסיפור בימי החג. המאמר טען שמשרד ראש הממשלה ניצל מצב זה כדי להקטין את היקף פרסום הפרשה באמצעות פניות לרשות-השידור. התלונה נסבה על קטע באותו מאמר, שבו

אורנית: עמוס אלונגון

צוין כי קל היה לשכנע את מנהל קול-ישראל ואת ראש חטיבת החדשות ברדיו לשמור על פרופיל נמוך בפרסום הפרשה, שכן הם מצפים לקידום, והחלטתה על קידום תתקבל בלשכת ראש הממשלה. המתלונן, מנהל הרדיו אמנון נדב, התלונן על כך שכותב המאמר, נחום ברנע, לא פנה אליו לבקשת תגובה קודם לפרסום הכתבה, שכן אילו היה פונה היה מתברר לו שמיתון הטיפול ב"פרשת משעל" בקול-ישראל נעשה על-פי בקשה והנחיה של מנכ"ל רשות-השידור דאו, מרדכי קירשנבאום. לפיכך, טוען המתלונן, לא היה כל יסוד לניסיון של נחום ברנע לקשר בין הציפייה שלו ושל מנהל החדשות ברדיו לקידום, לבין טיפול הרדיו ב"פרשת משעל". בהתאם לסעיף 8 לתקנון האתיקה המקצועית

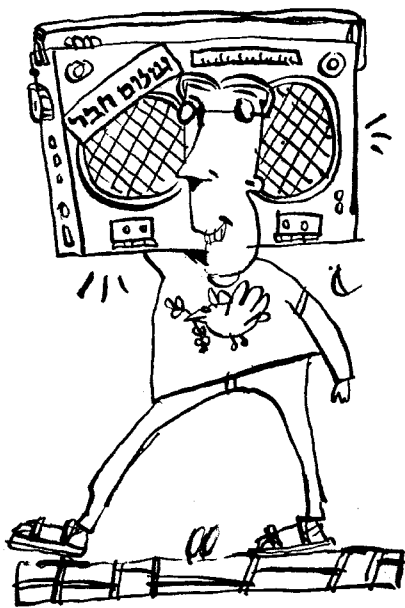
"...האלוקים יבקש את [ה]נדרף" (קהלת ג, טו) ולפי האינטרפרטציה של המדרש "אפילו צדיק רודף רשע" (ויקרא רבה כו, ח). הדגש הוא, כנראה, על ה"אפילו".

נפתלי קראוס

הכותב הוא עיתונאי, ומלאי של "מעריב"

נמלא את הגטו

נחום ברנע שואל "במה ימלא דדי צוקר את הגטו הרדייופוני שהוא מבקש לעצמו", אבל דומה שלא זה אשר מטריד אותו, אלא הסגמנטציה של החברה הישראלית. עדה ועדה וכלי התקשורת שלה, המדברים אל קהלם. ברנע צודק, אבל אין בכוחנו לשנות את המצב הזה. קיבוץ אנשים הסבור שיש לו השקפת עולם, שפה משלו, ואפילו רק אינטרס פוליטי מובחן, יכול לבחור באחת מהשתיים: להשלים עם העובדה שקולו מוחנק או לרכוש מגאפון ולהתחרות בקולות האחרים.

בכינוי המלגלג "גטו" מרמז ברנע לכך שמתקיים אצלנו מטרופולין תרבותי-פוליטי ובשוליו שכונות. אם ירדתי לטוף דעתו, הוא כועס על שהשמאל, שליטו של המרכז, מנדה עצמו מהאיצטדיון המרכזי אל הפריפריה. אני חושב שעמדתו משקפת מצב שהיה המרכז התפורר וזירת השיח הציבורי, אמצעי התקשורת הגדולים, משרתת את האינטרסים של הימין.

עניין זה דורש הרחבה, אבל לא ארחיב ואסתפק ברמז: הריק משרת את הימין ובעיני תונות שורר ריק אידיאולוגי שנתפס על-ידי הבלותות. לברנע, כמדומה, אין בעיה עם זה, מפני שבין כה וכה הוא סבור שלשמאל אין

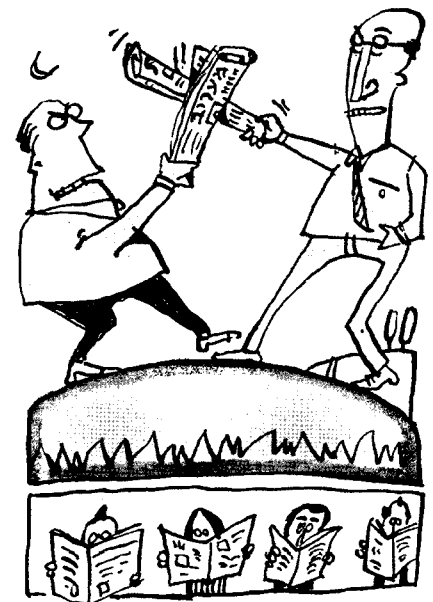
לאזן את התמונה, אלא בקרב נקיי הדעת והמצפון, שעדיין לא תמו מן הארץ. הרושם הוא - ואין זה רושם "אובייקטיבי" נוסח עיתונות מסוימת - כי היו מי שששו על אי מציאת מזכים כמוצאי שלל רב. לגופו של עניין שלוש הערות, אחת מהן - אישית.

1. אין אני יודע מה חומרת העבירה שנמרודי - וגם אחרים! - נמצאו בה אשמים ומה משקלה, לעומת עבירות אחרות, כגון סחטנות, הוצאת שם רע, לשון הרע, הלכת פנים, דיבה רעה וכו', שמאפיינים בשנים האחרונות פה ושם את חיינו בארץ, מבלי שהמשטרה תחקור ומבלי שהנוגעים בדבר יובאו לדין. "דמעת העשוקים" - אלה שהעיתונות שופכת את דמם יום-יום ואחר-כך מסרבת לתקן ולהתנצל, בהסתמך על כוחה הרב ועל סוללת עורכי-דין שעל כך פרנסתם - דמעה זו זועקת לשמים ואין שומע ואין מנחם. שום צדקנות, לגבי עבירה שברובה טכנית וכבר הפכה למכת מדינה, אינה יכולה לחפות על העוול שהעיתונות של שלחי המאה העשרים עושה לקורבנות חפים מפשע וחסרי הגנה וישע. ומכאן לנקודה השנייה:

2. הטענה כי "מוסדות העיתונאים", ו/או "מועצת העיתונות" חייבים למצות את הדין, לנקוט עמדה נחרצת וכו' - אינה יכולה שלא להעלות גיחוך. מוסדות שהעלו ומעלים חלודה זמן רב, שאין להם שום תוקף מוסרי ואשר כבר מזמן אינם משמשים כ"כלבי שמירה" - של העיתונות ומפניה - לפתע פתאום מוצאים מן הנפטלים ונקראים לדגל - נגד נמרודי, האיש שאוהבים לשנוא אותו. למה? אולי כיוון שהוא "לא שייך", הוא לא מהאוליגרכיות המוכרות שלנו, לא של אילי העיתונות ולא של הפוליטרוקים המפלגתיים. ואולי כיוון שהוא לא נתן למתחרה, שהווה מטרה, להיעלם, ל"מעריב" להיסגר? האם זה עדיין המשך האיבה הנצחית, הפושטת צורה ולובשת צורה חדשה? הלנצח תאכל חרב? בניגוד למקובל לחשוב בעיתונות הישראלית - המסוגלת לכתוב למחרת יום כיפור על "קול נדרי" - זה לא פסוק שמשח דיין הגה. הוא רק ציטט את אשר אמר אבנר בן נר ליוזאב, בשיח גנרלים מלב אל לב (שמואל ב, ב, כו). ואולי באמת יושם פעם קץ לאיבה הנצחית בין שתי ה"משפחות"? אולי חלה כבר התיישנות על "פשעי" קרליבך ותבורת? אולי תחל עתה שנה וברכותיה, לרגל השנה החדשה, ותהיה תחרות הוגנת שבה ינצח הטוב יותר, הסולידי יותר, האנושי יותר?

3. כותב שורות אלה לא מכיר את עופר נמרודי אישית ואין לו מה להרוויח או להפסיד בוויכוח הזה. אך כמי שהשתייך כל ימי חייו - כיהודי בחו"ל וכיהודי חרדי בארץ - אל המיעוטים, שפה ושם מרגישים את עצמם, בצדק או שלא בצדק, כנרדפים, אימצתי לעצמי את הכלל של חז"ל בדבר הכותב

מתחרה - וגם להצליח. זו היתה איבת עולם, שהקיפה כל מי שבא בקרב ה"פושעים", שלמעשהם לא היתה כפרה, לא בזה ולא בבא. אני שלא פרשתי, לא פשעתי ולא מרדתי בסמכותו המיסטית של ר' יהודה מווס ע"ה, ראיתי את עצמי כמקיים פסוק מ"איכה": "אבותינו חטאו ואינם - ואנחנו עוונותיהם סבלנו" - בהבדל אחד: פורשי "ידיעות" לא היו אבותי. אני רק עבדתי איתם, או אצלם, איך שתרצו.

כוונתי לומר בכך כי האיבה ל"מעריב" קדמה הרבה לנמרודי. היא רק העילה - אפילו לא הסיבה - להתפרצות צדקנית זו של משטמה, שעדות מובהקת שלה נראתה בגיליון ון המיוחד שהוציאה מערכת "העין השביעית" "לכבוד" עופר נמרודי ו"מעריב".

העובדות הרי ידועות ואין אני בא להוסיף עליהן או לפרשן. אני מנסה לחלוק על הנטייה העזה ל"אהוב לשנוא" את המו"ל של "מעריב", כפי שהיא באה לידי ביטוי בגיליון הנ"ל. העובדה שגיליון מיוחד כזה כל כולו - להוציא אולי מאמר אחד - עומד בסימן מובהק וברור של אומרי "חייב", היתה צריכה לצלצל כפעמון אזהרה ולהפעיל את שיקול הדעת הנכון של הסנהדרין בשעתו: כאשר אין מי שמוכה - אין שיקול דעת, אין אפשרות לדיון שקול ולהפעלת הכלל של "אחרי רבים להטות". במקרה כזה מן הדין היה לפטור, אם לא את נמרודי, הרי את ציבור העיתונאים, מן העיוות שבהופעת גיליון חד-צדדי כזה.

התירון הקלוש של העורך, שלפיו לא נמצא מי שילמד זכות; מי שישען לזכותו של נמרודי; שיאמר שלא הוא התחיל במסע ההאזנות; שמן הדין להתרחק מאיפה ואיפה בעניין רגיש כזה - הוא לא יותר מתירון קלוש. לא בין עובדי "מעריב", שהם כאילו "נוגעים בדבר", היה צריך לחפש את מי שחושב אחרת ומוכן

מסרים שבהם יוכל למלאו. לגבי דידו, כמו גם לגבי דידם של דוברי הימין, ההדוניזם (מס" בות הטראנס של דדי צוקר) הוא המסר של השמאל. השלמה עצובה או שמחה לאידי? אצל ברנע לא תמיד אפשר לדעת.

אבל בפוליטיקה הוא מבין גדול ולכן אבקשו לשוות לנגד עינינו מצב שכזה: בעוד חודשים אחדים יתקיימו בחירות, ואז יעניקו אמצעי התקשורת הממלכתיים יתרון להצגת עמדותיה של הממשלה, אמצעי התקשורת הפרטיים הגדולים יקפידו על מעין איזון, ואילו תחנות השידור הפירטיות ימשיכו בשידורי התעמולה וההסתה שלהן. ברנע מזלזל בכוח השפעתו וסבור כי "כבר היום טובע ערוץ-7 בין כל ערוצי הזמירות", אבל הוא טועה. התחנות הללו לוכדות כ-15% מציבור המאזינים. גם אני רוצה.

וזה אינה תמונת התקשורת למלוא רוחבה. לשמאל אין אף כלי ביטוי משלו, ולעומת זאת, כ-20% מהציבור - העולים מבריה"מ לשעבר והחרדים - הם קהל שבו, שנחשף רק לאמצעי התקשורת שבהם שולט הימין. ייתכן שברנע השתכנע מיבבותיו המתמידות של הימין, שכבר רבע מאה מקונן על כך ש"התקשורת שמאלנית", ולפיכך הוא סבור שמה שאינו ימין מוצהר, הריהו שמאל. עוד טעות.

נשארתי חייב תשובה לברנע על התכנים שבהם נמלא את "רדיו גל". ובכן, נשדר מוסיקה בגוון ים תיכוני, שהיא הסוגה המוסיקלית המקובלת ביותר על אוזני הישראלים. נגיש מיקרופון להוגים שהשקפותיהם משתרות מן המרכז שמאלה, בלי שנצטרך לאזנן. נשדר שיחות רבות בענייני יהדות, אך נטעים את שאיפת השלום והצדק שעליה התחנכו בני דורי (שהוא גם דורו של ברנע). נשמיע את קולו של היהודי האורתודוקסי המתון וגם את קולו של האתאיסט המושבע. נגולל את הגרסה האחרת, המאוזנת והספקנית, להיסטוריה של העימות הישראלי-פלסטיני. ניתן

ביטוי לפעולותיהם והשקפותיהם של ארגונים וקבוצות, אשר התקשורת הכללית מצניעה. נרבה בתוכניות שירות שתכליתן לסייע, בעצה ובהתערבות, לקבוצות המקופחות בחברה. איני יכול לפרט עוד, גם מחמת זהירות עסקית וגם מפני שיצאנו לדרך רק לפני שבועיים, בלי סגל של אנשי מקצוע, ובלי פרוטה לפרטה, אבל אני יכול להבטיח כי יש ויש במה "למלא את הגטו".

והערת אגב: האם "כותרת ראשית", בעריכתו של נחום ברנע, לא נערך "בסגנון עדות השמאל"?

ירון לוונדן

הכותב הוא מיוזמי הקמחה של תחנת "רדיו גל"

וכמי שחש קיפוח, כפי שהוא מצהיר על עצמו, צריך להיות בין הראשונים להגן על חופש הביטוי וחופש הדעה. במקום זאת, הוא מטיף מוסר למערכת "העין השביעית", מנסה להתערב בשיקולי העריכה שלה, ומנסה לקחת לעצמו תפקיד של צנזור במדינה חשוכה.

רמי עמיר

הכותב הוא כותב עורך בענייני תרבות ב"דיעות אחרונות"

מאבדים את היושר המקצועי

כצופה ותיקה של תוכנית הטלוויזיה "תיק-תקשורת" ציפיתי בסקרנות למנחה החדש, דוד גלבוץ. ראיתי את שתי התוכניות הראשונות, והתאכזבתי.

אחד התפקידים החשובים של תוכנית זו, כפי שאני סבורה כצרכנית תקשורת, הוא להצביע על תופעות פסולות בתחום. בתוכנית הראשונה היה עיסוק נרחב בהתגוששות הפרסומית של חברות כרטיסי האשראי עקב הנפקת הכרטיס החדש "ויזה אלפא". כצופה בתוכנית תקשורת, לא מצאתי עניין בנושא הפרסומי הטהור. לעומת זאת לא מצאתי התייחסות לבעיה האמיתית של אותו מסע פרסומי. הבעיה האמיתית שהיה צורך לזעוק עליה ולטפל בה היא הופעת גרעין רייכר, המגיח אלינו מכל אמצעי התקשורת ומפרסם את הכרטיס החדש.

מר רייכר העלה לשיאים חדשים את חומרת העבירה האתית של השתתפות עיתונאי במסע פרסום.

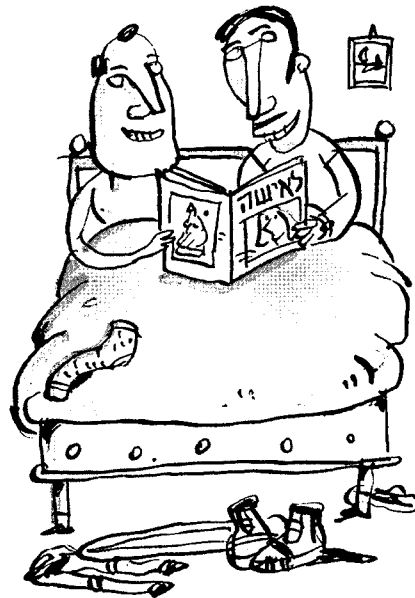
חמורה מכל היא העובדה שהוא זכה בחוזה השמן בשל היותו במשך שנים מעורב במדורי צרכנות כגון "כלבוטק" וכן מדור דומה ב"דיעות אחרונות", עד לא מזמן. גם היום הוא ממלא תפקיד עיתונאי מובהק בתוכנית אקטואליה יומית בגלי-צה"ל.

מר רייכר הצטרף לעיתונאים אחרים נוספים: מיכה פרידמן, מנחה "תיק תקשורת" לשעבר - מפרסם דירות; יעל דן - תרופות ומוצרי בריאות; רפי רשף - בגק; גבי גזית - מכונות; רפי גינת - רשת למכר מכשירי חשמל ביתיים...

עיתונאים העוסקים בפרסום מאבדים את היושר המקצועי שלהם, בגלל אפשרות של ניגודי אינטרסים, פוגעים קשות במקצוע כולו ובכך גם בעיתונאים אחרים.

גבי אידן, רחובות

הכותבת היא עובדת לשעבר במכון ויצמן

סתם ועשמיצן

מכתב ההשמצה של עמית קמה נגדי, בעקבת מאמרי "לו הייתי הומו", משקף חוסר הבנת הנקרא, טיפשות, אטימות או פשוט התעלמות מכוונת דברי.

למרות שבמאמרי לא תקפתי את הקהילה ההומואית-לסבית, אלא הבעתי את דעתי הלגיטימית לגבי תופעה מסוימת, שרבים מהעיתונאים, אגב, שותפים לה, עמית קמה לא ייתן לעובדות לקלקל לו את התיאוריה. במקום להתייחס עניינית ולהתמודד באומץ עם הטיעונים שלי, הוא בוחר להשמין וללכת לך, כמו עמיתו מנחם שיוף, שניסה לעשות לי את זה בתוכנית "תיק-תקשורת". זה מה שקורה לאנשים חסרי סובלנות, שלא מסוגלים להתמודד עם האמת.

קמה, כחבר פעיל בארגוני הומוסקסואלים

משל היה

בגליון ספטמבר של "העין השביעית" נדפס מאמרו של מרדכי קרמניצר "שעת אמת", שדן בפסק-דינו של בית-המשפט העליון בפרשת קראוס. בין השאר דן קרמניצר ניצור בדעת המיעוט של השופט מישאל חשין. חשין כלל בפסק-דינו סיפור על ייסוריו של שופט ירושלמי. קרמניצר העלה במאמר את ההשערה שמדובר במעשה שהיה, ולשופט חשין היתה בו מעורבות אישית.

למערכת "העין השביעית" התברר, שהמעשה לא היה, וממילא לא היתה לשופט שום מעורבות בו. הסיפור שהיה משל היה, פרי דמיונו של השופט.

ספטמבר

1998

להעביר חצי מיליון שקל למוציא לאור, ארנון מוזס, ולממונה על המשק והביטחון, חיים רוזנברג, לצורך מימון תשלומים לעורכי-דין בקשר לפרשת האזנות הסתר. ההחלטה התקבלה בישיבת דירק-טוריון העיתון, שהתכנסה בראשית אוליבר פישמן.

28 בספטמבר. מאסר למבצע האזנות. החוקר הפרטי רפי פרידן, אשר מילא תפקיד מרכזי בביצוע האזנות הסתר לבכירי "ידיעות אחרונות", בין היתר בשליחותו של עופר נמרודי, מו"ל "מעריב", נדון לעונש מאסר בפועל של ארבע שנים על חלקו בפרשת הציתותים. שופט בית-משפט השלום, זכריה כספי, קבע כי פרידן היה "תמנון של האזנות". מדובר בעונש המאסר החמור ביותר שניתן עד תהייה בפרשת האזנות הסתר. ימים ספורים אחר-כך הגיש פרידן ערעור לבית-המשפט המחוזי על עונשו.

28 בספטמבר. מיליון ש"ח ל"ככלל". רשות-השידור ואחדים מעיתונאיה, ובהם גדי סוקניק, ישלמו מיליון ש"ח פיצוי לתאגיד "ככלל", לאחר שנמצאו אשמים בהוצאת לשון הרע בכתבה ששודרה בטלוויזיה בשנת '94. בית-המשפט קבע כי הטענות שהועלו בכתבה לא הוכחו.

28 בספטמבר. "אנשים מופקרי לשון". השר נתן זהבי הודיע כי הוא מתנצל על דברים שאמר בשידור בתחנת רדיו אזורית נגד עובד מחלקת הגבייה של רשות-השידור. זהבי הודה כי "חרג מן הטעם הטוב". התנצלות זהבי באה לאחר שמנכ"ל רשות-השידור, אורי פורת, התלונן נגד זהבי ותבע לאסור עליו להמשיך לשדר, שכן לדברי פורת אין

אבישי רביב היה סוכן שב"כ שהופעל תחת הכינוי "שמפניה". העתירה הוגשה על-ידי עורך-הדין איתן פלג מירושלים, שטען כי אברמוביץ עבר על החוק בכך שמסר ידיעה סודית מבלי להעבירה לצנזורה. לאחר שידור הידיעה, ערכה המשטרה חקירה אך לא הצליחה לאתר את המדליף והחליטה לסגור את התיק נגד אברמוביץ. שופטי בג"ץ קבעו כי ההחלטה לסגור את התיק היתה סבירה, ואין מקום להתערב בה.

15 בספטמבר. מו"מ תקונו. משרד התקשורת, הממונה על ההגבלים העסקיים והחברות המפעילות את שידורי הטלוויזיה בכבלים לא הגיעו להסכמה על הפיצוי שיינתן לחברות כאשר יופעלו שידורי טלוויזיה באמצעות לוויין. המו"מ החל בעקבות עתירה לבג"ץ שהגישו חברות הכבלים, בטענה כי ההחלטה על שידורי לוויין מנוגדת לרשימות שהעניקה הממשלה למפעילי הכבלים.

24 בספטמבר. הזיכיון יוארך. שלוש זכייניות השידור בערוץ השני בטלוויזיה, "טלעד", "קשת" ו"רשת", יוכלו להמשיך לשדר עד שנת 2003, אם יעמדו בכמה דרישות חדשות שהעמידה להן מועצת הערוץ השני. בין הדרישות: הגדלת ההפקה המקומית, הרחבת שידורי הדת והמסורת, ותרגום 30 אחוזים מן השידורים לערבית. תוקף תקופת הזיכיון הראשונה יסתיים בנובמבר '99.

27 בספטמבר. יודקובסקי נגד מוזס. מי שהיה עורך "ידיעות אחרונות", דב יודקובסקי, הגיש תביעה לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב, בדרישה למנוע מדי-רקטוריון "ידיעות אחרונות"

כזיוטה של התקשורת לתהליך הדמוקרטי בישראל ועידוד הלמי-דה של צריכה ביקורתית של תקשורת. פרופ' אורחי מסר כי המועצה החדשה תהנה מתמיכת גורמי המחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה. בישיבה הוחלט על כינונו של צוות היגוי למועצה החדשה.

8 בספטמבר. דיבתו של נדב. מנהל קול-ישראל, אמנון נדב, הגיש תביעת דיבה נגד כמה ממקומוני רשת "ידיעות תקשורת", בעקבות פרסום כתבה תחת הכותרת "משרתם של ארונים". נדב טען כי הכתבה רצופה שקרים וכי מדובר בהכפשת שמו והוצאת דיבה נגדו. נדב תובע פיצוי בסך חצי מיליון ש"ח.

10 בספטמבר. גוסינסקי שילם. איש העסקים היהודי-רוסי ולדימיר גוסינסקי העביר לקבוצת "מעריב" סך 42.5 מיליון דולר, מחצית מן התמורה על רכישת 25 אחוזים ממניות העיתון. הבנק הרוסי שבבעלותו של גוסינסקי נקלע לאחרונה לקשיים כחלק מהמשבר הכלכלי העובר על רוסיה.

10 בספטמבר. חושף "שמפניה" לא יועמד לדין. בג"ץ דחה עתירה שתבעה מן היועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, להעמיד לדין את העיתונאי אמנון אברמוביץ על שחשף בשידור טלוויזיה כי איש הימין

1 בספטמבר. מהפך יבין. מגיש החדשות הוותיק חזר להגיש את מהדורת החדשות המרכזית של הערוץ הראשון, "מבט", לאחר כשנה שבה ערך והגיש תוכנית תחקירים בערוץ השני. במקביל החלה גאולה אבן - שהגישה את "מבט" בתקופה זו ועזבה את רשות-השידור עם שובו של יבין - בהגשת התוכנית "ערב חדש" בטלוויזיה החינוכית.

7 בספטמבר. מועצה למען תקשורת דמוקרטית. כינוס היסוד של המועצה הציבורית למען תקשורת דמוקרטית בישראל נערך במכון הישראלי לדמוקרטיה בירושלים, בהשתתפות אנשי אקדמיה, אישי ציבור ואנשי תקשורת. בכינוס הציג פרופ' ירון אורחי את ההצעה, המגדירה את מטרות המועצה: 1. חיזוק עצמאותו ומקצועיותו של השידור הציבורי בישראל, מול לחצים של בעלי אינטרסים פוליטיים וכלכליים. 2. מעקב וריכוז נתונים על תהליכים של ריכוז בעלות ושליטה באמצעי התקשורת בישראל וניהול מאבק ציבורי סלקטיבי נגד הזיקות בין כסף, פוליטיקה ותקשורת, הפוגעות באינטרס הציבורי בתקשורת דמוקרטית אמينة. 3. גיוס תמיכה ציבורית לחיזוק כל המוסדות של הפרופסיה העיתונאית בארץ. 4. טיפוח וחיזוק יכולתה של מערכת התקשורת בארץ לשקף את הציבור הישראלי. 5. טיפוח הבנה של הציבור, בעיקר הצעיר, למר-

אוקטובר 1998

להעמיד את הרדיו לרשות "אנ" שים מופקרי לשון".

28 בספטמבר. הקצין בעט בצלם. קצין משטרה מיחידת הסיוור המיוחדת (יס"ם) של משטרת מהוז שומרון ויהודה בעט בצלם טלוויזיה פלסטיני, בעת שזה הגיע לסקר פיגוע ירי בחברון. לאחר שתצלומי הבעיטה הוקרנו בישראל ובעולם, נערכה הקירה במשטרה ובסיומה הוחלט על הדחת הקצין מתפקידו.

29 בספטמבר. הצלם הותקף. צלם "פלאש 90" ו"מעריב", אביחי נודל, הותקף במכות אגרוף על-ידי גבר חבוש כיפה, בעת הפגנת "אמהות ונשים למען השלום" בכיכר פריס בירושלים. הגבר תקף תחילה במקל את רותי רוזנפלד, אחת הנשים המפגינות, ואחר-כך החל להכות בצלם. התוקף נעצר לחקירה.

29 בספטמבר. פורת נגד עמיר. מנכ"ל רשות-השידור תבע מן היועץ המשפטי לממשלה לנקוט הליכים משפטיים נגד כתב "ידי-עות אחרונות" ירמי עמיר. הסיבה: ביקורת חריפה שנכללה בכתבה על פורת שנכתבה על-ידי עמיר. פורת, שטען כי מדובר בדברי הסתה ולשון הרע, גם אסר על עמיר להמשיך בשידור פינת הקולנוע בתוכנית "מה יהיה" בקול-ישראל. ■

1 באוקטובר. נמרודי נכנס לנבל. מו"ל "מעריב", עופר נמרודי, החל לרצות את עונש המאסר שהוטל עליו בשל חלקו בפרשת האזנות הסתר. נמרודי נדון על-ידי בית-המשפט לשמונה חודשי מאסר. נמרודי נקלט בכלא בהליך מזורז, ואנשי המשטרה ושירות בתי-הסוהר עשו מאמץ

19 באוקטובר. בקשת החנינה נדחתה. נשיא המדינה, עוזר ויצ"מן, דחה את בקשת החנינה של עופר נמרודי, יושב ראש מועצת המנהלים של "מעריב". קודם לכן, המליץ שר הפנים, אליהו סוויסה, לנשיא להקל בעונשו של נמרודי. במכתב ששיגרה היועצת המשפטית של בית הנשיא לפרק-ליטו של נמרודי נאמר כי הנשיא הגיע לכלל מסקנה, על פי החומר שלפניו, כי אין באפשרו-תו להענות לבקשה. בשיחה עם כתבים הסביר הנשיא כי העיתונות לוחמת על קיומם של צדק ויושר, ואחד משיקוליו לדחות את בקשת החנינה נעוץ בכך שעורך נכבד של עיתון כמו "מעריב" סטה מדרכו ושחה בני-גוד לזרם הוה.

20 באוקטובר. תלונו על הפרת אתיקה. דרישה למנוע הגשת תוכניות אקטואליה על-ידי גדעון רייכר ברשות השידור ובגלי צה"ל הוגשה על-ידי האי-גוד הארצי של עיתונאי ישראל, על רקע עיסקו של רייכר בפרס סום כרטיסי אשראי. האיגוד גם הגיש תלונו למועצת העיתונות על הפרת תקנון האתיקה. רייכר דחה את הטענות ואמר כי הפסיק לכתוב את מדור הצרכנות ב"ידיעות אחרונות" מאז החל בהופעות בפרסומות.

21 באוקטובר. החשד: הפרת צו איסור פרסום. המשטרה החלה בחקירת חשדות בדבר הפרת צו איסור פרסום על-ידי "ידיעות אחרונות". על-פי החשד, פרסם העיתון ידיעה על התפתחות בחקירת פרשת רצח, בניגוד לצו איסור פרסום גורף בפרשה שהו-ציא בית-משפט. כתב העיתון, אורון מאירי, נחקר באזהרה על פרסום הידיעה. ■

אבו-עלאן, העובד בסוכנות הידיעות הצרפתית, נפצע קשה בראשו מפגיעת קליע גומי שירו חיילי צה"ל בעת שסיקר עימות אלים בין צעירים פלסטינים לחיילי צה"ל בחברון. מפקד חטיבת חברון, אלוף-משנה יגאל שרון, ערך תחקיר שבסופו קבע כי "הצלם היה בתוך קבוצת פלס-טינים שהתפרעו, והחיילים לא זיהו אותו".

10 באוקטובר. ירי על עיתונאים בשומרון. מתנחלים, ככל הנראה מהתנחלות יצהר, ירו לעבר עיתונאית "הארץ" עמירה הס וצוות טלוויזיה בעת שסיקרו מסיק זיתים של תושבים פלסטי-נים ליד הכפר חווארה בשומרון. דובר מטעם היישוב יצהר אמר אחר-כך כי לא ידוע לו על כל מקרה ירי באזור.

14 באוקטובר. מאבק באגודת העיתונאים. חילופי האשמות בצמרת אגודת העיתונאים בתל-אביב, בעקבות פרסום הידיעה כי המשטרה המליצה להגיש כתב אישום נגד מנכ"ל האגודה, רזי גוטרמן, בנושאים הקשורים בשכרו. החקירה החלה בעקבות תחקיר שהתפרסם ב"ידיעות אחרונות", ותלונו שהוגשה למשטרה על-ידי יושב ראש האגודה, יחזקאל אל אדירם. גוטרמן הגיב על המלצת המשטרה באומרו כי "גור-מים אינטרסנטיים בעיתונות טפלו עלי האשמות זדוניות וחס-רות שחר. אני משוכנע בחפותי ובטוח שהאמת תצא לאור".

למנוע מצלמים את צילום כניס-תו לכלא.

1 באוקטובר. שדרניות נגד פורת. שדרניות קול-ישראל שלי יחימוביץ' וכרמלה מנשה הגישו תביעה לבית-הדין לעבודה נגד מנכ"ל רשות-השידור, אורי פורת, בדרישה לבטל את ההוראה שהוציא האוסרת עליהן להתרא-יין באמצעי התקשורת. לטענת יחימוביץ' ומנשה, האיסור הגורף שהטיל פורת הוא בבחינת החלטה "דרקונית" והגבלה חמורה על חופש הביטוי.

1 באוקטובר. העיתונאים והיוצרים זועמים. האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל עתר לבג"ץ בדרישה לבטל את החלטת הממשלה על מינוי מליאת רשות-השידור. קודם לכן עתרו לבג"ץ בעניין זה גם ארגוני היוצרים בתחומי הטלוויזיה והקולנוע. העותרים טוענים כי הממשלה הפרה את הנחיות היועץ המשפטי לממשלה, בכך שלא עמדה בחובת ההתייעצות עם גופים ציבוריים בעלי זיקה לנושא ובראשם איגוד העיתונאים. לטענתם, המינויים נעשו על-פי שיקולים פוליטיים ולא ענייניים. גם מפלגות השמאל מתחו ביקור-רת קשה על ההרכב החדש של מליאת רשות-השידור, בטענה שאיננו מעניק ייצוג הולם לאו-פוזיציה, כפי שהיה בעבר.

8 באוקטובר. הצלם נפגע מכדור. צלם עיתונות פלסטיני, חוסאם